

T.C.

Ardahan Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Sosyoloji Bilim Dalı

**GÜNLÜK YAŞAM PRATİKLERİNDE GEÇİŞ RİTÜELLERİNİN
YERİ: ÇILDIR İLÇESİ ÖRNEĞİ**

Filiz AYGÜN

Doç. Dr. Berivan VARGÜN

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2025

GÜNLÜK YAŞAM PRATİKLERİNDE GEÇİŞ RİTÜELLERİNİN YERİ: ÇILDIR
İLÇESİ ÖRNEĞİ

Filiz AYGÜN

Doç. Dr. Berivan VARGÜN

Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Sosyoloji Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2025

KABUL VE ONAY

Filiz AYGÜN tarafından hazırlanan “Günlük Yaşam Pratiklerinde Geçiş Ritüellerinin Yeri: Çıldır İlçesi Örneği” başlıklı bu çalışma, 03/09/2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hüseyin TÜRK (Başkan)

Doç. Dr. Berivan VARGÜN (Danışman)

Prof. Dr. Meryem BULUT

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mustafa ŞENEL
Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Ardahan Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan *“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”* kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / Ardahan Üniversitesi Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

03/09/2025

Filiz AYGÜN

“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* **Tez danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Tez Danışmanının **Doç. Dr. Berivan VARGÜN** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Filiz AYGÜN

ÖN SÖZ

Toplumların kültürel yapısını oluşturan en önemli unsurlardan biri, bireylerin yaşamlarının farklı evrelerinde karşılaştıkları geçiş ritüelleridir. Doğum, evlilik, ölüm gibi biyolojik ve toplumsal dönemeçler bireyin hayatında ve toplumun bütününde derin anlamlar barındırmaktadır. Ritüeller, bireyin toplumsal rollerindeki değişimi sembolize etmenin yanı sıra, kültürel değerlerin nesilden nesile aktarılmasına aracılık etmekte ve toplumsal hafızanın sürekliliğini sağlamaktadır.

Günümüzde modernleşme ve küreselleşmenin etkisiyle birçok ritüelin dönüşüme uğradığı görülmekle birlikte, özellikle kırsal alanlarda bu ritüellerin günlük yaşamın bir parçası olarak varlığını sürdürdüğü gözlemlenmektedir.

Bu çalışmada, “Günlük Yaşam Pratiklerinde Geçiş Ritüellerinin Yeri; Çıldır İlçesi Örneği” başlığı altında, geçiş ritüellerinin sosyolojik açıdan anlamı, işlevi ve toplumsal hafıza içindeki yeri ele alınmış; saha araştırması aracılığıyla elde edilen verilerle konu derinlemesine incelenmiştir.

Bu tezin hazırlanmasında, bilgi ve deneyimiyle yolumu aydınlatan, akademik rehberliğini, değerli görüşlerini ve yapıcı eleştirilerini esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Berivan Vargün’e en içten teşekkürlerimi sunarım. Yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi ve tecrübeleriyle ufkumu genişleten değerli Sosyoloji Bölümü hocalarıma şükran borçluyum. Saha araştırması sırasında bana zaman ayırarak deneyimlerini ve kültürel birikimlerini paylaşan Çıldır ilçesinin değerli halkına, araştırmanın bilimsel niteliğine verdikleri katkıdan dolayı minnettarım. Samimiyetleri bu çalışmanın en önemli kaynağını oluşturmuştur.

Bu zorlu süreçte her zaman yanımda olan, sevgi ve sabırla destek veren eşim Mertcan Aygün’e şükranlarımı sunarım. Motivasyonları ve desteğiyle bana güç veren dostum Nurşen Yeşil’e de teşekkür ederim.

Bu çalışma, geçiş ritüellerinin yalnızca geleneksel bir pratik olmadığını; aynı zamanda bireylerin kimlik inşasında, toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinde ve kültürel sürekliliğin sağlanmasında belirleyici bir unsur olduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir.

Filiz AYGÜN

Ardahan-2025

ÖZET

AYGÜN, Filiz. *Günlük Yaşam Pratiklerinde Geçiş Ritüellerinin Yeri: Çıldır İlçesi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Ardahan, 2025.

Bu tez çalışması, Ardahan iline bağlı Çıldır ilçesinde yaşayan bireylerin günlük yaşam pratikleri içinde geçiş ritüellerine (doğum, düğün, ölüm) verdikleri anlamı ve bu ritüellerin toplumsal yapı üzerinde etkilerini incelemektedir. Geçiş ritüelleri, bireyin bir statüden diğerine geçişinde toplum tarafından düzenlenen kültürel ve sosyal süreçleri ifade eder. Tezde, ritüellerin bireyler arası ilişkileri nasıl şekillendirdiği, kuşaklar arası aktarımı nasıl sağladığı ve toplumsal hafızanın katkısı ele alınmıştır.

Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada, derinlemesine görüşme ve katılımcı gözlem teknikleriyle veri toplanmıştır. Çıldır ilçesinde yaşayan farklı yaş ve toplumsal statüden bireylerle yapılan görüşmeler sonucunda, geçiş ritüellerinin hala güçlü bir şekilde sürdürüldüğü ve bireylerin kimlik inşasında önemli bir rol oynadığı gözlemlenmiştir. Aynı zamanda modernleşme, göç ve ekonomik değişimlerin bu ritüellerin biçim ve işlevlerinde bazı dönüşümlere yol açtığı da tespit edilmiştir. Modernleşme süreci ve küreselleşmeyle birlikte, geçiş ritüellerinde görülen değişimler de sosyolojik bir perspektiften ele alınmaktadır. Tez bu değişimlerin bireylerin toplumsal aidiyet ve kimlik duygularını nasıl etkilediğini, ritüellerin modern yaşamla nasıl uyum sağladığını incelemektedir.

Çıldır, geleneksel bir Anadolu yerleşimi olarak, toplumsal yapının büyük ölçüde tarıma dayalı olduğu, bireylerin birbirine yakın yaşadığı ve güçlü aile bağlarının ön planda olduğu bir ilçedir. Bu bağlamda, geçiş ritüelleri, toplumsal yapının yeniden üretilmesinde önemli rol oynamaktadır. Tez, ritüellerin bireylerin yaşamlarını, toplumsal ilişkileri, normları ve değerleri de nasıl şekillendirdiğini incelemektedir.

Anahtar Sözcükler:

Geçiş Ritüelleri, Günlük Yaşam, Çıldır İlçesi, Kültürel Aktarım, Doğum, Düğün, Ölüm

ABSTRACT

AYGÜN, Filiz. The Place of Passage Rituals in Daily Life Practices; Çıldır District Example, Master's Thesis, Ardahan, 2025.

This thesis examines the meanings that individuals living in Çıldır, a district of Ardahan province, attribute to rites of passage (birth, wedding, death) within their daily life practices, as well as the effects of these rituals on the social structure. Rites of passage refer to the cultural and social processes organized by society when an individual transitions from one status to another. The thesis discusses how these rituals shape interpersonal relationships, ensure intergenerational transmission, and contribute to collective memory.

In this study, which employs a qualitative research method, data were collected through in-depth interviews and participant observation techniques. Based on interviews conducted with individuals from different ages and social statuses in Çıldır, it was observed that rites of passage are still strongly maintained and play a significant role in identity construction. At the same time, modernization, migration, and economic changes were found to have led to certain transformations in the forms and functions of these rituals. The changes observed in rites of passage in the context of modernization and globalization are analyzed from a sociological perspective. The thesis investigates how these changes affect individuals' sense of social belonging and identity, and how rituals adapt to modern life.

Çıldır, as a traditional Anatolian settlement, is characterized by a social structure largely based on agriculture, where individuals live in close proximity and strong family ties prevail. In this context, rites of passage play a crucial role in the reproduction of social structure. The thesis explores how these rituals shape individuals' lives, social relations, norms, and values.

Keywords:

Rituals of Passage, Daily Life, Çıldır District, Cultural Transfer, Birth, Wedding, Death

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iv
ÖN SÖZ.....	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xi
RESİMLER DİZİNİ	xii
TABLolar DİZİNİ	xiv
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM.....	3
KURAMSAL ÇERÇEVE.....	3
1.1. KÜLTÜR.....	3
1.2. KÜLTÜRÜN ÖZELLİKLERİ.....	4
1.3. GÜNDELİK YAŞAM PRATİKLERİ.....	6
1.4. RİTÜEL KAVRAMI.....	7
1.5. KÜLTÜREL BELLEK VE RİTÜEL	9
1.6. GEÇİŞ RİTÜELLERİ VE ÖZELLİKLERİ	11
1.6.1. Doğum	12
1.6.2. Evlilik	13
1.6.3. Ölüm.....	14
1.7. ARNOLD VAN GENNEP GEÇİŞ RİTÜELLERİ KURAMI	14
1.8. VİCTOR TURNER'IN TOPLUMSAL RİTÜELLER VE GEÇİŞ TEORİSİ.....	15
1.9. GEÇİŞ RİTÜELLERİNİN TOPLUMSAL İŞLEVLERİ.....	16
2. BÖLÜM.....	19
GEÇİŞ RİTÜELLERİNDE DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM.....	19
2.1. GELENEKSEL VE MODERN RİTÜEL UYGULAMALARI ARASINDAKİ FARKLAR	19

2.2. GÖÇ (İÇ GÖÇ) VE ETKİLERİ	20
3. BÖLÜM.....	23
YÖNTEM VE UYGULAMA	23
3.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	23
3.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	23
3.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	24
3.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	24
3.5. ARAŞTIRMANIN ALANI.....	25
4. BÖLÜM.....	27
ARAŞTIRMA ALANININ TANITILMASI	27
4.1. ÇILDIR'IN TARİHİ VE COĞRAFİ YAPISI	27
4.2. DEMOGRAFİK YAPISI.....	28
4.3. EKONOMİK VE SOSYAL YAŞAM	29
4.4. ARAŞTIRMA YAPILAN KÖYLER HAKKINDA GENEL BİLGİLER	30
5. BÖLÜM.....	34
ARAŞTIRMA BULGULARI.....	34
5.1. DOĞUM	34
5.1.1. Doğum Öncesi	34
5.1.2. Doğum Anı	40
5.1.3. Doğum Sonrası Uygulamalar	42
5.2. EVLİLİK.....	52
5.2.1. Evlenme Biçimleri.....	53
5.2.2. Evlenme Çağı Yaşı	54
5.2.3. Evlilik Aşamaları.....	55
5.2.4. Düğün (Toy) Hazırlıkları.....	66
5.2.5. Düğün (Toy)	81
5.2.6. Düğün Sonrası	93
5.3. ÖLÜM	96
5.3.1. Ölüm Öncesi	97
5.3.2. Ölüm Anı	97
5.3.3. Ölüm Sonrası	104

SONUÇ.....	110
EKLER.....	117
EK 1. ORİJİNALLIK RAPORU FORMU	117
EK 2. BİLİMSEL YAYIN VE ETİK KURUL KARARI	118
EK 3. ARAŞTIRMA SORULARI.....	119
ÖZ GEÇMİŞ.....	122

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

K	Kadın
E	Erkek
KK	Kaynak Kişi

RESİMLER DİZİNİ

Resim 1. Yeni Beyrehatun Köyü İsteme ve Söz Kesimi	61
Resim 2. Meryem Köyü Söz Kesimi	61
Resim 3. Sazlısu Köyü Eskiden Yapılan Nişan Töreni.....	63
Resim 4. Eski Beyrehatun Köyü Nişan Merasimi	64
Resim 5. Yeni Beyrehatun Köyü Nişan İçin Hazırlanan Hediyelikler	64
Resim 6. Yeni Beyrehatun Köyü Nişan İçin Hazırlanan Masa.....	65
Resim 7. Sazlısu Köyü Serilen Nemer	68
Resim 8. Yeni Beyrehatun Köyü Kına Gecesi.....	70
Resim 9. Kına İçin Çerezlerin Paketlenmesi	72
Resim 10. Sağdıç Evinde Şah Hazırlanması	74
Resim 11. Çıldır Merkez Kına Gecesinde Şah Kaldırılması.....	74
Resim 12. Yeni Beyrehatun Köyü Sağdıçın Evinden Şah Çıkarma	76
Resim 13. Sağdıçın Evinin Önünde Şah Oynatma.....	76
Resim 14. Yeni Beyrehatun Köyü Şahın Sağdıç Evinden Gelinin Evine Götürülmesi..	77
Resim 15. Yeni Beyrehatun Şahın Gelin Evinde Karşılması	78
Resim 16. Çıldır Merkez Şah Kaldırma Geleneği	79
Resim 17. Sazlısu Köyü Eskiden Yapılan Bir Düğün	82
Resim 18. Damat, Sağdıç ve Yakın Arkadaşları.....	83
Resim 19. Gelin ve Sağdıç.....	84
Resim 20. Doğankaya Köyü Düğün Yemeği.....	86
Resim 21. Yeni Beyrehatun Köyü Düğün Yemeği.....	87
Resim 22. Yeni Beyrehatun Düğün Yemeğinin Aşçı Tarafından Yapılması	87
Resim 23. Yeni Beyrehatun Köyü Düğün Yemeğinin Köylüler Tarafından Yapılması..	88
Resim 24. Çıldır Merkez Gelin İndirme	90
Resim 25. Şerbet İçirilmesi	91
Resim 26. Önüne Kurban Kesme, Tabak Kırdırılması	91
Resim 27. Yeni Beyrehatun Köyü Dini Nikah Kıyılırken	92
Resim 28. Güvenocak Köyü Defin İşlemi	103
Resim 29. Sazlısu Köyü Cenaze Yemeği.....	106
Resim 30. Yeni Beyrehatun Köyünde Yapılan Mezar Ziyaretleri	108

Resim 31. Yeni Beyrehatun Köyünde Yapılan Mezar Ziyaretleri.....	108
Resim 32. Yeni Beyrehatun Köyünde Yapılan Mezar Ziyaretleri.....	109

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Ardahan ili çıldır ilçesi yıllara göre nüfus değışimi 2024	28
Tablo 2. Köylerin nüfusu 2025	30
Tablo 3. Katılımcı listesi	32

GİRİŞ

Toplumların kültürel sürekliliğini sağlayan en önemli dinamiklerden biri, kuşaktan kuşağa aktarılan değerler, inançlar ve ritüellerdir. Ritüeller, bireyin kişisel yaşamında ve toplumun bütününde de önemli anlamlar taşımaktadır. Özellikle doğum, evlenme ve ölüm gibi insan hayatının temel dönüm noktalarında ortaya çıkan ve literatürde “geçiş ritüelleri” olarak adlandırılan uygulamalar, bireyin toplum içerisindeki statüsünü, kimliğini ve rolünü yeniden tanımlamakta; aynı zamanda toplumsal dayanışma ve aidiyet duygusunu pekiştirmektedir. Geçiş ritüelleri, bireyin yaşamındaki önemli eşikleri simgeleyen ve toplumsal yapının yeniden üretilmesini sağlayan sembolik pratikler olarak değerlendirilebilir.

Bu tez çalışmasının odağında, Ardahan iline bağlı Çıldır ilçesinde gözlemlenen geçiş ritüelleri yer almaktadır. Çıldır gerek coğrafi konumu gerekse tarihsel geçmişiyle farklı kültürlerin bir arada yaşadığı bir bölge niteliği taşımaktadır. Bu durum, ilçedeki geleneksel pratiklerin çeşitliliğini ve zenginliğini artırmakta; ritüellerin günlük yaşam içerisindeki görünürlüğünü daha anlamlı kılmaktadır. Çalışmada, geçiş ritüellerinin günlük yaşam pratikleri içerisindeki işlevleri, biçimleri ve günümüz koşullarında nasıl bir dönüşüm yaşadığı incelenmiştir.

Araştırmanın çıkış noktası göç, küreselleşme ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin toplumsal hayat üzerinde yarattığı değişimlerin, geleneksel kültürel uygulamalar üzerindeki etkilerini anlamaktır. Özellikle küçük yerleşim birimlerinde bu tür değişimlerin ritüelleri ne ölçüde dönüştürdüğü, hangi unsurların korunmaya devam ettiği, hangilerinin unutulmaya yüz tuttuğu önemli bir araştırma problemidir. Bu bağlamda tez, şu sorular etrafında şekillenmektedir: Çıldır ilçesinde geçiş ritüelleri günümüzde ne ölçüde yaşatılmaktadır? Bu ritüeller, birey ve toplum ilişkilerinde hangi işlevlere sahiptir? Geçiş ritüelleri, modernleşme ve toplumsal dönüşüm süreçleri karşısında nasıl bir görünüm sergilemektedir?

Literatür taraması sonucunda, geçiş ritüelleri konusunda dünya ve Türkiye literatüründe çeşitli araştırmalar bulunmakla birlikte, özellikle bölgesel ölçekte yapılan derinlemesine alan araştırmalarının sınırlı olduğu görülmektedir. Arnold van Gennep’in geçiş ritüelleri kuramı, Victor Turner’ın liminalite kavramı gibi kuramsal yaklaşımlar bu çalışmanın teorik çerçevesini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, Çıldır ilçesi özelinde

geçiş ritüellerinin günümüzdeki görünümünü sosyolojik bir bakış açısıyla ele alan çalışmaların azlığı, bu tezi özgün kılan en önemli unsurlardan biridir. Çalışma, hem yerel kültürün korunmasına katkı sağlamayı hem de sosyoloji literatürüne yeni veriler sunmayı hedeflemektedir.

Araştırmanın kapsamı Ardahan ili Çıldır ilçesi sınırlarıyla sınırlı tutulmuş ve burada yaşayan bireylerin deneyimleri üzerinden geçiş ritüellerinin incelenmesine odaklanılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş, derinlemesine görüşmeler ve katılımlı gözlem teknikleri kullanılmıştır. Elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilerek, ritüellerin hem bireysel hem de toplumsal düzeyde ne tür anlamlar taşıdığı ortaya konulmuştur.

Tez, beş ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde geçiş ritüelleri üzerine geliştirilen kuramsal yaklaşımlar ele alınmış, literatürde yer alan çalışmalar değerlendirilmiş ve teorik çerçeve oluşturulmuştur. İkinci bölümde geçiş ritüellerinde yaşanan değişim ve dönüşümler incelenmiş, modernleşme ve toplumsal dönüşüm süreçlerinin etkileri tartışılmıştır. Üçüncü bölümde araştırmanın konusu, amacı, kapsamı, yöntemi ve önemi açıklanarak çalışmanın genel çerçevesi çizilmiştir. Dördüncü bölümde araştırma alanı olan Çıldır ilçesinin sosyo-kültürel yapısı ve tarihsel özellikleri tanıtılmıştır. Beşinci bölümde ise saha araştırması sonucunda elde edilen bulgular, katılımcıların görüş ve deneyimleriyle desteklenerek sunulmuştur. Son bölümde ise araştırma sonucunda ulaşılan bulgular değerlendirilmiş ve ileriye dönük öneriler geliştirilmiştir.

1. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. KÜLTÜR

Kültür; bir milleti, toplumu en iyi şekilde ifade etme gücüne sahip olan bir kavramdır. Bu kavramı tek yönlü bir tanım ile ifade etmek, bu kavramın sınırlarını daraltacaktır. Buna bağlı olarak, kültür çok boyutlu bir olgu olup farklı kaynaklardan beslenmektedir. Bu nedenle yapılan tanımlamalar oldukça fazladır. Bu da bizlere kültür ifadesinin zenginliğini göstermektedir.

Kültür Morquet’e göre (1949) “Bir grubun yaşama biçimidir.” Linton’a göre ise (1945) “Bir toplumun tüm hayat biçimidir” (Güvenç, 1984, s. 101). Bu tanımlar çerçevesinde kültür genel anlamıyla toplumda yaşamın devam ettirilebilmesi için yaşam tarzı oluşturan, bireyin tüm yaşamı boyunca benimsediği bir yapıyı oluşturmaktadır. Toplum, kültür rehberliğinde kendine bir yol çizmektedir. Bir toplumu oluşturan fertler, hayata ilk adımlarını attıkları andan itibaren kültürün onlara hazırlamış olduğu altyapının kurallarına uygun bir yaşam biçimi benimsemektedir. Böylece birey toplumun sahip olduğu kültür ile yoğrularak yaşamını şekillendirmektedir.

Tozzer’e göre kültür kavramı “Toplumsal olarak öğrenilen ve aynı yoldan yeni kuşaklara aşıl原因an davranış örüntüleri ya da kalıplarıdır” (Güvenç, 1984, s. 102). Birey, kültürü ilk olarak aile ve ailenin yakın çevresinden daha sonra ise toplumdan öğrenmektedir. Kültürü tam olarak öğrenmeyen ve kültüre uygun yaşamayan bireyin o toplum içerisinde yaşamını devam ettirebilmesi zorlaşmaktadır (Türk, 2021, s. 35). Birey ait olduğu toplum içerisinde kültürünü içselleştirmedeği takdirde toplum tarafından dışlanmaktadır. Toplumun beklentisi doğrultusunda hareket etmediği zaman kendini baskı altında hissedecektir. Bu baskı bireyin üzerinde birçok psikolojik etkiye sebep olacaktır. Toplumun bu tutumunun nedeni ise kendi kültürel değerlerinin gelecek kuşaklarda görmektir. O halde toplum kültürünün doğru öğrenilmesini ve aktarılmasını sağlayarak, canlılığını koruyabilmeyi istemektedir.

Türk, en genel anlamıyla kültürü, “doğuştan kazanılan biyolojik donanımlar temelinde ortaya çıkan, toplumsal olarak öğrenilen (kazanılan), toplumsal etkileşim

yoluyla sürdürülen, toplum yaşamında yer alan bütün maddi-manevi öğeleri kapsayan, toplumsal yaşam tarzı ve dünya görüşünün bileşiminden oluşan karmaşık bir bütün ve evrimsel adaptasyon aracı” olarak tanımlamaktadır (Türk, 2021, s. 25). İnsan ilk doğduğunda belirli bir kültür içine doğmaktadır. Kültür bireye maddi ve manevi imkanlar sunmaktadır. Kültür bireye hem maddi yaşam tarzında nasıl hareket edeceğini öğrenmesini hem de manevi yaşam tarzına uygun şekilde hayatını devam ettirmesini sağlayacaktır. Bu kültür içerisinde kendi benliğini kazanacak ve böylelikle toplumda kendine bir yer edinecektir. Kendine bu kültürde yer edinen birey toplum ile arasında bir bağ oluşturduğunu göstermiş olacaktır. Bu bağ bireye aidiyet duygusunu hissettirecek ve kültürü öğrenmesini kolaylaştıracaktır.

Kısaca kültür genel anlamıyla toplumun gelenekleri, örf, adeti, alışkanlıkları, değerleri yani toplumu kapsayan her şeydir. Kültür olmadan bir toplumdan bahsetmek oldukça zordur. Bir toplum, kültürü sayesinde ayakta kalmakta ve varlığını koruyabilmektedir.

1.2. KÜLTÜRÜN ÖZELLİKLERİ

Kültür öğrenilir: Her birey içine doğduğu toplumun kültürünü öğrenir. “Kültür, içgüdüsel ve kalıtsal değil bireyin doğduktan sonraki yaşantısı içinde öğrendiği her şeydir” (Türk, 2021, s. 35). Birey hayatını devam ettirebilmesi için toplumun kültürünü öğrenmeli ve ona uygun yaşamalıdır. O halde birey ait olduğu kültürü öğrenerek, toplum içinde kendine yer edinmekte ve yaşamını sürdürmektedir.

Kültür tarihidir ve süreklidir: Kültür tarihsel bir süreç içinde var olmaktadır. Bu yüzden sürekli canlı olarak kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Tarihi süreç içerisinde gelenek ve göreneklerde kültürün canlılığına katkı sağlamaktadır.

Kültür toplumsaldır ve paylaşılr: Kültür belli bir toplumda yaratılır. O toplumda yaşayan insanlar tarafından birlikte oluşturulur ve ortaklaşa kullanılır (Çüçen, 2005, s. 112). Toplumsal yaşam içerisinde ortaya çıkartılan davranış tutumları o toplumun kültürünü yansıtmaktadır.

Kültür, ideal bir sistem olarak değerlendirilebilir. Toplumda var olan normlar ve değerler, olması gereken davranış kalıplarını ifade eder. Kültürel yapıya dahil olan birey ve gruplardan bu ideal davranış biçimlerini benimsemeleri beklenir. İdeal dışında kalan tutum ve davranışlar ise kültürel çerçevenin dışında görülür. Bu nedenle bireyler, içinde

bulundukları toplumun kültürel değerleri doğrultusunda davranışlarını şekillendirmek durumundadır.

Kültür, ihtiyaçları karşılayıcı ve doyum sağlayıcıdır: Kültür, bireylerin biyolojik ihtiyaçlarını karşılayarak doyum sağlamaktadır. “Kültür hem fiziksel hem de sosyal gereksinimleri karşılar” (Çüçen, 2005, s. 113). Bu ihtiyaçların toplum tarafından karşılanabilmesi oldukça önemlidir. İhtiyaçların karşılanmaması toplumları ve kültürleri yok eder. Birey toplum içerisinde ihtiyaçlarının karşılanmasını istiyorsa kültürel değerlere uygun davranmak zorundadır (Türk, 2021, s. 37). Kültüre uygun davranan birey toplum içerisinde ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir.

Kültür değişir: Kültürel, sosyal, ekonomik vb. nedenlerin değişmesi ve dönüşmesi sonucunda toplumda da bazı değişiklikler meydana gelmektedir. Bu değişiklikler gelenekleri, görenekleri, kültürleri de etkilemektedir. Topluma ait kültürel değerler meydana gelen değişimler sonucunda değişip, dönüşebilmektedir (Çüçen, 2005, s. 114).

Kültür bütünleştiricidir: Topluma ait insanlar arasında ortak duyguların oluşmasını sağlamakta ve bir araya toplamaktadır. Kültür insanların ortak hareket etmesini sağlayarak, değerler çevresinde bütünleşme sağlamaktadır. Bu bütünleşme içerisinde insanlar arasında dayanışma ve yardımlaşmanın oluşmasını sağlamaktadır (Türk, 2021, s. 37).

Her kültürde kalıp davranışlar vardır: Kültür üyelerinin nasıl davranması gerektiğini belirler. Birey toplum içerisinde nasıl hareket edileceğini nerede ne zaman ne yapacağını, nasıl davranacağını farkındadır (Türk, 2021, s. 39). Toplum içerisinde kalıp davranış modelleri vardır ve gelecek nesiller bu kalıplara uygun hareket etmektedir.

Kültür evrenseldir: Her toplumda belli temel ihtiyaçlar vardır. Bu ihtiyaçları karşılayan kültürdür. O halde her toplumun ve grubun bir kültürü olmak zorundadır. Bu sebeple kültür her toplumda vardır ve evrenseldir (Çüçen, 2005, s. 114).

Kültür görelidir: Toplumların kültürü kendine özgüdür. Her kültür farklıdır ve kendi kültürünün değerleri çerçevesinde şekillenmektedir. Toplumların davranışları, gelenekleri, görenekleri ve tutumları farklılık gösterebilir. Bu yüzden kültür görelidir, toplumlara özgü olarak farklılık göstermektedir (Çüçen, 2005, s. 115).

Kültür bir adaptasyon aracıdır: “İnsanlar, biyolojik donanımları ve kültürleri sayesinde çevrelerine uyum sağlayarak varlıklarını sürdürebilirler” (Türk, 2021, s. 40). Ait olduğu toplum sayesinde hayatta kalabilmektedirler. Kültür bireyi topluma

kazandırarak aidiyet duygusunun oluşmasını sağlar. Bu sebeple birey kültürü öğrendiği, özümselediği takdirde topluma ait olur ve ait hisseder. Aidiyet duygusu bireye kültür sayesinde kazandırılır.

Kültür bir bakış açısı ve dünya görüşüdür: Kültür bireye bir bakış açısı kazandırır (Türk, 2021, s. 40). Farklı kültürleri kendi bakış açısıyla değerlendirme imkânı sunar. Birey kendi kültürüyle özdeşleşir ve dış dünyaya bunun ışığında bakma imkânı bulur. Bu kültür çerçevesinde dünyaya bakmamızı sağlayarak bireye dünya görüşü kazandırmaktadır.

1.3. GÜNDELİK YAŞAM PRATİKLERİ

Gündelik yaşam, bireyler için sıradan gibi görünse de toplumun sürekliliği açısından önemli bir yere sahiptir. Günlük yaşam, çeşitli pratiklerin bir araya geldiği bir alandır. Bu pratikler kültürel değerlerin sürekliliğini sağlayarak bireylerin sosyal çevreyle kurdukları ilişkilerle anlam kazanmaktadır. Günlük yaşam pratikleri sadece bireylerin alışkanlıkları değil, aynı zamanda kolektif hafızanın yansımalarını da sağlamaktadır.

Gündelik yaşam pratiklerini kuramsal çerçevede değerlendiren Pierre Bourdieu, Michel de Certeau ve Erving Goffman çeşitli kuramsal çerçeve sunmaktadır. Bourdieu geliştirdiği habitus kavramı, bireyler günlük yaşamlarında sergiledikleri eylemleri nasıl gerçekleştirdiklerini, bunu nasıl bir temele dayandırdıklarını açıklamak için kullanmaktadır. Habitus, bireylerin eğilimlerinin bütünüdür ve “insanların düşünme, hissetme ve davranma biçimlerini yönlendiren yapısal bir sistem” olarak tanımlamaktadır (Bourdieu, 1990, s. 52). Bu bağlamda bireylerin günlük yaşamda nasıl konuştukları, nasıl yemek yedikleri ve boş zamanlarını nasıl geçirdikleri, sahip oldukları kültürel konumlarını yansıtmaktadır.

Benzer şekilde Michel de Certeau günlük yaşamı bireylerin, egemen grupların dayattığı yapı içinde küçük taktiklerle kendi yaşamlarını kurduklarını görmektedir. Bireyler kurumsal yapılar içinde kendilerine anlam çıkarırlar. Örneğin, bir televizyon izleyicisi pasif görünen bir tüketici değildir. Kanallar arasında gezerek izleme saatini ve biçimini seçerek kendi özerk alanını oluşturmaktadır (de Certeau, 1984, s. 31).

Erving Goffman ise gündelik yaşamı bir tiyatro sahnesine benzetmektedir. Bireylerin sosyal etkileşimde bulunmaları için roller üstlendiklerini, bu rolleri icra ederken “ön sahne” ve “arka sahne” ayrımı yaparak ifade etmektedir. Bu bağlamda sosyal

kimlik inşa ederken gündelik yaşamın ne kadar önemli bir rol oynadığını göstermektedir (Goffman, 1959, s. 90).

Çıldır ilçesinde gündelik yaşam, büyük çoğunlukla tarım ve hayvancılığa dayalı ekonomik faaliyetler çevresinde yoğunlaşmıştır. Bununla yanında, komşuluk ilişkileri, dayanışma şekilleri, kolektif bilinç ve toplum yapısı da gündelik yaşamın önemli parçaları olarak gözlemlenmiştir. Yaşlı bireylerin günlük yaşam pratiklerinde, geçmişten günümüze aktarılan geleneksel rol kalıplarının hala daha etkili olduğu görülmüştür. Bu bağlamda, gündelik yaşam pratiklerinin incelenmesi, sadece bireysel davranışların değil, aynı zamanda kolektif yapının, toplumsal kuralların ve kültürel değerlerin analiz edilmesini de sağlamıştır. Gündelik sayılan, sıradan olan bu yaşam kesitleri, aslında toplumun derin yapılarının ve değişim süreçlerinin izlerinin sürülebileceği önemli bir sosyolojik yapı sunmaktadır.

1.4. RİTÜEL KAVRAMI

Ritüel kavramı hemen hemen tüm dünyada yaygın olarak kullanılan bir kavramdır. Kavramın ortaya çıkışı çok eski dönemlere kadar uzanmakla birlikte ilk olarak daha çok dini geleneksel törenlerin uygulanmasını anlatan ritüel kavramı, daha sonralarda gündelik hayat pratiklerine kadar indirgenmiştir. Günlük yaşam pratikleri içerisinde kendine yer etmiş büyük geçiş ritüelleri bulunmakta ve bu ritüeller her toplumun kendi değerleri çevresinde şekillenmiştir. Daha çok törenlerin yapılışındaki eylemlerin tümünü kapsamaktadır. “Ortak özellik ve işlevlere göre ele alındığında ritüel, birey ya da gruplarla ilgili bazı değerlerin, uygun zamanlarda, sembolik ve aşağı-yukarı değişmeyen ardışık davranış biçimleri ile tekrarlanmasıdır” (Karaman, 2010, s. 229).

Marshall’a göre ritüel kavramı “Uygun zamanlarda yerine getirilen ve sembollerinde kullanılabildiği, sık sık tekrarlanan bir davranış modeli.” olarak tanımlanmaktadır (1999, s. 628). Ritüeller, toplumsal yapı içerisinde yer etmiş, kültürel değerlerle yoğrulmuş, sosyal eylemlerin tümünü kapsamaktır. Tekrar eden davranış kalıplarının yanı sıra, ait oldukları yöreye özgü sembolik motiflerde içermektedir. Ritüel yerine getirilirken yapılanlar, söylenenler, kullanılan semboller ritüelin bir parçası durumundadır. Yerine getirilmesinin son derece önemli olduğu her türlü yaşam pratiklerini kapsamakta, sık sık tekrarlanması tarih boyunca canlı tutulmasına olanak vermekte olup tekrarlama yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır.

Nadel ise yazdığı dini yazıların birinde ritüel kavramına şöyle değinmektedir. Ritüel dediğimizde ilk olarak akla gelen amaca uygun olarak gerçekleşen, belli bir düzene sahip olan her türlü eylemlerdir (Goody, 2017, s. 47). Bu bağlamda, aynı tarzda tekrarlandığında ritüele dönüşen bir davranış modeli, gerçekleştirilmesi ve amaca uygun olması sayesinde toplumda bir süreklilik yaratır. Bireyleri ortak bir mekânda bir araya getiren bu durum, bireyler arasında fiziksel yakınlığı sağlamakta ve duygusal bir bağ oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu doğrultuda ritüellere katılım, bireyler arasında duygusal bir yakınlık ve aidiyet duygusunun gelişmesine katkı sağlamaktadır. “Ritüele katılanlarda oluşan duygusal enerjiyle kendine güven, zevk, güç vb. duygusal hisler oluşur. Ritüelin gerçekleştirilmesi sırasında kullanılan semboller, kelimeler, jest ve mimikler yoluyla kolektif bilinç sağlanır” (Karaman, 2010, s. 230).

Ritüellerin icrasında sembolik motifler önemli yer tutmakta taşıdıkları anlamların yanında farklı sembollerle desteklenerek kültürel bellekteki kalıcılığı arttırılmaktadır. Bu motiflerin ritüele uygun olması son derece önemli bir konudur. Ritüeller gerçekleştirilirken kullanılan sembolik motifler toplumun dini ve kültürel değerleri çerçevesinde şekillenmektedir. Dini değerler taşıyan sembolik motifler kutsal kabul edilmekte ve dini anlamlar yüklenmektedir. Ritüellerde kullanılan sembolik motifler taşıdıkları anlamlara göre ritüeller icra edilirken törenlerde kendine yer bulmaktadır. Eylemlerin oluşması bedenlen gerçekleşmekte, kullanılan motifler ise bunu destekleyen sembolik öğelerden oluşmaktadır. Bu eylemler normal davranış modellerinden çok daha farklı ve olağanüstüdür. Bu yanlarıyla normal eylemlerden ayrılmaktadır (Olgun, 2016, s. 85).

Ritüeller uygulanırken belli kurallara bağlı kalınarak gerçekleştirilmektedir. Ritüellerin icra edilmesi için ya bireysel katılım ya da bir grubun katılımı gerekmektedir. Ritüeller icra edilirken, öncesinde belli bir hazırlığın yapılması, icra edilme zamanı ve sonlanması şeklinde üç aşamadan geçmektedir. Bir ritüelin icra edilmesi için öncesinde hazırlık süreci başlamaktadır. Tamamlanan hazırlık sürecinden sonra ritüel uygulanmaktadır. Ritüellerin bu şekilde uygulanması kültürel değerler çerçevesinde olmakta, sonrasında ritüellerin son bulmasıyla birlikte tamamlanmaktadır. “Ritüel, bilinç düzeyinde yer alan düşüncenin bütünüyle davranışlara aktarılma çabasını içerir. Bu yönüyle ritüel davranış sahnelenmeye uygun bir performans gibi de değerlendirilebilir” (Olgun, 2016, s. 85). Uygulanırken söylenen sözlerin, kullanılan sembollerin etkisine

önem verilmektedir. Çünkü bu motifler kültürü, toplumu, değerleri temsil eder. Toplum içindeki önemli geçiş dönemlerini kapsadığı için tekrar edilebilen davranışlardır. Bu yüzden tekrar sahnelenebilen davranış biçimleridir. “Günlük ritüeller, mevsimlik ritüeller ve yıllık ritüeller, bazen tarımsal gerekçelerle, bazen ev bereketi için bazen de ölüm ve hastalık gibi durumlarda her daim aynı ritüelin tekrarı mümkündür” (Olgun, 2016, s. 85). Toplum içerisinde önem verilen, sürekli tekrarlanması nedeniyle unutulmayan ve canlı tutulan kültürel mirası simgelemektedir.

Örf, adetlerin ve kültürün aktarılması, yerine getirilmesi ritüellerin icra edilmesi yoluyla sağlanır. Kültürel değerlerin kuşaklar arasında aktarımı, benimsenen ritüeller aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu yüzden bir toplumda icra edilen gündelik ritüeller ve geçiş ritüelleri, toplumsal düzenin sağlanmasına katkıda bulunmakta ve toplumsal yapıyı güçlendirmektedir. Ritüeller, toplumda her zaman varlığını sürdürmüş ve yaşamın önemli bir parçası olarak toplumsal açıdan büyük önem arz etmektedir.

Ritüeller icra edilirken farklılık gösterebilir de kültürel bir miras olarak tarih boyunca varlıklarını sürdürmüşlerdir. Kültürel değerlerin aktarılmasında ve uygulanmasında en önemli etken ritüellerin icra edilmesidir. Örf ve adetlerin unutulmadan günümüze ulaşmasını ve köklerinden kopmadan devam etmesini sağlayan ritüellerdir. Bu nedenle, ritüeller sadece günlük pratikler değil, aynı zamanda kültürel sürekliliğin devamlılığını sağladığı içinde önemli bir yapı taşıdır.

1.5. KÜLTÜREL BELLEK VE RİTÜEL

Kültür bir toplumu toplum yapan en önemli yapıdır. Bu yapının devam etmesi, toplumun ayakta kalması o toplumun kültürünü yaşatması ile mümkün olmaktadır. Çünkü kültürü olmayan bir toplumun ayakta kalması oldukça zordur. Bu bağlamda kültürü gelecek nesillere aktarmak, canlılığını ve sürekliliğini korumasını sağlamak gerekmektedir. Bu aktarım yapılırken kültürel belleğimizdeki birikimlerimiz oldukça önemlidir. Kültürel bellek kültürel mirasımızın en temiz aktarıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Görerek, duyarak, uygulayarak öğrenilen günlük yaşam pratiklerinin kültürel bellek yardımıyla gelecek nesillere aktarılması bir toplumun kültürel yollarla ayakta kalmasını sağlamaktadır. Yapılan tez çalışması kültürel mirasın en iyi aktarıcı olarak görülen 65 yaş ve üstü bireylerden derinlemesine görüşmeler ile toplanan doğum, evlilik, ölüm gibi önemli geçiş ritüelleri ile ilgili kültürel mirası aktarmaktadır.

“Bellek, beynin yapısında unutmayı engelleyen ya da hatırlamayı sağlayan loblarının işlevselliği anlamına gelmektedir” (Köse, 2021, s. 59). “Kültürel bellek, genel anlamıyla toplumların geçmişlerine dair birikimleriyle olan bağlantılarını tekrarlamak suretiyle canlı tuttuğu ve bu birikimin kuşaklar arası aktarımını sağlayarak sürekli hale getirdiği kolektif kimliği oluşturan bellek türünü tanımlar” (Akın, 2018, s. 104).

Kültürel bellek, bir toplumda ortak geçmişe dair bilgileri, deneyimleri ve değerleri kuşaktan kuşağa aktaran, tekrarlanarak unutulmamasını sağlayan kolektif bir hafıza biçimidir. Bu bellek, yalnızca yazılı olan belgelerle değil; ritüeller, mitler, simgeler ve toplumsal pratikler, gündelik yaşam aracılığıyla da canlı tutulur. Bu bağlamda ritüeller, kültürel belleğin birer taşıyıcıları ve yeniden üretimde araç olarak işlev görürler.

Kültürel bellek toplumların gelenek, göreneklerinin sözlü ve uygulamalı olarak tekrar edilmesini, hafızalarda yer etmesini sağlamaktadır. Günlük yaşam içinde yapılan pratikler toplumsal hafıza yoluyla kuşaklar arası aktarım sağlamaktadır. Önceki nesillerden görülen, taşınan geleneksel ritüeller görülerek ya da duyularak yeni nesillerce öğrenilmektedir. Öğrenilen bu geleneksel yapıların uygulanması kolektif yapının oluşmasını, gelecek nesillerin kültürün bir parçası olmasını sağlamaktadır. Bu yolla insanlar ait olduğu toplumun davranış kalıplarını görmekte, öğrenmekte ve uygulamaktadır. Geleneklerin, kültürlerin gelecek nesillere aktarılması kültürel bellek yoluyla olmaktadır. Bu yüzden kültürel bellek kavramı oldukça önemli ve toplumsal amacı yönünde de oldukça zengin bir kavramdır.

Ritüellerin gelecek nesillere aktarılmasını ve hafızalarda kalmasını kültürel bellek sağlamaktadır. Toplumsal yaşam içerisinde günlük yaşam pratiklerini ve geçiş dönemlerini içeren birçok farklı ritüel bulunmaktadır. Geçen tarihi süreç içerisinde ritüellerin uygulanış biçimleri neredeyse aynı kalmaktadır. Yazılı olmasa da ritüellerin hafızalar yoluyla unutulmaması ve aynı kalmasını sağlayan kültürel bellek, toplumda önemli işlevleri yerine getirmektedir. Ritüellerin tekrar edilmesi belleği canlı tutarak hafızalardan silinmesini engeller. Bu yüzden hatırlamanın tek yolu olarak sürekli tekrar edilmesidir. Tekrar edilmek ise ritüelin doğasında vardır ve yazılı olamayan kültür ancak sürekli tekrar edilirse bellekte canlılığını korur (Murtezaoğlu, 2012, s. 348).

Kültürel bellek yoluyla hala uygulanmakta olan pek çok ritüel bulunmaktadır. Bunlardan büyük bir öneme sahip olan doğum ritüelleri canlı kalarak günümüze ulaştırılmıştır. Doğum öncesi ve doğum sonrası olarak ikiye ayrılan farklı birçok ritüel

bulunmaktadır. Bu bağlamda doğumdan sonraki dönemde göbek bağının gömülmesine yönelik dini ve kültürel pratiklerin olduğu görülmektedir. Çocuğun göbek bağı kesilerek okula, camiye veya evin içine gömülür. Çocuğun göbeği okula gömülmüşse okuyup büyük adam olacağı, camiye gömülmüşse dinine bağlı bir insan olacağını ve eve gömülmüşse evine bağlı insan olacağı inancı hâkim olur (Korkmaz, 2015, s. 20). Bu ve bunun gibi yaşam pratikleri yazılı olmadan nesiller boyunca aktarılmıştır. Bu aktarımı, toplum hafızalar yoluyla canlı tutup kültürel bellekle sağlamıştır. O sebeple kültürel bellek ritüellerin toplumsal süreç içerisinde canlı kalmasının yanında toplumsal işlevi yerine getirme açısından önemini korumaktadır.

1.6. GEÇİŞ RİTÜELLERİ VE ÖZELLİKLERİ

Marshall, geçiş ritüellerini “statüdeki bir değişimin beraberinde getirdiği ritüeller” (1999, s. 257) olarak tanımlamaktadır. Bireylerin statülerindeki değişimler, ritüellerin icra edilmesi sonucu kazanılmaktadır. Gennep’e göre ise “statüdeki bir değişimin beraberinde getirdiği ritüellerde üç evrenin her birisi açık sembolik sınırlamalarla birbirinden ayrılır.” (Gennep, 1960, s. 13) olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre Gennep her evrenin birbirinden farklı motifler içerdiğini ve yapı olarak birbirinden farklı içeriklerinin olduğuna dikkat çekmiştir.

Bireylerin hayatını etkileyen üç önemli geçiş dönemi vardır. Bu geçiş dönemlerine yüklenen anlamlar ve önem oldukça fazladır. Bu önemli dönemlerde uygulanan farklı ritüeller bulunmaktadır. Bu ritüellere geçiş ritüelleri adı verilmektedir. Yaşamın belli zamanlarında hayatın farklı aşamalarına geçişin simgesi olan bu geçiş ritüelleri, geçiş dönemlerinin öncesi ve sonrası arasındaki süreç olarak hayatımızda var olmaktadır.

Ritüellerin uygulanması üç aşamada gerçekleşmektedir. Bu üç aşama; hazırlık, gerçekleştirilme anı ve son aşamadır. İlk olarak yapılacak ritüel için hazırlık aşaması gerçekleşir. Ritüele hazırlık aşamasında uygun ortamların hazırlanması, ön kabulün gerçekleşmesi gerekir. Her geleneğin sırası ve uygulanış şekli bellidir. Toplumdan topluma farklılık görülse de genel anlamıyla yüklenen anlam aynıdır. Hazırlıkların tamamlanmasının ardından artık geçiş ritüelinin ilk aşaması tamamlanmış olur. İkinci aşama daha farklı olarak gerçekleştirilmektedir. Geçiş ritüeli anında, kültürel değerlerin toplum tarafından kabul görmesi ve uygulanması sağlanmaktadır. Geçiş ritüelinin gerçekleşmesi sonrasında da farklı uygulamaların olduğu görülebilir. Bunların her birinin

uygulanması sonrasında toplum tarafından kabul edilmesi, meşrulaştırılması sağlanır. Toplum içinde önemli kabul edilen geçiş ritüellerinin düzeni sağladığı, toplumsal bütünlük sağladığı görülmektedir (Gennep, 1960, s. 11).

“Geçiş/giriş ritüelleri, toplumsal organizeler olmalarına karşılık, uygulamaların temel nedenleri bireyseldir. Bireyin bir statüden başka bir statüye geçişini sağlayan geçiş/giriş ritüelleri, mevcut toplumsal statünün bittiğini, bununla birlikte, başka bir statüye girişin toplumsal kabul gördüğünü simgeler” (Karaman, 2010, s. 231). Bu statüde yaşanan değişim bireydeki rol değişiminin de gerçekleşmesini sağlar. Bu yeni rolünü ve statüsünü toplumda meşru kılmak için geçiş ritüelleri uygulanmaktadır. Bunun için toplumda uygulanan çeşitli geçiş ritüelleri bulunmaktadır. “Doğum, evlilik, ölüm ve üyeliğe kabul ritleri, geçiş ritüellerinin en önemlileri ve evrensel nitelikli olanlarıdır” (Karaman, 2010, s. 231).

Doğum, evlilik ve ölümle ilgili ritüeller; toplumda köklü kültürel değerleri barındıran önemli davranış kalıpları olarak varlığını sürdürmektedir. Bunun yanı sıra sünnet ritüelleri de toplumda uygulanan geçiş ritüelleri arasında yer almaktadır.

Bu geçiş ritüellerinin her birinin üç önemli aşaması vardır. Bu aşamalar birçok inanç, adet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel işlemler birleşerek geçişlerin bağlı olduğu toplumun beklentilerini karşılamaktadır (Örnek, 1977, s. 131). Geçiş ritüelleri içinde bulunduğu kültürün normlarına göre şekillenerek ona uygun sembolik davranışlar oluşturur. Geçiş ritüeli sırasında bireyin korunmasını ritüeller üstlenmektedir. Bu geçiş ritüellerinin amacı “Kişinin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilere korumaktır” (Örnek, 1977, s. 131). Çünkü bireylerin bu dönemlerde savunmasız ve zararlı etkilere karşı daha açık olduklarına inanılmaktadır.

1.6.1. Doğum

Doğum, yalnızca biyolojik bir gerçeklik değil, aynı zamanda toplumsal yapının yeniden üretildiği bir geçiş dönemi olarak değerlendirilmektedir. Toplamlar, doğumu farklı ritüellerle anlamlandırarak, bireyin topluma kazandırılmasını sembolik olarak gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda doğum, toplumsal kimlik kazanmada ilk adım olarak tanımlandığı ve bireyin sosyal normlarla ilişkilendirildiği önemli bir eşik dönemidir.

Toplumların en temel geçiş ritüellerinden biri olan doğum, bireyin yaşamında önemli bir dönüm noktasıdır. Bu bağlamda doğum, bireyin toplumla ilk ilişkisini kurduğu, bir bütünleşme süreci olarak tanımlanmaktadır. Doğum sonrasında yapılan uygulamaların ortaya çıkış nedenleri aynı olsa bile kültürel değerlere göre şekillenmeleri görülmektedir. Doğum sonrasındaki toplumsal ritüeller yeni bir kimlik kazanma süreci içinde bireyin topluma kazandırılma süreçleri olarak tanımlanmaktadır.

Birey yaşamı boyunca önemli dönemlerden geçmektedir. Bu dönemlerden ilki hayata gelme yani yaşamın başlamasını ifade eden doğum dönemidir. Her toplumda olduğu gibi Türk toplumlarında da doğum önemli yer tutmaktadır. Doğum öncesinde ve sonrasında birçok pratikler yapılmaktadır. Birey topluma kazandırılır, bireyin kimlik inşası başlar. Toplum tarafından kabul görür ve toplumda kendine bir yer bulur. Hayatın ilk adımı olan bu geçiş evresi toplumsal yapı içerisinde kendine derin bir yer etmiş, her toplumda olduğu gibi Türk toplumlarında da coşkulu bir hadise olarak tarihsel yerini korumaktadır.

1.6.2. Evlilik

Hayatın ikinci büyük geçişi olan evlilik aşaması bireylerin bir statüden diğerine geçişini sağlayan sembolik anlamlarla yüklü önemli bir evredir. Evlilik, toplumlarda tarihsel olarak şekillenen, toplumsal düzenin devamlılığını sağlayan temel kurumlardır (Van Gennep, 1960, s. 20). Sosyolojik açıdan baktığımızda evlilik bireylerin özel yaşamlarını ilgilendiren bir olgu olmakla birlikte kültürel değerler, normlar ve toplumsal yapılarla da ilişkili bir toplumsal kurumdur. Bu kurum, bireylerin kimlik kazanmasında, rollerin belirlenmesinde ve kuşaklar arası aktarım süreçlerinde önemli görevler üstlenmektedir. Bu bağlamda evlilik, yalnızca bireylerin özel yaşamlarına dair bir olgu değil, aynı zamanda tarihsel olarak şekillenen ve toplumsal düzenin devamlılığını sağlayan kurumsal bir yapı olarak görülmektedir (Parsons, 1951, s. 149).

Evlilik, yaşının geldiği düşünülen iki bireyin hayatlarını birleştirme hadisesi olarak görülür. Bu geçiş dönemi icra edilirken kültürel değerler çerçevesinde, her toplumun kendi yapısıyla iç içedir. Toplumsal bir onay olarak kabul edilen evlilik dönemi, kültürel normlarla örtülüdür ve toplum tarafından onaylandıktan sonra bireyler yeni statülerine geçmiş kabul edilirler (Kartal, 2023, s. 45). Yapılan düğün törenleri, evliliğin simgesel boyutunu ortaya koymakta ve hem toplum hem de birey düzeyinde anlam yüklemektedir.

Biyolojik birliktelik yanında, evlilik kültürel normların sembolik olarak temsil edildiği ve toplumun sürekliliğini sağlayan evredir (Erkilet, 2023, s. 33). Bu yönleriyle evlilik, sosyolojik olarak önemli bir inceleme alanı oluşturmaktadır.

1.6.3. Ölüm

Doğum ile başlayan, sonrasında evlilik evresiyle taçlandırılan bireyin yaşamı ölümle son bulmaktadır. Ölüm, geçiş dönemleri arasında en dramatik olanıdır ve toplumsal yapı içerisinde güçlü bir toplumsal olayı ifade etmektedir. Bireyin varoluş evresinden diğerine geçişini simgelemektedir. Doğum ve evlilik gibi ölüm dönemi de bir geçiş dönemidir. Bu geçiş dönemi içinde toplum tarafından öncesinde ve sonrasında yerine getirilmesi gereken kültürel simgeler içeren pratikler yer almaktadır (Ersoy, 2021, s. 112).

Cenaze törenleri, mevlitler, helva yapılması, taziye ziyaretleri gibi uygulamalar, bu geçiş döneminin sosyal ve sembolik anlamlarla örülü aşamalarıdır. Toplum, bu ritüeller sayesinde hem ölen bireyi uğurlamakta hem de geride kalan bireylerin yasını organize ederek üstüne düşenleri yapmaktadır (Güzel, 2021, s. 145).

Bu bağlamda ölüm, kültürel olarak ritüellerle şekillenen toplumsal bir olay olarak görülmektedir (Ersoy, 2021, s. 118).

1.7. ARNOLD VAN GENNEP GEÇİŞ RİTÜELLERİ KURAMI

Ritüellerle ilgili olan sınıflandırmayı ilk yapan Arnold Van Gennep olduğu bilinmektedir. Geçiş ritüelleri konusundaki çalışmalarıyla, ritüeller yerellikten çıkarılarak evrensel bir boyut kazanmış ve tanımlamalar evrensel olarak yapılmaya başlamıştır. Yapısalcı tutumunu her adımda belli eden Van Gennep, geçiş ritüellerinin yapılarını irdeleyerek her aşamanın kendi içindeki işlevlerini göstermeye çalışmıştır (Kasap, 2021, s. 124). Bir insanın hayatı boyunca yaşadığı önemli olaylar olarak adlandırılan geçiş ritüelleri, doğduğu günden öldüğü güne kadar geçtiği törenler yapısı farklı olsa bile aynı amaca hizmet etmektedir. Ritüeller, icra edilirken her aşamada farklı işlevler ortaya koyar ve her toplumda, o toplumun kültürel değerleriyle şekillenmektedir.

“Bir bireyin yaşamı, doğum, toplumsal erginlik, nişan, evlenme, baba olma, daha yüksek sınıfa geçiş, meslek edinme ve ölüm gibi evrelerin birbirini izlediği ardışık aşamalardan oluşur” (Gennep, 1960, s. 13). Birey hep bir statüden başka bir statüye geçiş

yaparak farklı kimlikler kazanmaktadır. Bunu yaparken icra edilen törenler sayesinde toplum bu geçişi birey üzerinde onaylamaktadır. Bu sayede toplum içinde birey kendi kimliğini kazanarak, geçiş yaptığı statüye kabul edilmektedir.

Arnold Van Gennep, geçiş ritüellerini sınıflandırırken üç geçiş aşamasından bahsetmektedir. Bireyin yaşamına eşlik eden, törenlerin analizini yaparak özgün bir katkı sunmaktadır. Bu tür törenlerin düzeni ve içeriği incelendiğinde, üç temel aşamanın ayırt edilebileceğini gösterir: Ayrılma (separation), Geçiş(marge) ve Katılım (agregation). Bu üçlü yapıya genel olarak ‘geçiş ritüelleri şeması’ adını vermektedir (Gennep, 1960, s. 14).

Arnold Van Gennep ayrılık ritüelleri, geçiş ritüelleri, birleşme ritüelleri olarak ayırdığı üç başlık söz konusudur. Birey hayatın hangi safhasında olursa olsun içinde bulunduğu bir ortamdan diğerine geçerken zorlanmaktadır (Gennep, 1960, s. 11). Gennep’in “ayrılma”, “eşikte olma” ve “uyum sağlama” olarak isimlendirdiği aşamalara göre birey, ilk safhada, bir kültürel işlevlerden kopmak üzeredir ve eski konumundan ayrılık olarak tanımlanmaktadır. Değişim ve dönüşüme açık oldukları bu aşamada birey, sahip olduğu konumdan tamamen kopmakta yeni bir yola girmektedir. Bu yeni yol eşikte olma evresine denk düşmektedir. Birey girdiği yolun yolcusu sayıldığı bu evrede tam olarak bir konuma sahip değildir. En son evre olan uyum sağlama evresinde birey artık bir konuma sahiptir ve buna uyum sağlaması beklenmektedir. Farklı bir kimlik kazanan birey, toplumsal olarak farklı bir döneme geçtiği bilinmektedir. Toplumsal olarak geçişi kabul edilmesi için törenler düzenlenmektedir.

1.8. VİCTOR TURNER’IN TOPLUMSAL RİTÜELLER VE GEÇİŞ TEORİSİ

Arnold Van Gennep’in yapmış olduğu geçiş ritüelleri sınıflandırmasından “Eşik” evresi üzerine çalışmalar yapan Turner, Gennep’in çalışmalarının devamı niteliğinde bir çalışma yürütmüştür. Victor Turner’ın yaklaşımı doğrultusunda eşik durumlar (liminalite) ve eşitlikçi birliktelikler (komünitas) olarak ayırdığı görülmektedir. (Turner, 2018, s. 96). Bireyin eski konumundan koparak, yeni bir kimlik kazanması üzerine yapılan bu sınıflandırmalar yapılan törenlerin uygulanmasında belirgin olarak yer almaktadır. Düzenlenen törenlerde bireyin eski rolünden koparak yeni bir role geçmesi, eski yerinden ayrılması, törenlerden herkesin bir araya gelmesi Turner’ın yapmış olduğu sınıflandırmaya örnek oluşturmaktadır. Çıldır yöresinde yapılan düğünlerde kızın baba evinden alınarak ayrılması durumunu Turner’ın liminalite adını verdiği evreye örnek

olarak gösterebiliriz. Bu düğün için bir araya gelen topluluğun birlikte hareket etmesi durumunu ise kominitas evresine örnek olarak gösterebiliriz. Turner yaptığı bu sınıflandırmada geçiş teorisine anlamsal bir yaklaşım getirdiği görülmektedir.

1.9. GEÇİŞ RİTÜELLERİNİN TOPLUMSAL İŞLEVLERİ

Geçiş ritüelleri, bireylerin yaşamları boyunca yaşadıkları statü değişimlerini topluma tanıtan ve bunu meşru kılan törenler olarak tanımlanmaktadır. Buna bağlı olarak birçok toplumsal işlevi de yerine getirmektedir. Ritüeller, toplumun her alanında var olan, yaşamdaki geçişleri anlamlandıran, toplumsal düzeni sürdüren törenlerdir. Törenler icra edilirken, içerikleri farklılık gösterse bile temel amaçlarından biri toplumsal işlevleri yerine getirmektir. Belirgin olarak görülen işlevlerin en başında sosyal birleşmeyi sağlamaları, toplumsal düzeni yerine getirmeleri görülmektedir. Bunun yanında kolektif bilinç eğilimini güçlendirerek gruplarda ortak hareket etme duygusu oluşturmaktadır. Grup üyeleri arasında dayanışma, yardımlaşma, bütünleşme gibi fonksiyonların gelişmesine katkı sağlayarak, topluma yerleşmesini sağlamaktadır. Ritüeller aynı zamanda bir toplumu diğerlerinden ayırarak kültürel farklılaşmanın belirleyicileridir. Topluma sundukları ortak katkıların yanında, içinde gerçekleştikleri toplumların diğerlerinden ayrılmasını sağlayan işlevlere de sahiptirler. Bu sayede ait oldukları toplumun kültürü içerisinde kendilerine bir kimlik belirlemektedirler. “Genel olarak ritüel kavramına bakıldığında hangi amaç için yapılıyor olursa olsun sonuçta toplumsal bir işlevi yerine getirdiği görülür” (Murtezaoglu, 2012, s. 345).

Ritüeller toplumda var olan farklı işlevlerin gerçekleşmesinde önemli rol oynamaktadır. İşlevlerin ortak özelliklerine göre ele alındığında birey ya da toplumların değer verdiği alışkanlıkların uygun zaman diliminde fazla değişim göstermeden sürekli olarak tekrarlanması eylemidir (Karaman, 2010, s. 229). Toplumda değer verilen günlük yaşam pratiklerinin yerine getirilmesi, ritüel olarak adlandırılmaktadır. Bir grup içerisinde alışkanlıkların, değerlerin, örf ve adetler çerçevesinde uygulanmasıdır. Değişen toplum yapısı içerisinde günlük yaşam pratiklerinin özünden kopmayarak aktarılmasını sağlar. Ritüellerin toplumsal fayda sağlayan işlevleri toplumda kabul görmüş ve temel işlevlerin de yerine getirilmesinde önemli rol oynadığı görülmüştür. Bu yüzden ritüellerin toplumun önemli işlevlerini yerine getirerek, topluma fayda sağladığı açıkça ortadadır.

Toplumsal işlevlerin başında, bireyler arasında grup bilincinin oluşmasını ve birleşmenin sağlanması gelmektedir. Ritüeller yoluyla bireylere aktarılan bu işlev bireye ve topluma birçok fayda sağlamaktadır. Bireylerin bir grup içerisine katılmalarıyla ait oldukları toplumda olumsuz durumlara karşı kendilerini koruyabilmektedir. Bir toplumda yaşayabilmek için düzenin getirdiği şekilde uygun yaşamak bireyi güçlendirir ve onu bu yolda eğitir. Bu sayede grup kendine bir kimlik oluşturmakta ve ortak bir duygu paylaşabilmektedir. “Grup kimliğinin bu yolla oluşması ve pekişmesi bireyi toplum içindeki olumsuzluklardan korumaktadır” (Karaman, 2010, s. 232). O halde ritüeller grup bilincini arttırmakta, ortak bir kimlik oluşturmakta ve toplumdaki insanların birleşmesinde önemli rol oynamaktadır.

Ritüeller toplumların veya grupların kolektif bilincinin oluşmasını sağlamakta ve artırmaktadır. Her toplumda varlığını koruyan ritüeller, toplumsal fonksiyonların işlenmesini ve artmasını sağlamaktadır. Değişen ve dönüşen yapı karşısında toplumu bir araya getirmekte, bir arada tutmaktadır. Birlikte hareket etme duygusu oluşturmakta, ortak düşünce yapısını geliştirmektedir. Kolektif bilinç, ortak duygular yarattığı için toplumun devamı için oldukça önemlidir. “Ritüel, toplum olma ve bir arada yaşamının bir eylemi olarak sekülerleşme, bireyselleşme ve modernizasyona direnerek bir arada var olma temel fikri çerçevesinde kendini devam ettirmiş görünmektedir” (Karaman, 2010, s. 234). Ortak duygu çerçevesinde bireyleri bir araya toplayarak, toplumun ileriye gitmesini sağlamaktadır.

Toplumda edindiğimiz rolleri ve statüleri belirleyen ritüellerdir. Geçiş ritüelleri ile birey bir statüden başka bir statüye geçmekte ve yeni roller edinmektedir. Hayatımızda önemli olan evlenme, doğum ve ölüm gibi geçiş dönemlerinde birey kendine yeni rol ve statüler katmaktadır. Bu değişen ve dönüşen statü ve roller sosyal yapıyı da değiştirmektedir. Bu değişikliklerin toplumdaki sabit yapıyla çatışmasını engelleyen işte bu ritüellerdir. Böylece geçiş dönemlerinde değişen rollerin meşrulaştırılması ve kabul görmesi mümkün olmaktadır. Toplumun yeni rollerin oluşmasını, bütünleşme işlevlerini yerine getirmektedir.

İnsanlar toplum içerisinde bazı belirsiz durumlardan kurtulmak için hem dini bir yapı olan hem de motiflerin yer aldığı ritüelleri kullanmışlardır. Bu yüzden belirsizlik ve endişe yaratan durumlardan kurtulmak, toplumun bu işlevini yerine getirmek için ritüellere büyük önem verilmiştir. Açıklanması, anlamlandırılması zor durumlar için bu

şart görülmüştür. Bu anlamlandırılmayan durumlara çare olarak ritüeller görülmüştür. Ayrımları belirgin olarak açıklayan aradaki bağlantıyı kurarak bütünleşmeyi sağlamaktadır.

Ritüeller toplumu canlı tutmaktadır. Sürekli tekrarlanması, geçmişin köklerini gelecek nesillere aktarmaktadır. Gelenekler bu yolla sürdürülmekte, tazelenmektedir. Kültürel değerlerin köklerinden kopmayarak canlı kalmasını sağlamakta, toplumu canlı bir organizma gibi ayakta tutmaktadır. Geçmişle bugün arasında duygusal ve simgesel bir bağ kurmaktadır. Toplum için önemli olan konuların tekrarlanması ve unutulmaması ritüeller aracılığıyla olmaktadır. Ritüeller yoluyla bireyler hazır davranış modelleri ile hem kültürel değerleri öğrenmekte hem de uygulamaktadır. Bu sayede birey kültüründen ve toplumsal değerlerinden kopmayarak bunları yaşatır. Toplum içinde değer verilen normların yapılması bireyi topluma ait hissettirmekte ve mutluluk güven vermektedir. Bireylere sağladığı bu faydaların yanında toplumsal birçok işlevi de yerine getirmesi ritüelleri toplumda değişmez bir konuma getirmektedir. “Ritüel, bireyin toplum içinde nasıl hareket edeceğini göstererek ve davranışlar konusunda hazır kalıplar sunarak, hem her olayda yeni arayışlar arama zorunluluğunu kaldırır hem de duygusal bir bağ ile geçmişe bağlılığı sağlar” (Karaman, 2010, s. 233).

Her toplumda biçim ve içerikleri kendi kültürel değerlerine göre şekillenen ritüeller bireysel ve toplumsal birçok etkiye sahiptir. Toplumda bireyler arasında bir yardımlaşma ve dayanışma sağlamaktadır. Ritüellerin gerçekleştirilmesi için bir araya gelen bireyler, birbirlerine hem maddi hem de manevi destek sağlamakta yardımlaşma ruhunu oluşturmaktadır. Oluşan bu yardımlaşma ve dayanışma toplumsal işlevlerin yerine getirilmesinde son derece önemlidir. Toplum için büyük önem taşıyan bu ritüeller tarih boyunca kültür içinde var olmaktadır.

2. BÖLÜM

GEÇİŞ RİTÜELLERİNDE DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM

İnsan yaşamı, belirli dönemlerden ve evrelerden oluşur. Bu evreler süreklilik içerisinde ilerler. Bu evrelerin her biri, bireylerin toplum içinde sosyal konumlarının ve kimliklerinin değişmesini ifade eder. Doğum, evlilik, ölüm gibi hayatın dönüm noktaları, toplumlar tarafından yalnızca biyolojik deneyimler değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel yapıdaki süreçler olarak ele alınır. Bu tür geçiş dönemleri, ritüeller aracılığıyla icra edilerek toplum tarafından kabul görür. Ancak zamanla görülen, bu ritüellerin biçimi, işlevi ve anlamı çeşitli nedenlerle iç ve dış etkenlerle dönüşüme uğramıştır.

2.1. GELENEKSEL VE MODERN RİTÜEL UYGULAMALARI ARASINDAKİ FARKLAR

Toplumlar tarihi süreç içerisinde geçiş evrelerini (Doğum, Evlilik, Ölüm gibi) ritüel uygulamaları aracılığı ile anlamlandırmışlardır. Ritüellerin uygulanması bireylerin yaşadığı değişimlerin yanında toplumsal düzenin sağlanarak, kültürel değerlerin pekiştirilmesine de olanak sağladığı görülmektedir. Aynı zamanda yaşanan modernleşmeye dayalı değişim ve dönüşümlerle ritüellerin içeriklerinde, biçimlerinde dönüşümler meydana gelmiştir. Modern ritüel uygulamaları ile geleneksel ritüel uygulamaları arasında katılım, sembolik öğeler ve işlevlerde değişimler görülmüştür. Buna bağlı olarak belirgin farklar ortaya çıkmıştır.

Geleneksel ritüeller gerçekleştirilirken kolektif yapı ön planda tutulmaktadır. Geçiş dönemlerinde birey toplum tarafından izlenerek onay alır. Örneğin yapılan köy düğünlerinde ailenin yanında her işe yardımcı olan köy halkı geçiş evresinde aktif rol almaktadır. İş bölümü ile bütün işler birlik ve beraberlik içinde gerçekleştirilir. Bunun yanında modern ritüellerin uygulanmasında daha özel yerler seçilerek bireysellik ön planda tutulmaktadır. Daha özel ve dar bir çevreye hitap edilir. Bu durum göstermektedir ki bireyselleşme arttıkça bu durum pratiklerin uygulanış biçimlerine yansımaktadır.

Geleneksel ritüeller icra edilirken sözlü kültür öğelerine daha fazla ağırlık verildiği bilinir. Geleneksel maniler, ağıtlar, dualar gibi unsurlar ritüellerde görülmektedir.

Modern uygulamalara baktığımızda daha çok görsellik ve sosyal medya paylaşımları önemli yer tutmaktadır. Bu durum teknolojik gelişmelerin kültürel uygulamalara etkisini göstermektedir.

Geleneksel ritüeller yoğun sembolik anlamlar taşır. Örneğin, bir cenaze töreninde siyah giyinmek, düğünlerde geline kırmızı kuşak bağlamak, doğumdan sonra bebeğin beşiğine Yasin-i Şerif konulması gibi uygulamalar kültürel anlamla ilişkilidir. Modern ritüellerde bu sembolik öğeler ya tamamen ortadan kalkmış ya da yerini daha evrensel sembollere bırakmamıştır. Örneğin, geleneksel düğünlerde kültürel motifler ön plandayken, günümüzde modern organizasyonlar ile geçiş dönemlerinin kutlandığı görülmektedir.

Geleneksel ve modern ritüel uygulamaları arasındaki farklar giderek daha çok artmaktadır. Toplumsal değişimin en görünür yansımalarındandır. Geleneksel ritüellerde toplumsal aidiyetin ön planda olduğu, kültürel değerlerin aktarılmasına hizmet eden kolektif yapı vardır. Modernleşme ve bireyselleşmenin artmasıyla birlikte daha kişisel uygulamalara yer verilmektedir. Bu dönüşüm, bir kopuş değil; daha çok kültürel yapıda meydana gelen yeni kimlik oluşumu olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2. GÖÇ (İÇ GÖÇ) VE ETKİLERİ

Göç, bireyin ait olduğu sosyal çevresinden koparak yeni bir sosyo-kültürel yapı içine girmesiyle aidiyet, kimlik ve toplumsal rol gibi temel sosyolojik alanla doğrudan ilişkilidir. Özellikle kırsal alandan kentsel alana doğru gerçekleşen iç göçler, bireyin sadece ekonomik olarak değil, aynı zamanda kültürel bir geçiş yaşamasına neden olmaktadır (Kocaman, 2010, s. 55). Birey yaptığı bu göç sonucunda sadece yer değiştirmekle kalmaz, toplum içinde yeni bir statü de kazanmaktadır.

Sosyal, kültürel, ekonomik, politik unsurlarıyla çok yönlü bir olgu olan göç, birçok nedene dayalı olarak gerçekleşse de fiziki bir hareketliliğin çok ötesindedir. Göçün nedenleri olarak göçün hareketlilik boyutu, göç şekli, göçle ilgili teorilerin şekillenmesinde etkili olmaktadır. Çeşitli sebeplerle yaşanan göç olgusu ve çevresinde gerçekleşen dönüşüm, değişim süreçleri, göç alanında disiplinler arası çalışmaların yapılmasına ve kuramlar geliştirilmesine de neden olmuştur (Üstün ve Vargün, 2022, s. 77). Değişim ve dönüşümlerin hızla artması

Göç hareketleri açısından iç göç ve dış göçü değerlendirdiğimizde; iç göç, ülke sınırları içerisindeki yer değiştirmeyi ifade ederken; dış göç, bireylerin bir ülkeden başka bir ülkeye göç etmesi anlamına gelmektedir. Zorunlu göç, savaş, doğal afet, etnik baskı gibi nedenlerle bireylerin yaşadıkları yerden ayrılmak zorunda kalmalarını kapsar (İçduygu ve Sirkeci, 1999, s. 17). Gönüllü göç ise bireylerin daha iyi bir yaşam sürmek için, iş, ekonomik, eğitim gibi olanakların daha iyi olduğu yerlere doğru yer değiştirmesidir.

İç göç, ülke sınırları içinde bireylerin yer değiştirmesi durumudur. Özellikle kırsal alanlardan büyükşehirlere yapılan iç göç sosyolojik açıdan önemli bir konudur. Tanım olarak baktığımızda, “İçgöç, belli bir zaman dilimi içinde belli bir yerleşme alanında yaşayanların, kendi iradeleriyle yaşam yerlerinin söz konusu yerleşme alanı dışına taşıyanların miktarı olarak tanımlanmaktadır” (Tekeli, 1998, s. 9). Başka bir tanımda ise, bir ülke sınırları içinde bireylerin ya da toplumsal kümelerin, ülke içinde başka bir yere yerleşmesi olarak tanımlanır (Ozankaya, 1975, s. 55). Bireylerin kendi istekleri ya da zorunlu oldukları konular çerçevesinde yaşam koşullarının daha iyi olduğu yerlere gitmesi durumudur.

Sosyal, kültürel, ekonomik, politik unsurlarıyla çok yönlü bir olgu olan göç, birçok nedene dayalı olarak gerçekleşse de fiziki bir hareketliliğin çok ötesindedir. Göçün nedenleri olarak göçün hareketlilik boyutu, göç şekli, göçle ilgili teorilerin şekillenmesinde etkili olmaktadır. Çeşitli sebeplerle yaşanan göç olgusu ve çevresinde gerçekleşen dönüşüm, değişim süreçleri, göç alanında disiplinler arası çalışmaların yapılmasına ve kuramlar geliştirilmesine de neden olmuştur (Üstün ve Vargün, 2022, s. 77). Değişim ve dönüşümlerin hızla artması nedenleri olarak göç olgusu da disiplinler tarafından çalışmalara konu olmaktadır. Bu değişimin kırsal alanlarda bile hissedildiği görülmektedir.

Ardahan iline bağlı olan Çıldır ilçesi, Doğu Anadolu’nun kuzeydoğusunda yer alan küçük bir yerleşim yeridir. Bölge, son on yıldır yoğun bir şekilde iç göç vermektedir. Tarıma dayalı ekonomik yapısı geleneksel yaşam biçimine uzaklık, ekonomik imkânlarda olan eksikler, özellikle genç nüfusun bölgeden gitmesine neden olmuştur. Bireylerin büyükşehirlere göç etmesi sonucunda bölgede daha çok orta yaşlı ve yaşlı grup ağırlıktadır. Buna bağlamli olarak iç göç, yalnızca bir hareketlilik değil; aynı zamanda günlük yaşam pratiklerini ve geçiş ritüellerini değiştirip, dönüştüren yapısal bir unsurdur.

Günlük yaşam pratikleri, bireylerin tekrarladıkları davranış kalıpları, kültürel alışkanlıkları, sosyal yapıdaki rolleri etrafında şekillenen bir bütünlük içindedir. Göç olgusu, bu bütünlüğü bozarak kültürel değerlerin yeniden şekillenmesini sağlamaktadır. Göç ederek yer değiştiren bireylerin yeni yerleştikleri alanlarda karşılaştıkları ortam, önceki kültürel yaşam pratikleriyle uyuşmadığında, kültürel uyumsuzluk, melez kimlikler ve asimilasyon gibi süreçler devreye girer (Giddens, 1991, s. 70). Çıldır'dan büyükşehirlere göç eden bireylerin, özellikle geçiş dönemi ritüellerini (doğum, evlilik, ölüm) uygulama biçimlerinde farklılaşmalar görülmektedir. Bu farklılıklar hem geleneksel ritüellerin yapısının korunmasını zorlaştırmakta hem de yeni ritüel biçimlerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Çıldır'lı göçmenler, doğdukları, büyüdükleri köylere geçiş ritüellerini uygulamak üzere geçici olarak geri gelmektedirler. Örneğin, yaz döneminde bu durum oldukça artmaktadır. Düğünlerin köyde yapılması son dönemlerde artan bir olgudur. Düğünü olacak bireylerin ailelerinin Çıldır merkez ve köylerde yaşaması, gençlerin köylerine gelerek düğünleri icra etmelerine sebep olmaktadır. Ölülerin vasiyetleri ya da başka sebeplerden cenaze işlemleri için köye gelinmesi hem aidiyet duygusunu artırarak korumakta hem de geleneksel ritüellerin uygulanmasını “yerinde” yapmak tercih edilmektedir.

Çıldır ilçesi örneğinde görüldüğü üzere iç göç, geçiş dönemi ritüellerinin biçimsel ve işlevsel yapısındaki dönüşümünde önemli bir rol oynamaktadır. Göç, sadece nüfus hareketi olarak değil; kültürel süreklilik sağlayan ve dönüşümler arasında kritik bir süreç yaratan toplumsal olaydır. Bu nedenle, yüksek lisans tezim kapsamında iç göçün; ritüellerin mekânsal olarak, kolektif yapısı ve sembolik motiflerin kullanılması üzerindeki etkisiyle birlikte ele alınarak, hem yerel kültürün değişim ve dönüşümünü anlamlandırmak hem de göç sonrasında yaşanan kimlik oluşumunu incelemek açısından son derece değerli kılacaktır.

3. BÖLÜM

YÖNTEM VE UYGULAMA

3.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu çalışma, Ardahan ili Çıldır ilçesinde doğum, düğün ve ölüm gibi insan yaşamının temel geçiş dönemlerine ilişkin geleneksel uygulamalarını ve bu uygulamaların günlük yaşam pratiklerindeki yerini, toplumsal hafızanın izleri doğrultusunda yerinde gözlem, derinlemesine görüşmeler ve çözümlemelerle ele alarak, sosyolojik bir perspektifle incelenmiştir. Geçiş dönemlerinin çeşitli durumlar karşısında yaşadığı bir değişimin olup olmadığı, farklı kuşaklar yoluyla karşılaştırılarak ele alınmıştır. Farklı kuşaklar arasında kültürel çatışmaların bulunup bulunmadığı analiz edilerek; çatışmalar söz konusuysa bunların sebepleri ve yansımaları, çatışma yoksa kuşaklar arası ortak yönler dikkate alınarak kültürel dönüşüm süreci değerlendirilecektir. Değişen toplum yapısıyla kültürel değerlerimizde meydana gelen farklılaşmalar günlük yaşam pratiklerine de yansımıştır. Bu farklılaşmaların daha yakından incelenmesi ve kuşaklar arası değişimlerin Çıldır merkez ve köyleri çerçevesinde belirlenmesi araştırma konusunu oluşturmaktadır. Bu doğrultuda tez çalışmasında, geçiş ritüellerinin uygulanış biçimleri kültürel bağlamda analiz edilecek; bu ritüellerin modernleşme, göç gibi unsurlar karşısında nasıl bir değişim yaşadığı ortaya konulacaktır.

3.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Kültür, bir toplumun sahip olduğu tüm geleneksel değerlerin nesiller arasında aktarılmasını sağlayan önemli bir yapıdır. Toplumun var olması ve kendini devam ettirebilmesi için, kültürel değerlerin de var olması gerekmektedir. Çünkü kültür var oldukça toplum da varlığını sürdürmektedir. Toplumu değiştiren, şekillendiren, varlığını sürdüren o toplumun kültürüdür. Bu bağlamda kültür aynı zamanda toplumsal belleğin canlı taşıyıcısıdır. Kültürün canlılığını koruması, gelecek nesillere aktarılması, kültürel değerlerin unutulmaması, unutulmaya yüz tutmuş değerlerin yeniden canlandırılması için bu çalışmanın yapılması planlanmıştır. Bu çalışmanın amacı, muhatap alınan yörenin günlük yaşam pratiklerinden hareketle geçiş ritüellerinin uygulama şekilleri üzerinde bir

alan araştırması yaparak, kültürel süreklilik ve dönüşüm süreçlerini ele almaktır. Yapılan alan araştırmasıyla yörede sosyolojik bir değerlendirme yapılması amaçlanmaktadır.

3.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bu araştırma, kültürün makro düzeyde bir değer aktarım aracı olarak ele alınmasının yanı sıra, mikro düzeyde bu aktarımı mümkün kılan ritüellerin günlük yaşam pratiklerindeki yerini, toplumsal işlevlerini ve zaman içerisindeki dönüşümünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ayrıca, iç göç hareketleri ile modernleşmenin söz konusu ritüeller üzerindeki etkisinin incelenmesi, araştırmanın önemini belirleyen temel unsurlar arasında yer almaktadır. Toplumların var olduğu günden bugüne kendine özgü kültürel değerleri de var olmuştur. Kültürel değerlerin bu kadar önemli olduğu sosyal yapı içinde bu çalışmanın yapılması araştırmanın önemine dikkat çekmektedir.

Toplumlar, sahip oldukları değerler doğrultusunda kültürel bir biçimde şekillenen çeşitli ritüeller gerçekleştirmektedir. Bu ritüellerin uygulanması, toplumsal bütünlüğün sağlanmasına katkı sunar. Geçiş ritüelleri ise, bu uygulamalar arasında özel bir yere sahiptir. Doğum, evlilik ve ölüm gibi yaşamın temel dönemeçleri; bireylerin ve toplumların kimliğini yeniden tanımladığı, sosyal rolleri pekiştirdiği önemli aşamalar olarak değerlendirilmektedir. Dönüşümler karşısında Çıldır ilçesinde kültürel doku hala zengin bir içeriğe sahiptir. Araştırma hem kültürel sürekliliğin devamlılığını anlamak hem de sosyolojik çalışmalara yerel bir katkı sağlamak açısından önem oluşturmaktadır. Alan araştırması üzerine hazırlanmış olan bu tez çalışması geçiş ritüellerinin toplumsal yapıdaki etkisini ortaya çıkarma konusunda özgün bir çalışma sunmayı hedeflemiştir.

3.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Geçiş ritüelleri, kültürel açıdan derin anlamlar yüklü toplumsal olaylardır. Katmanlı bir yapısı bulunduğu için ve anlaşılabilmesi için tez çalışmasında nitel araştırma yöntemi veri toplama tekniklerinden derinlemesine görüşme ve gözlem tekniği kullanılmıştır. Bu araştırmada kullanılan yöntem nitel araştırma yöntemidir. Nitel araştırma derinlemesine incelemelerle sosyal olguların doğal bağlam içinde değerlendirilmesidir. Katılımcıların yaşam dünyalarını, geçmiş yaşantılarını anlamaya çalışan bir yaklaşımdır. Nitel araştırma “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına

olanak tanıyan bir süreç” olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 39). Bu bağlamda tez çalışmasında nitel araştırma tekniklerinin kullanılması planlanmış ve uygulanmıştır; Çıldır merkez ve köylerinde (Yeni Beyrehatun, Eski Beyrehatun, Sazlısu, Meryem, Doğankaya, Kotanlı, Güvenocak) gözlem, derinlemesine görüşme, odak grup görüşmeleri, yapılmıştır. Gözlem, araştırma alanında günlük yaşam pratikleri, geçiş ritüelleri uygulanış şekilleri doğrudan gözlemlenmiştir. “Araştırmada ihtiyaç duyulan verilerin insan, toplum ya da doğa gibi belli hedeflere odaklanılarak çıplak gözle ya da bir araç kullanılarak izlenmesi suretiyle toplanması sürecini tanımlar” (Büyüköztürk, 2012, s. 145). Yapılan saha araştırmasında derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Derinlemesine görüşmeler ile katılımcıların ritüellere dair kişisel deneyimleri, yaşamlarını sürdürdükleri alan içinde günlük yaşam pratiklerine yönelik aktarımları analiz edilmiştir. Derinlemesine görüşme, araştırılan konuya odaklanılarak, konu etrafında bireylerin görüş, düşünce ve değerlendirmelerini bir araya getirerek verilerin toplanmasını sağlayan bir tekniktir (Kümbetoğlu, 2012, s. 72). Araştırma konusuna göre belli bir odak grup belirlenmektedir. Odak grup görüşmeleri, araştırmacının belirlediği bir konu çerçevesinde, grup içi etkileşimleri kullanarak veri toplama amacıyla uygulanan bir araştırma yöntemi olarak tanımlanmaktadır (Morgan, 1997, s. 6). Böylelikle, doğrudan kurulan iletişim sayesinde birinci elden verilere ulaşp, karşılaştırma yöntemi ile insanların günlük yaşam pratiklerine, günlük yaşam pratikleri içerisinde ritüellerin rolüne ilişkin tanımlamalar ve uygulamalar elde edilmiş ve değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, katılımcılara kartopu örneklem tekniği ile ulaşılmıştır. Katılımcı yaş grubu sınırlılığı 18-30 ve 65+(65 yaş üstü) olarak belirlenmiştir. Kartopu örneklem, “araştırma alanında kaynak kişilerden doğru diğer görüşülecek kişilere ulaşılması ve bir kartopu gibi, ilerledikçe yeni kişilere ulaşıldıkça örneklemin büyümesi ile oluşmasıdır” (Kümbetoğlu, 2012, s. 99).

3.5. ARAŞTIRMANIN ALANI

Araştırma, Ardahan ili Çıldır ilçesi ile sınırlı tutulmuştur. Çalışma kapsamında, Çıldır ilçesi merkezi ile ilçeye bağlı yedi (7) köyde derinlemesine görüşmeler, odak grup görüşmeleri ve gözlemler gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya 65 yaş ve üzeri bireyler dahil edilmiştir. Çıldır ilçesi ve köylerinin seçilme nedeni, bölgenin kültürel dokusunun günümüzde halen canlılığını korumasıdır. Geleneksel kültürel unsurların yaşatılması,

kırsal alanlarda farklı gruplarla yapılan görüşmeler aracılığıyla ortaya konmaya çalışılmıştır. Elde edilen anlatımlar temel veri olarak değerlendirilmiştir. Tarım ve hayvancılığın geçim kaynakları arasında önemli bir yer tutması, güçlü komşuluk ve akrabalık ilişkileri gibi sosyal dinamiklerin, tez çalışmasına önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

4. BÖLÜM

ARAŞTIRMA ALANININ TANITILMASI

Doğu Anadolu'nun kendine özgü ve sakin yerleşimlerinden biri olan Çıldır, Ardahan ilinin doğu kesiminde yer almaktadır. Doğal güzellikleri, göç hareketlerinden görece az etkilenmesi ve geleneksel yaşam biçimini koruması sayesinde, bölgede geleneksel yaşam pratiklerinin güçlü bir şekilde varlığını sürdürdüğü gözlemlenmektedir. İlçenin köklü tarihi geçmişi, günlük yaşamındaki sakinliği ve Çıldır Gölü gibi doğal zenginlikleri bölgeyi çekici kılarken; yerel halkın kültürel sürekliliğini koruduğu gözlemlenmektedir.

Çıldır ilçesi, kış mevsiminin sert koşullarına karşın yaz aylarında serin bir iklim yapısına sahiptir. Bu iklimsel özellikler, toplumsal ilişkiler ve sosyal yaşam üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. İklim koşulları, günlük yaşam pratiklerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynarken; doğum, evlilik ve ölüm gibi geçiş dönemleri hem kültürel belleğin hem de iklimin etkisiyle farklı biçimlerde uygulanmaktadır. Bu durum, ilçeyi halk kültürü ve geçiş ritüelleri açısından zengin bir birikime sahip kılmaktadır. Geleneksel yaşam biçiminin güçlü bir şekilde varlığını sürdürmesi ve günlük pratiklerin geçiş ritüelleriyle iç içe geçmiş yapısı, Çıldır'ı sosyolojik araştırmalar açısından dikkate değer bir alan haline getirmektedir.

4.1. ÇILDİR'IN TARİHİ VE COĞRAFI YAPISI

Çıldır, en eski Türk yerleşim merkezlerinden biridir. Heredot Tarihi'nde de bahsedildiği gibi, M.Ö. 650-700 yılları arasında bölgeye gelen Saka Türkleri, Çıldır'a ebedi Türk olma damgasını vurmuşlardır. Zaten Çıldır adı da oradan gelmektedir. Çıldır ismi Oğuzların Çuvaldur boyundan gelmektedir. Çuvaldur ismi değişikliğe uğrayıp "Çıldır" halini almıştır. (Ardahan Valiliği, 2025). Çıldır, Anadolu ve Kafkasya coğrafyaları geçiş alanı olduğu için Anadolu'daki en eski yerleşim yeri olduğu bilinmektedir. Eski çağlarda bölge farklı kavimlerin hakimiyet altında kalmıştır. Bölgedeki ilk yerleşimlerin Yontma Taş Devri'nde olduğu bilinmektedir (Ababay, 1987,

s. 7). Çıldır, 1992 yılına kadar Kars iline bağlı durumdayken 1992 yılında Ardahan'ın il olmasıyla Ardahan'a bağlanmıştır.

Anadolu'nun kuzeydoğusunda yer alan Ardahan, Kuzeyinde Acaristan Özerk Cumhuriyeti, Kuzeydoğusunda Gürcistan ve kısmen de Ermenistan, güneydoğu ve güneyinde Kars, güneybatısında Erzurum ve batıda da Artvin ili ile çevrili olup, Doğu Anadolu Bölgesinde yer almaktadır (Çıldır Kaymakamlığı, 2025). İlçemiz merkezi ortalama 1950 m yükseklikte düz bir alana kurulmuş, köyler ise daha engebeli yer yer de düz bir arazi üzerine kurulmuştur. İlçemizin toplam yüzölçümü 1163 km²'dir. Bunun 1016 km²'lik kısmı kara, geri kalan kısmı ise göllerle kaplıdır. Bu göllerden Çıldır Gölü 120 km², Aktaş Gölü ise 27 km² alana sahiptir. Bölgemizin en yüksek dağı Keldağ ve Gökdağ dır, her iki dağın yüksekliği'de 3000m. dir. İlçemizde 2 adet akarsu bulunmaktadır, bunlar Kura ve Karasu ismiyle bilinmektedir (Çıldır Kaymakamlığı, 2025).

4.2. DEMOGRAFİK YAPISI

Ardahan ilinin en zayıf yanlarından birisi nüfus durumudur. İlde nüfus oranı son derece düşüktür (Kurtbaş, 2021, s. 29). Bu durum ilçelere de yansımıştır. 20024 TÜİK verilerine göre Ardahan ili Çıldır ilçesi nüfusu 8448 kişi olarak belirlenmiştir.

Tablo 1. Ardahan ili çıldır ilçesi yıllara göre nüfus değişimi 2024

Yıl	Çıldır Nüfusu	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu
2024	8.448	4.441	4.007
2023	8.745	4.601	4.144
2022	8.693	4.533	4.160
2021	8.983	4.708	4.275
2020	9.247	4.860	4.387
2019	9.343	4.921	4.422
2018	9.833	5.174	4.659

Kaynak: TÜİK, nüfus istatistikleri (2024)

TÜİK verilerinin yer aldığı Tablo1'de görüldüğü gibi Çıldır ilçesi nüfusu yıllara göre değişimi oldukça fazladır. Nüfusun az olması ve yıldan yıla azalması ilin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi yapısının olumsuz etkilemektedir (Kurtbaş:2021, s. 30). İş olanaklarında olan eksiklikler, aşırı sert geçen iklim şartları, eğitim ve sağlık alanında

oluşan eksiklikler ilçede yıllara göre nüfusta azalmalara neden olmuştur. Bu durum sürekli göç veren bir belde olmasına neden olmuştur.

4.3. EKONOMİK VE SOSYAL YAŞAM

Ardahan ili Çıldır ilçesinde nüfusun yarısından fazlası kırsal alanlarda yaşamaktadır. Buna bağlı olarak büyükbaş hayvancılık ve tarım önde gelen ekonomik uğraşlardır. Bunun yanında kırsal alanların fazla olması az da olsa arıcılık faaliyetlerinin yapılmasını sağlamaktadır. Buna bağlı olarak ilçenin temel ekonomik, ticari ve sosyal faaliyet alanlarının başında hayvancılık ve arıcılık gelmektedir. Hayvancılık ve arıcılık, halkın temel geçim kaynağı olduğu kadar istihdam alanı ve sosyal etkileşim aracı olarak da işlev görmektedir. Bölgenin iklimi, geniş düz platoları hayvancılık ve arıcılık için elverişli bir ortam sunmaktadır (Kurtbaş, 2021, s. 22). Sert geçen iklim özellikleri nedeniyle tarım sektörü hayvancılığın daha gerisinde kalmıştır. Bu yüzden geçim olanakları içinde en önemli ekonomik faaliyeti hayvancılık oluşturmaktadır.

İlçe nüfusunun çoğunluğu kırsal alanlarda yaşadığı için geleneksel geniş aile modelleri daha yaygındır. Aile bağları kuvvetli olduğu, yakın ilişkiler kurduklarından aynı köyde akrabalarla yakın oturulmaktadır. Doğum, evlilik, ölüm gibi geçiş zamanlarında akrabalık ilişkileri devreye girmektedir. Bu yüzden geçiş dönemleri bireysellikten çok toplumsal bir olay olarak görülmektedir.

Daha samimi ilişkilerin görüldüğü kırsal çevrede komşuculuk ve dayanışma çok önemlidir. İlişkiler oldukça kuvvetlidir. Önemli gün ve kutlamalarda halk birbirine yardımlarda bulunur, dayanışma içinde geçirilir. Toplumsal değerlere önem verildiği için geçiş dönemleri geleneksel yollarla devam etmektedir.

Genel olarak baktığımızda Çıldır ilçesinde ekonomik faaliyetlerin ağırlıklı olarak hayvancılık ve arıcılığa dayanması, toplumsal yaşamın da kırsal özellikler çerçevesinde şekillenmesine yol açmaktadır. Nüfusun çoğunluğunun kırsalda yaşaması, güçlü aile bağlarını, komşuluk ilişkilerini ve dayanışma kültürünü canlı tutmaktadır. Bu durum, doğum, evlilik ve ölüm gibi geçiş ritüellerinin bireysel olmaktan çok toplumsal bir nitelik kazanmasına imkân sağlamaktadır. Dolayısıyla Çıldır, ekonomik yapısıyla toplumsal ilişkilerin iç içe geçtiği, geleneksel yaşam biçiminin hâlen güçlü bir şekilde sürdüğü ve geçiş ritüellerinin toplumsal dayanışmayı pekiştirdiği özgün bir örnek olarak değerlendirilebilir.

4.4. ARAŞTIRMA YAPILAN KÖYLER HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Çıldır ilçesine bağlı toplamda 33 köy bulunmaktadır. Bu tez çalışması için alan araştırması yapılan köy sayısı ise 7'dir. Yeni Beyrehatun, Eski Beyrehatun, Doğankaya, Meryem, Kotanlı, Sazlısu ve Güvenocak köyleri araştırma alanını oluşturmaktadır.

Tablo 2. Köylerin nüfusu 2025

Köyler	Nüfus
Yeni Beyrehatun	54
Eski Beyrehatun	408
Doğankaya	46
Meryem	156
Kotanlı	139
Sazlısu	199
Güvenocak	245

Kaynak: TÜİK, nüfus istatistikleri (2025)

Yeni Beyrehatun

Yeni Beyrehatun köyü ilçe merkezine 17 km uzaklıktadır. Genel olarak geçimini tarım ve hayvancılık ile sağlamakta daha çok büyük baş hayvan saklamaktadır. Köyde genç nüfusun büyük şehirlere göç etmesiyle daha çok orta yaş ve yaşlı nüfus fazladır. Bu yüzden araştırma yapmak için uygun bir alan olarak seçilmiştir.

“Yeni Beyrehatun arazisine Paşapınarı derlerdi. Sonradan Ruslar bu araziye Beyrehatun 'dan alıp Kars'ın Samavat köyünden Asurîleri Japon harbinden önce getirip 110 evi yerleştirdiler. Teze Beyrehatun dediler. Sonradan 334'te Asurîler kaçınca şimdiki ahalisi geldi. Kilisesi de yapılmamıştır” (Kırğızoğlu: 2008, s. 44). İlk başlarda Tezeköy olarak bilinen adı son dönemlerde Yeni Beyrehatun halini almıştır.

Eski Beyrehatun

Eski Beyrehatun ilçe merkezine 18 km uzaklıktadır. İlçe köyleri arasında en büyük ve en kalabalık köyler arasında yer almaktadır. Köyde yaşam oldukça hareketlidir. Köyde bir adet İlkokul ve sağlık ocağı mevcuttur. 3 adet tarihi yapının olduğu bilinmektedir. Çok eski zamanlardan kalan bu tarihi yapılar onarım yapılmadığı için ziyaretlere kapalı ve çok bilinmemektedir.

Doğankaya

Doğankaya köyü ilçe merkezine 21 km uzaklıktadır. Köye yakın bir konumda eski devirlerden kalma bir adet kale bulunmaktadır. Köyün alt tarafından Ardahan Kura nehri

geçmektedir. İlçe köyleri içinde oldukça küçük bir yapıdadır. Eski adı Helevan olarak bilinmekte, şimdilerde ise daha çok Doğankaya ismi kullanılmaktadır.

Meryem

İlçe merkezine 12 km uzaklıkta olan bu köy ana yolun hemen altına kurulmuştur. Geçimini büyük ölçüde tarım ve hayvancılıkla sağlamaktadır. Orta çağ döneminde Gürcistan sınırları içerisinde yer alan belde Birinci Dünya Savaşı sonrasında Moskova Anlaşmasıyla Türkiye'ye bırakılmıştır. Nüfusunun çoğu Karapapak'lardan oluşmaktadır.

Kotanlı

Kotanlı köyü Çıldır ilçe merkezine 17 km uzaklıktadır. Geçiminin büyük çoğunluğunu tarım ve hayvancılıkla karşılamakta bunun yanında köy halkı Kura nehri üzerine kurulan Kotanlı Barajında çalışma imkânı bulmaktadır. Eğitim ve sağlık alanlarında il ve ilçe merkezlerini kullanmaktadırlar.

Sazlısu

İlçe merkezine yakın köyler arasında yer almaktadır. İlçeye 3 km uzaklıkta olan bu köy, köy yanına yapılan Çıldır Taş Konağı sayesinde her yıl çok sayıda ziyaret almaktadır. Konakta düzenlenen yaz programları bünyesinde il içinden ve çevre illerden katılımcılar köyü ve çevresini ziyaret etmektedirler.

Güvenocak

İlçe merkezine 7 km uzaklıkta bulunmaktadır. Eski adı Zinzal olup günümüzde Güvenocak olarak bilinmektedir. Köy içinde okul ve sağlık ocağı bulunmamaktadır. Bunun için ilçe merkezi kullanılmaktadır. Genç nüfusun göç etmesiyle daha çok orta yaş ve yaşlı kesim köyde kalmaktadır.

Tablo 3. Katılımcı listesi

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durumu	Çocuk Sayısı	Meslek Durumu	Eğitim Düzeyi
K.1	Erkek	65	Evli	3	Çiftçi	Ortaokul
K.2	Kadın	83	Evli	8	Ev Hanımı	Okur-Yazar Değil
K.3	Erkek	94	Dul	7	Çalışmıyor	Okur-Yazar Değil
K.4	Kadın	86	Evli	6	Ev Hanımı	İlkokul
K.5	Kadın	18	Bekar	0	Öğrenci	Lise
K.6	Kadın	70	Dul	8	Ev Hanımı	İlkokul
K.7	Erkek	79	Evli	4	Çiftçi	İlkokul
K.8	Kadın	80	Evli	6	Ev Hanımı	Okur-Yazar Değil
K.9	Erkek	86	Evli	6	Emekli	İlkokul
K.10	Kadın	23	Bekar	0	Öğrenci	Lisans
K.11	Kadın	70	Bekar	0	Ev Hanımı	Okur-Yazar Değil
K.12	Kadın	65	Dul	2	Ev Hanımı	İlkokul
K.13	Erkek	70	Evli	3	Çiftçi	İlkokul
K.14	Kadın	66	Evli	3	Ev Hanımı	İlkokul
K.15	Kadın	80	Dul	11	Ev Hanımı	Okur-Yazar Değil
K.16	Kadın	74	Dul	0	Ev Hanımı	İlkokul
K.17	Kadın	75	Evli	5	Ev Hanımı	İlkokul
K.18	Kadın	68	Evli	2	Ev Hanımı	Okur-Yazar Değil
K.19	Erkek	23	Bekar	0	Öğrenci	Ön Lisans
K.20	Kadın	66	Evli	3	Ev Hanımı	İlkokul
K.21	Erkek	76	Evli	5	Halk Ozanı	Ortaokul
K.22	Kadın	30	Evli	2	Ev Hanımı	Ortaokul
K.23	Kadın	30	Evli	1	Ev Hanımı	Lisans
K.24	Kadın	24	Bekar	0	Çalışmıyor	Lisans
K.25	Kadın	26	Bekar	0	Çalışmıyor	Lisans
K.26	Erkek	70	Evli	3	Çiftçi	İlkokul
K.27	Kadın	26	Bekar	0	Çalışıyor	Ön Lisans

Tablo 3. (Devam) Katılımcı Listesi

K.28	Kadın	70	Evli	6	Ev Hanımı	Okur-Yazar Değil
K.29	Kadın	75	Evli	5	Ev Hanımı	Okur-Yazar Değil
K.30	Kadın	28	Evli	2	Ev Hanımı	Lise
K.31	Kadın	24	Bekar	0	Öğrenci	Lisans

5. BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

5.1. DOĞUM

Hayatın başlamasını simgelen, yaşama başlangıç olarak bilinen ilk geçiş dönemi doğumdur. Doğum, biyolojik bir durum olması yanında toplumsal olarak yeni bir statünün oluşması durumudur. Gennep ve Turner'ın üstünde durduğu aşama olan “eşik durumu” doğuma örnek olarak gösterilebilir. Doğum anında hem bebek hem de anne eşik durumundadır. Doğum gerçekleştirildiği andan itibaren anne de bebekte yeni bir kimlik kazanarak farklı bir statüye sahip olmaktadır. Birey, artık yeni bir statüye ulaşmış ve geçiş sürecindeki ‘arada olma’ durumu sona ermiştir.

Geleneksel çerçevede gerçekleşen doğumlar, ritüeller aracılığıyla bireyin toplumsal ve kültürel kimlik oluşumunun başlangıcını oluşturur. Araştırmanın yürütüldüğü ilçe ve köylerde, doğum sırasında ve sonrasında uygulanan geleneksel ritüel ve pratiklerin hâlen devam ettiği tespit edilmiştir. Bu yönüyle doğum, geçiş dönemlerinin ilk aşaması olarak, toplumsal ve kültürel değerlerin korunması ve aktarılmasında önemli bir işlev üstlenmektedir.

5.1.1. Doğum Öncesi

Her olayın bir başlangıcı olduğu gibi doğumunda öncesi vardır. Öncesinde belli hazırlıklar tamamlanmakta, annenin doğumunun güzel geçmesi için birçok şey yapılmaktadır. Yapılan hazırlıklarda yöreden yöreye değişiklikler olsa bile temel amaç benzer yapıdadır. Çünkü doğum her yerde aynıdır. Ancak kültürel değerler, her yörenin kendine özgü özellikleriyle farklılık gösterebilir. Çıldır ilçesinde yapılan araştırmada doğumun artık evlerde değil hastanelerde yapıldığı gözlemlenmiştir. Hastane imkanlarının gelişmemiş olduğu eski dönemlerde doğumlar daha çok evlerde gerçekleştirilmiştir.

Bu konudaki katılımcı yorumları şu şekildedir:

Doktor da yatmıyorduk ki biz ilerden, zor yatanı götürüyorlardı (K2).

Hiçbir şey yapmıyorduk vay günümüze, hiçbir şeyimiz yoktu. Köy ebeleri vardı. Sancı tutardı köye ebelerini getirirdiler ölsen de kalsan da o köy ebeleri doğum yaptırdı (K4).

O zaman yoktu doktor böyle. Özümüz yatardık doğuma öyle de kalkardık (K6).

Doğum öncesinde insan doğum çantasını hazırlıyor her ihtimale karşı, çocuğun odasını beşiğini, organizasyonlar yapıyor doğum yaptığı hastanede (K1).

Şimdi doğum yapmak için özel hastaneler tercih ediliyor. Öncesinde gidip süslemeler yapılıyor daha sonra çekimler yapılıyor, her şey kayıt altına alınıyor. (K25).

Günümüzde doğumlar, profesyonel sağlık hizmetleri eşliğinde gerçekleştirilmektedir. Genç nüfusun artışı ve eğitim seviyelerinin yükselmesi gibi çeşitli etkenler, Çıldır ilçesinde de modern doğum uygulamalarının yaygınlaşmasına yol açmıştır.

5.1.1.1. Kısırlığı Önleme ve Gebe Kalma

Evlenme ile yola çıkan her çift çocuğunun olmasını ister ve onun için çaba gösterir. Çocuğu olmayanlar için durum çok daha zor bir duruma dönüşebilir. Çocuk sahibi olabilmek için tıbbi yollara başvurulduğu görülmektedir. Tıbbın yetmediği zamanlarda ise geleneksel yöntemlerin sıkça uygulandığı bilinmektedir.

Bu konudaki katılımcı yorumları şu şekildedir:

Bizim Tenzil abla otları bir şeyler yapardı (K11). Eskiden doğurganlığı arttırdığına inanılan otları toplayarak karışımlar yapılmış. Bu karışımlar bölgede yetişen otlardan (Isırgan otu, çemen, ebeğümeci vb.) oluşan karışımlardır.

Bele yakı atmak yapılmış eskiden şimdi doktora gidiliyor. (K23).

Yedirip içiriyorlardı, çiçekler vardı onların suyunu içiriyorlardı. Sıcak su üzerindeki buhara oturtulurdu. Çocuk yapsın diye. Sıcak su etki ettiği düşünülürdü. (K2).

Yeşil sabun vardı. Onunla bellerine yakı atıyorlardı. Bir de polye otu vardı onu kaynatıyorlardı, içiriyorlardı. Tabi hamile kalmayanlara çocuk yapsın diye yapıyorlardı. (K4)

Ben ne hap kullandım ne bir şey, gelir gelmez 10 gün içinde hamile kaldım. Amcamın kızı vardı o hamile kalamıyordu. Sonra ona ot içirdiler sonra dedi kendiliğimden hamile kaldım. Kotanlı köyünden biri varmış o içirmiş ona gelin gittiği yerde. Nazonun 3-4 sene çocuğu olmadı. Otlardan sonra oldu dediler (K20).

Eski zamanlarda yapılan tedavi yöntemleri daha çok kadın üzerinde yapılmaktaydı. Kusurun daha çok kadında olduğu düşünülmekteydi. Günümüzde hala devam eden geleneksel yöntemler modern tıbbın gelişmesiyle çok fazla uygulanmamaktadır. Hamile kalamayan çiftler tüp bebek ve benzeri tedavi yöntemlerine başvurmaktadır.

5.1.1.2. Hamilelik

Hamile kalınması anne babayı ve hatta bunun yanında aileleri büyük sevince boğmaktadır. Hamilelik süresi içinde hamile kadına yaklaşımlar daha ılımlı ve özeldir. Hamile kalan bir kadının, toplumsal değerlere uyması beklenmektedir. Bu durumda gebe kalan birinin gebeliğin başlamasından sonuna kadar, yaşadığı toplum içinde beklentileri karşılayacak şekilde davranması beklenmektedir. Toplumumuzda çocuk dünyaya getirecek olan birey için “gebe, yüklü, hamile” gibi adlandırmalar yapılmaktadır (Örnek, 1977, s. 135). Hamile kalan kadın artık anne statüsüne geçmiştir ve bu yeni durumuna göre hareket etmesi beklenmektedir.

Hamileliğin anlaşılmasının yapılan testler sonucu öğrenilmekte olduğu tespit edilmiştir. Eski zamanlarda mide bulantısı, baş dönmesi, fiziksel değişimler ile hamile olduğu anlaşılmaktaydı. Eskiden yaşam şartlarının ağır olması nedeniyle hamilelerin bütün işlere yardımcı olduğu söylenmektedir. Günümüzde hamileliğin daha rahat ve imkanların fazla olması nedeniyle destek alınarak geçirildiği bilinmektedir.

Bu konudaki katılımcı yorumları şu şekildedir:

Biz ne gördük vay günümüze hamile olsak da bütün işlere giderdik. (K12)

Evvelden ne geziyordu kızım. Şimdi çıktı, gidip baktırıyorlar erkek midir kız mıdır? Komşu var burada bizim toyu oluyordu bende kucağımda çocuğumla çıktım. Yaşlı adamı ki gördüm çocuğu direk yere bıraktım. Yaşlı adam bağırdı çocuğu öldürdün al eve git diye. Veladet vardı. Şimdi yok yok. Zaman döndü (K8).

Ben hamile kaldım Güngör'e hiç doktor yüzü görmedim. Gitmedim hiç. Sadece doğumda gittim. Bir işte aşı geliyordu köylere hemşireler gelip vuruyordu (K20).

Biz doğum yapardık sonra hemen kalkar işe koyulurduk. Şimdiye bakıyorum doğum yapıyorlar kırk gün yatıyorlar eskiden böyle bir şey olmazdı (K18).

Yukarıda verilen katılımcı yorumlarına baktığımızda Çıldır ve köylerinde hamilelik dönemlerinin eskiden zor geçtiği anlaşılmıştır. Günümüzde olduğu gibi rahat ve modern imkanların olmadığı görülür. Hamile olduğu dönemde kadınlar bütün işlere gittiklerini

normal hayatlarına devam ettikleri anlaşılmıştır. Şimdiki dönemlerde bunun tam tersi olarak hamile birisine bakmak için yanında birilerinin kaldığı görülmektedir.

5.1.1.3. Aşerme

Aşerme her toplumda görülen, hamile olan kadının canının çektiği yiyecekler olarak tanımlanmaktadır. Halk arasında bazı yiyeceklerden kaçınmasının yanında belirli şeyleri yemek istemesidir. “Aşeren kadın ne bulursa yemeli ister iyi olsun ister kötü, az da olsa tadına bakmalıdır. Aşeren kadın her gördüğünü yemediği takdirde çocuğu şaşı, eğri kulaklı, büyük boyunlu olur” (Örnek, 2014, s. 187). Türk toplumunda aşerme çok önemlidir. Aşeren kadının aşerdiği şeyi mutlaka yemesi gerektiği, yemediği durumlarda çocukta iz kalacağına inanılmaktadır.

Bu konudaki katılımcı yorumları şu şekildedir:

Aşermeler oluyordu, bulabiliyorduk hamdolsun benim kaynatam zengindi. Benim hep canım helva şekerdi, helva yerdim. Kaynanam helva çalardı taslara koyardı ben gidip gelip ondan yerdim (K4).

Aşeren birine rastladım evet. Pembe var bizim komşu gecenin 11’inde köydeki bakkalı açtırmış eşi eşimin canı çikolata çekti diye (K10).

Çekiyordu ama nereden alacan, evde varsa yiyorduk yoksa da yok (K15).

En son en büyük oğlumda hamile kaldım. Hiç kimseye de artık diyemiyorum. Anama geldim dedim canım öyle et istiyor ki. Bir de komşumuz inek kesmiş bende suya giderken gördüm geldim eve kaynanama diyemedim canımın et çektiğini utandım. Sonra anam bir inek kestirdi ona dedim diye. O zaman elektrik yoktu. Dolap yok. Bir budunu kebab edip bana yollamıştı anam. Onu öyle yedim bende (K17).

Aşeren kadının, aşerdiği yiyeceğe göre cinsiyet tahminleri yörede yaygın olarak bilinmektedir. Hamile kadının canının sürekli ekşi, acı şeyler çekmesi kız çocuğunun olacağına işarettir. “Ye ekşiyi, getir Ayşe’yi” diyerek ekşi yiyen kadının kızı olacağı düşüncesi hakimdir. Diğer taraftan “Ye tatlıyı, Getir atlıyı” tabiri ile tatlı aşeren, sürekli tatlı yiyen birinin erkek çocuğu olacağına inanılmaktadır.

Ekşi isteyince oğlan, tatlı isteyince kız. Ben helva istedim kızım oldu. Salata istedim oğlan oldu. Bunlar vardı. Aşermeye göre yaşlılar diyordu bu kızdır ya da erkektir diye (K14).

5.1.1.4. Cinsiyet Belirlenmesi

Soyun devam etmesi Türk toplumlarında önemli bir durumdur. Bu yüzden geçmişten günümüze kadar olan sürede erkek çocuğa olan düşkünlük belirgin olarak görülmektedir. Cinsiyetin belirlenmesi sadece biyolojik bir olgu olmayıp, toplumsal ve kültürel bağlamda da değerlendirilmektedir. Eski Türk inanç sistemi olan Şamanizm döneminde de Ak Şaman, erkek çocuk vermesi için Ayzıt'a yalvarır (Yılmaz, 2002, s. 47-48) ifadesi, erkek çocuğun ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Bu konudaki katılımcı yorumları şu şekildedir:

Kaynanam erkek olunca seviniyordu ama kızım Merve olunca daha çok sevindi. Diyordu olsun oda evlattır. Bazı kaynanalar kız olunca küçümsüyorlardı. Kızda Allah'ın kulu. Şimdi kız daha iyi. Şimdi bu ortamda kız bakıyor anaya babaya (K20).

Öyle bir iş yoktu. Önemliydi ama insan o kadar ayırt etmezdi (K15).

Tabi, benim kaynatam erkeği daha çok tutardı. Erkek olmasını isterdi, erkekleri daha çok severlerdi (K12).

Bence erkek çocuğu olanlar daha ön planda (K10).

Valla erkek çocuğu olana daha iyi bakıyorlardı. Kız çocuğu olana daha farklı. Ben üç kız çocuk oldu peş peşe kaynatam dedi doğduğun kız olsun, cırdığın da bez olsun. Nedir dedi bu kız çocuğu kız çocuğu doğuyorsun. Oğlan çocuğu olanda kurban kesiyorlardı seviniyorlardı. Onu da Allah vermiyordu. Doğunca 3 aylık, 6 aylık olunca ölüyordu (K6).

Doktor yoktu. Bakarlardı karın sağ tarafta olunca derlerdi oğlandı, sol tarafta olana derlerdi kızdı (K4)

Karnı dik olana oğlan derlerdi, yani böyle yumru olurdu. Karnı yatık olana kız, karın geniş olurdu (K12).

Yapılan görüşmeler ve saha gözlemleri, erkek çocuğuna verilen önemin Çıldır ilçesinde de belirgin olduğunu göstermektedir. Toplumsal ve kültürel açıdan soyun devamının sağlanması, ailenin sosyal statüsü ve ekonomik güvenliği açısından erkek çocuk sahibi olmanın arzu edilmesine yol açmaktadır. Bu durum, tarihsel süreçte Türk toplumlarında var olan ve günümüzde hâlen etkisini sürdüren geleneksel bir anlayış olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla erkek çocuk, yalnızca ailenin soyunun devamı açısından değil, aynı zamanda toplumsal normlar ve kültürel değerler çerçevesinde de özel bir konuma sahiptir.

5.1.1.5. Hamilelik Döneminde Kaçınmalar

Hamileliğin başlangıcından doğuma kadar olan süre zarfında hem anne sağlığı için hem de bebek sağlığı için kaçınılması gereken durumlar vardır. Gebelikte yapılan geleneksel uygulamaların gerek anne sağlığı gerekse bebek sağlığı üzerinde zararları olabilir (Erbil ve Sağlam, 2010, s. 349). Hamile kadının yapması gereken geleneksel uygulamaların kontrol altında ve bilinçli yapılması gereklidir. Hamilelikte yaşanan hormon değişimleri, psikolojik ve fizyolojik açıdan evrim niteliğindedir. Hamile kadın ayıya, maymuna, deveye bakmaz, çocuğun çirkin olacağına inanılır. Balık, tavşan, paça, kelle yemez; ceset ve cenazeye bakmaz (Örnek, 1977, s. 138). Gece mezar ziyaretlerinde bulunmaz. Bu ve buna benzer kadın ve bebeği koruyacağına inanılan şeylerden kaçınılması istenmektedir.

Bu konudaki katılımcı yorumları şu şekildedir:

Hamile birisinin yükseğe uzanmaktan ve ağır taşımaktan kaçınması gerekir düşük olmaması için (K23).

Uyurken karnımızın üzerine yatmamız önerilmez, aşırı sıcak yerlerden kaçınmamız istenir. Ağır kaldırma bu işe gitme çocuğu düşürürsün derlerdi (K12).

Tabi az da olsa iş konusunda sakınmalar oluyordu. Ağır kaldırmayın diyorlardı. Mezarlıklara gitmeyin derlerdi. Zaten mezarlıklara gidilmezdi ki şimdiki gibi değildi. Bilmezdik dışarı çıkmazdık. Çıkmak bilmezdik, çalışırdık (K4)

Yok yok, önceden ekin ekerlerdi, hamileydim evden alırdım ekmek götürürdüm öbür geçeye kadar. Öyle işler yoktu valla (K15).

Yok valla yoktu, ben hamileydim her iş görüyordum. Derler miydi ben iş görmeyeyim. Valla ben 10 dk bir yerde yatsam hemen söyleniyorlardı. Koymazlardı yatmaya, dinlenmeye. İş var koyun var. Bizim 60-70 tane koyun vardı. Düşün büyük oğluma doğum yapmaya gidecektim yine koyunları sağıp öyle doğuma gittim (K20).

Genelde diyorlar ağır kaldırmayın çocuğu düşer. Gereksiz abur cubur yemesin, sigara içmesin (K10).

Geçmişte hamilelik dönemi, günümüzde olduğu gibi özel bir dikkat ve özenle karşılanmamaktaydı. Tarihsel süreçte hamile bireylerin günlük işleri sürdürmeleri beklenir ve onlara herhangi bir ayrıcalık tanınmazdı. Günümüzde ise toplumsal ve kültürel değişimlerin etkisiyle bu yaklaşım belirgin bir şekilde değişmiştir. Hamile bireylere ağır işler yaptırılmamakta, doğumun yaklaşmasıyla birlikte aile üyelerinden biri

genellikle yanında kalarak işlerine yardımcı olmakta ve gerekli özeni göstermektedir. Bu durum, hamile bireylere yönelik toplumsal tutumların daha ılımlı ve destekleyici bir nitelik kazandığını göstermektedir. Dolayısıyla hem fiziksel sağlık hem de psikolojik rahatlık açısından hamile bireylerin korunması, modern aile yapısı ve kültürel değerlerin birleşimiyle şekillenmektedir.

5.1.2. Doğum Anı

Hamileliğin son aşaması olan doğum anı anne için en zor olan tarafıdır. 9 ay karnında taşıdığı bebeğine kavuşma anı olarak da nitelendirebiliriz. Doğum, bireyin toplumsal ve kültürel bağlamda kimlik kazanma sürecinde merkezi bir rol oynayan, hayatın dönüm noktalarından biri olarak önemli bir olgudur. Doğumun rahat geçmesi için inanılan geleneksel yöntemler her yörede farklı olabilir. Ancak hepsinde amaç doğumun kontrollü ve kolay geçmesidir. Bunun için doğum yapacak olan kadının ailesi ve eşine düşen görevler vardır. Anneyi rahatlatıcı sözlerin söylenmesi, bol bol yürüyüş yapılması, sıcak sudan çıkan buğu üzerine oturtulması gibi buna benzer birçok şey yapılmaktadır.

Günümüze baktığımızda doğum yapmak kolaylaşmıştır. Önceden gidip doğum gününü ve saatini ayarlama yapılmaktadır. Ancak geçmiş zamanlara baktığımızda doğum yapılırken çok fazla imkânın olmadığı yapılan görüşmelerle doğrulanmıştır. Doğumların genelinin evde yapıldığı, zor yatan hamilelerin sadece hastanelere götürüldüğü hatta bazen doğumdan sonra bebeğin evde bırakılarak sadece annenin hastaneye götürüldüğü görülen olaylar arasındadır. Araçların olmadığı eski zamanlarda at kızaklarıyla hastanelere gidilmiş. Kış şartlarının son derece yoğun yaşandığı Çıldır ilçesinde bu yaygın olarak görülmüştür.

Bu konudaki katılımcı yorumları şu şekildedir:

Ben şubatta doğmuşum. Annem beni evde doğurmuş. Sonra kanaması durmamış. Babaannem karnına tülbent sıkmış hemen. Şubat ayı ve çıldır kar çok varmış. Sonra beni evde bırakıp annemi kızakla yola götürüp oradan arabayla hastaneye götürmüşler. Arabada kara batmış ama çıkarmışlar zorla (K31).

Ben doğum yapacağım sancılanıyorum. Büyük rahmetlik olan oğluma sancılanıyorum. Kar tipi birinci ay o zaman bir kar var ki 5 m kar var. Ebe yok hemşire yok. Eşimle kaynımın oğlu gitti merkezden hemşire getirdiler atla. Ama ben nasıl sancı çekiyorum içim yarıyor sanki. Sonra hemşire doğum yaptırdı bana (K17).

Köy ebeleri vardı. Sancı tutardı köy ebelerinin getirirlerdi. Ölsen de kalsan da o köy ebeleri doğum yaptırırdı (K4).

Kaynanamgil doğuma yakın beni annemlere gönderdi Ölçek köyüne nenem annem ben beraber nehre (yayık) ediyoruz beni sancı tutuyor gidiyorum ağır nenem de anama kız nazlı rahmetlik bunun dedi sancısı tutuyor kadına(ebeye) gitsene öyle karı gelene kadar bebek geldi düştü bu sancı vurdu gitti sabaha sabahında diğer oğlan geldi diğeri kızdı ikizmiş daha ben bilmiyordum ikiz olduğunu sancı durmadı diğeri gelince öğrendik (K8).

Hamilelik sürecinin en kritik aşaması, doğumun başlamasıyla ortaya çıkan süreçtir. Katılımcıların verdiği bilgilere göre, geçmişte birçok kadın doğumlarını ev ortamında gerçekleştirmiştir. Köylere hemşire veya ebe ulaşana kadar doğum yapmakta olan kadınlar uzun süre sancı çekmek durumunda kalmış; özellikle bu süreç kış aylarına denk geldiğinde sağlık personelinin köylere ulaşımı daha da güçleşmiştir. Bu nedenle, köylerde doğum yapan kadınlar çoğu zaman yalnız ve çeşitli güçlükler içerisinde doğum sürecini tamamlamışlardır. Kış aylarında gerçekleşen doğumların ise fizyolojik ve psikolojik olarak daha zorlu geçtiği gözlemlenmiştir.

5.1.2.1. Doğum Hazırlığı ve Doğum

Doğum anı ve doğum sonrası bebek ve anne için çok hayati önem taşımaktadır. Bu süreçte çeşitli uygulamalar mevcuttur. Her toplumun kendi kültürünün yansımasının da akabinde ortak amaç anne ve bebeğin sağlıklı olmasıdır. Doğum, her durumda ve her toplumda mutluluk, heyecan ve endişenin bir arada yaşandığı bir olay olarak algılanmaktadır (Türkan, 2024, s. 37). Yörede eskiden kadınlar doğum yaparken kendi imkanlarıyla bu süreci geçirdikleri görülmüştür. Köyde veya civar köylerde bu işi anlayan kadınlar doğum için başvuru alan yöntemlerin en başında gelmektedir. Geleneksel yöntemler kullanılarak doğumlar evlerde yapılmaktaydı.

Anadolu Türklerinin geleneklerinde oturarak, diz çökerek, çömelerek, yatarak, elleriyle ipe asılarak yapılan doğum teknikleri bulunmaktaydı. Doğumun kolay olmasını sağlamak için gebe kadını yürütme, vücudun belli yerlerini ovma gibi tedbirlere başvurulmaktadır (Boratav, 1973, s. 180). Türk toplumlarında doğum için yapılan geleneksel uygulamaların neredeyse aynı olduğunu söyleyebiliriz. İmkanların iyileştiği günümüzde doğumlar daha kolay ve kontrol altına alınarak gerçekleştiği görülmektedir.

Bu konudaki katılımcı yorumları şu şekildedir:

Gezdiriyorlardı sürekli, doktor falan yoktu. Koluna girerlerdi hamile kadının gezdirirlerdi doğum başlasın sancı gelsin diye (K2).

Ben hep doğumlarımı evde yaptım. Üç doğum yaptım hepsi evde. Hastaneye falan gitmedim hiç. Bir tane düşük yaptım. Hastalandım ettim. İşlerle uğraşıyordum ediyordum düşüğüm oldu (K14).

Şimdi doğum yapanlar özel hastaneleri tercih ediyorlar. Doğumda odayı süsleyerek yeni doğan çekimleri yapıyorlar bende yapmak istiyorum doğum yapınca (K5).

Düşün Güngör'e doğum yapmaya gideceğim. Yine koyunları sağdım öyle gittim doğuma. Koyarlar mıydı? Dediler kaynanan yaşlı koyunu sağ git (K20).

Eskiden ne karnına koyardın o ölürdüyse ölürdü, kalırsa da doğardık. O zaman doktor böyle bugün ki gibi yoktu. Özümüz yatardık, bir kadın getirirlerdi bilen aha o kadar. Şimdiki gibi değildi, şimdiye ne var (K6).

Eskiden doğum hazırlığı diye bir şeyler çok görülememiştir. Doğumun başlayacağı ya da başladığı anlaşıldığı zaman köyden bilen birini getirip doğumu gerçekleştirirlermiş. Köyü merkeze yakın olanlar ebe veya hemşire getirmekteydi. Doğum yapan birey doğumdan sonra günlük yaşamına devam ettiği, işlerini kendi yaptığı katılımcı yorumlarından anlaşılmaktadır. Günümüzde ise imkanların iyileştirilmiş olduğu görülmüştür. İlçe ve köylerde doğum yapacak bireylerin hastanelerde doğum yaptığı, doğum yaptıktan sonra lohusalık dönemi boyunca dinlendikleri saptanmıştır.

5.1.3. Doğum Sonrası Uygulamalar

Doğumun gerçekleşmesinin ardından başlayan dönem, anne ve bebeğin sağlığı açısından özellikle dikkat gerektiren bir süreçtir. Bu dönemde uygulanması gereken tedbirler ve kaçınılması gereken davranışlar oldukça çeşitlidir. Geleneksel uygulamalarda, doğum sonrası süreç, kültürel değerler ve sembolik öğelerle desteklenerek düzenlenmektedir. Bu ritüeller ve uygulamalar hem annenin hem de yeni doğanın fiziksel ve ruhsal iyiliğini korumayı amaçlamakta, aynı zamanda toplumsal ve kültürel normların kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlamaktadır. Geleneksel uygulamalar, genellikle belirli törenler, beslenme alışkanlıkları, temizlik ritüelleri ve toplumsal etkileşim kurallarını içermektedir ve doğum sonrası bakımın bütüncül bir yaklaşım çerçevesinde yürütülmesini sağlamaktadır.

5.1.3.1. İsim Verme

Ad, bir insanın bireysel ve sosyal varlığını meydana getiren en önemli özelliklerden biridir (Örnek, 1971, s. 52). Dünyaya gelen her birey için belirlenen ve koyulan bir isim mutlaka olmalıdır. İsim verilirken anlamlarda çok önemlidir. Bazı isimlerin anlam bakımından ağır ve taşınması zor olduğuna inanılır; bu nedenle isim verilirken buna dikkat edilmesi gerektiği düşünülür.

Geçmişte çocuklara isim verme konusunda genellikle aile büyüklerinin seçimi önemliydi. Bu durum geleneksel aile yapısı içinde büyüklerin söz hakkına sahibi olmasının yansımasıydı. Günümüzde ise bu anlayışın değiştiği görülmektedir. Anne ve baba tarafından aileye danışmadan kendi istekleri doğrultusunda isim vermektedirler.

Bu konudaki katılımcı yorumları şu şekildedir:

Valla nebileyim herkes birini koydu. 11 çocuğum var. Kim dese adı bu olsun öyle oluyordu (K2).

Büyükler koyuyordu. Babalarının analarının ismini koyuyorlardı. Yine isteyenler var isminin konulmasını. Benim şimdi bu yanımdaki torunumun ismi Narın Hazal. Kaynanamın ismi Narındı bizde öyle koymuşuz (K4).

Büyükler koyardı. Dedesi, nenesi koyardı. Öz akrabalarımızda koyardı (K6).

Görüşmeler sonunda eskiden isim koyarken aile büyüklerinin kararlarının daha ön planda olduğu, kısmen de olsa aile içindeki yakın akrabaların da isim vermede etkili olduğu görülmüştür. Kırsal yaşamın fazla olduğu yöre halkında bu düşüncenin hala devam ettiğini söyleyebiliriz.

Günümüzde evlerde genç nüfusun fazla olmadığı, iş için büyük şehirlerde yaşamlarını sürdürdükleri belirlenmiştir. Büyük şehirlere giden genç nüfusun düğünlerini de orada yaptıkları son dönemlerde görülen durumlar arasındadır. Aileden uzak yaşayan bu genç nesil geleneksellikten, yöreye ait geleneksel yapıdan uzaklaşmakta, doğum süreçlerini ve isim verme durumlarına kendileri karar vermektedirler. Anne babaya danışma sıklığının azaldığı, eskiden olduğu gibi aile büyüklerine sorulmadığı yapılan görüşmeler sonucunda tespit edilmiştir.

Bu konudaki katılımcı yorumları şu şekildedir:

Ben hastaymışım hastanede kalmışım. Oradaki hemşirenin ismini koymuşlar bana. İşte büyüklerin isim vermesi büyüklerde kalmış. Annem demiş Suna olsun bunun adı öyle

de olmuş kimse karışmamış. Benim dedemin babaannemin ismini hiçbir torununa vermemişler (K10).

İsim verirken anlamına inanırım. Doğduğu aya göre isimler verilmesini daha doğru buluyorum (K23).

Eskiden etkisi çoktu. Aile büyüklerinin ismini koyarlardı. Şimdi öyle değil kim ne istiyorsa onu koyuyor (K22).

Şu an evli değilim. Ama ilerde çocuğum olduğunda anne ve babamın ismini ikinci isim olarak koymak isterim (K25).

5.1.3.2. Lohusalık

Çalışmanın yapıldığı yörede doğum yapan kadına lohusa denilmektedir. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yeni doğum yapmış kadına loğusa, lahsa, emzikli, loğsa, kırklı gibi adlar verilmektedir (Taş, 2002, s. 484).

Türk halk Kültürü'nde doğum yapmış kadına "lohusa" denir. Farklı sosyo-kültürel yapılarda değişiklik gösteren lohusalık dönemi, kırk gün kabul edilir. Lohusalık dönemi, kadının ve bebeğin hastalıklara, dış etkilere karşı savunmasız olduğu ve korunmaları gereken bir dönem olarak algılanır. Bu dönem anne ve bebek için özel bir dönemdir. Her kültürde farklı uygulamaları kapsamaktadır. Bu uygulamalar koruyucu olup, lohusa kadının ve bebeğinin biyolojik ve fizyolojik olarak korunmasını sağlamaktadır (Tanrıverdi, 2015, s. 68).

Lohusalık dönemi, doğum sonrasında annenin ve yenidoğanın fiziksel ve ruhsal olarak en hassas olduğu süreçlerden biridir. Çıldır ilçesinde bu dönem, geleneksel olarak 'korumasızlık' algısıyla ilişkilendirilmekte ve kadının yalnız bırakılmaması gerektiği düşüncesi hâkim bir inanç olarak sürdürülmektedir. Toplumsal inançlara göre, yalnız kalan lohusa kadın kötü ruhlar veya olumsuz enerjiler tarafından rahatsız edilebilir; bu nedenle aile üyeleri ve yakın çevre tarafından sürekli gözetim altında tutulması gerektiği kabul edilmektedir. Lohusalık döneminde hem annenin hem de bebeğin korunmasını sağlamak amacıyla sembolik öğeler kullanılmaktadır. Örneğin, Yasin-i Şerif, bıçak ve nazar boncuğu gibi malzemeler, kadının bulunduğu odada veya yastığının altına konularak olası kötü etkilerden korunacağına inanılmaktadır. Bu uygulamalar, yalnızca fiziksel güvenliğini sağlamayı amaçlamamakta, aynı zamanda toplumsal normların, kültürel değerlerin ve ritüel inançlarının aktarılmasını da destekleyen sembolik bir işlev

üstlenmektedir. Böylece lohusalık dönemi hem sağlık hem de kültürel süreklilik açısından kritik bir geçiş evresi olarak değerlendirilmektedir.

Bu konudaki katılımcı yorumları şu şekildedir:

Kuran bulundurulur, 40 gün ışık açık olur (K26).

Lohusa kadın 40 gün boyunca tek başına kalmaz, albastı inancından dolayı. Lohusalık zamanında özellikle ilk dönemlerde doğum yapan kadın çok çalıştırılmaz. Hassas bir dönem olduğu için duygusal olarak destek alınması da gerekir (K23).

Lohusa yatardık iki gün sonra kalkardık. İşe devam ederdik. Kırkımız çıkana kadar yemek yapmazdık bir şeye el vurmazdık. Lohusa döneminde ekinlerin büyüme zamanı ise dışarı çıkmazdık. Dolu yağar çıkmayın derlerdi. Lohusalık dönemi bitince temizlenirdik, duamızı okurduk ondan sonra çıkardık (K15).

Bebek 40 gün dışarı çıkmazdı. Bezini bile yıkardık içerde kuruturduk dışarı asmazdık eskiden. Kırkı çıkana kadar bebeğin bezi, kıyafetleri dışarı asılmazdı evde kurutulurdu. Banyo suyunu bile dışarı serpmezlerdi. Ama şimdi öyle bir şey yok. Öyleydi biz öyle gördük öyle de yaptık. Erkek çocuğunun yirmi günü dolunca kırkı çıkmış sayılırdı. Ama kız çocuğunun kırkı dolana kadar (K12).

Bize yemek yaptırmazlardı, hamur yoğurtturmazlardı. Temiz değilsiniz yapmayın derlerdi. Yemek yediğimiz tabakalar ayırıydı. Kırkımız dolduğu zaman, temizlendikten sonra o tabakaları dualar okur temizlerlerdi (K12).

Lohusalık dönemi boyunca, annenin belirli fiziksel ve toplumsal faaliyetlerden uzak tutulması geleneksel bir uygulama olarak öne çıkmaktadır. Özellikle yemek yapma, hamur yoğurma gibi ev işleri, lohusa kadının yerine getirmesi beklenmeyen faaliyetler arasındadır; bu durum, kadının henüz ‘temiz’ olmadığı inancına dayanmaktadır. Lohusalık süresi, geleneksel olarak 40 gün olarak belirlenmiş olup, bu sürenin tamamlanmasının ardından hem anne hem de bebek ‘temizlenmekte’ ve ev kapsamlı bir şekilde temizlenmektedir. Bu süre zarfında annenin tarlaya veya açık alanlara çıkması genellikle yasaklanmakta; özellikle tarımsal faaliyetlerin kritik dönemlerinde dışarı çıkmasının olumsuz sonuçlara, örneğin dolu yağmasına yol açacağına inanılmaktadır. Katılımcıların anlatımlarına göre, dışarı çıkan lohusa kadınların ardından zaman zaman dolu yağdığı gözlemlenmiş; bu durum, söz konusu inançların toplumsal olarak nasıl desteklendiğini göstermektedir. Bu uygulamalar, lohusalık döneminin hem fiziksel

sağlığı koruma hem de toplumsal inanç ve ritüel düzeni devam ettirme işlevine sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

5.1.3.3. Al Basması

“Lohusalara musallat olan bu kötü ruh Çin Seddi’nden Akdeniz kıyılarına, buz devrinden Hint’e kadar yayılmış Türk folklor ve hurafelerinde Alkarısı, Albastı, Albis, Almis adlarıyla yer almıştır” (İnan, 1965, s. 169). Anadolu Türk inancına göre ismini çokça duyduğumuz al basması olgusu günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Al basması, korku halidir ve şeytan ile ilişkilendirilir. Bu hastalığa yakalanmaması için lohusa kadınlar yalnız bırakılmaz ve yine bu durum için de her toplum kendi ritüellerini uygulamaktadır (Beydili, 2005, s. 32-33).

Toplumun tüm kesimlerinde ve yöre halkı arasında, lohusalık dönemi tamamlanmamış kadın ile yenidoğan bebeğin ‘al karısı’ olarak adlandırılan bir tehlikeye maruz kalabileceğine dair inanç hâkimdir. Alan çalışmaları ve derlemeler sonucunda, bu inançla ilgili olarak ‘al basması’ kavramına dair çeşitli anlatımların ve gözlemlerin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu durum, yöredeki doğum ve lohusalık ritüellerinin hem fiziksel hem de metafiziksel tehditlerden korunma işlevi gören kültürel uygulamalarla iç içe geçtiğini göstermektedir.

Bu konudaki katılımcı yorumları şu şekildedir:

Eskiden şey vardı. Hal basıyordu, karıyı, çocuğa yatanda, at getiriyorlardı, at kişniyordu kadının yanında. Yani çocuğa yatanda hal basmasın diye. Çocuğun günü tam olmuş yatacak şimdi, onu getiriyorlardı, hal kızı basmasın diye. Kimisini basıyordu ya öldürüyordu. Kadını öldürüyordu. Çocuğu yok. Beyza’danın gelini öldü kız kaldı. Neblem dediler hal kızı basmış ondan öldü. Cahil gelin ilkine bir kıza yatmış, kız büyüdü kocaya da gitti. Eskiden o vardı irak buralardan vardı (K2).

Evet al basıyordu. Bak benim ablamı basıyordu. Ablam her çocuğa yatınca al basardı. Kulakları giderdi. Özü bayılırdı. Üstüne at çekerlerdi, silah atarlardı. Kara horoz keserlerdi. O kara horozun kanını sürerlerdi, okurlardı. Hal vardı. Babamlarda ata binerdi o hal. Görürdük. Çoban bile görmüştü. Seslenmiş biz sanmış sonra kaybolmuş (K4).

Hal basması vardı var. Bir gelin vardı nerede doğum yapsa hal basardı. Derlerdi bunu hal basacak hemen at getirip çekiyorlardı kapıya, at kişniyordu. Attan korkuyordu hal kızı (K6).

Bak kızım hal kızı diye bir şey yok. Kadın doğum yaparken kan kaybetti mi kendinden geçiyor hal basıyor diye. O zaman at getiriyorlardı. Silah atıyorlarmış. Yani bunları yapıyorlarmış ki gelsesin. Şimdi batıl inanç gibi. Halbuki kadın kan kaybettiği için gözünün önüne karartılar geliyor buna al basması deniyordu. Zaten kendinden de geçiyor. Ölenler de oluyordu bundan (K9).

Al basması var var tabi. Beni bastı. Beni de bastı amcamın gelinini de bizim eski evde. Ben doğum yaptım. Ben bir sıkıştım. Kulaklarımı çekiyorlardı. Dedim benim kulaklarımı çekiyorlar, bağırdım. Dediler aman bunu hal basmış. Erkek birini getirdiler. Erkek adam yanından ayrılmasın derlerdi (K17).

Ben hiç öyle şeyler görmedim. Söylüyorlar da ben hiç görmedim. O daha eskilerden oluyordu. Bizden önceki zamanlarda varmış (K20).

Al basması yok bence. Uykusuzluktan dolayı görülen halüsinasyonların toplum tarafından böyle adlandırıldığını düşünüyorum (K23).

Yapılan görüşmelerden anlaşıldığı üzere al basması ile ilgili net bir şey söylemek güçtür. Görüşme yapılan yaş grupları karşılaştırıldığında eskiden sıkça görülen al basmasının günümüzde fazla görülmediği saptanmıştır. Yöre halkından derlenen bu bilgiler ışığında al basmasını engellemek için başvurulan yöntemler genellikle erkek üzerinden yapılmaktadır. Al karısının erkeklerden korktuğu söylenmiş, al karısı basan lohusa kadınların yanına erkek birinin gelerek durması, atın getirilip kişnetilmesi, horoz kesimi gibi yöntemlerle kurtarılması amaçlanmıştır.

5.1.3.4. Kırk Çıkarma

Kırklama, Anadolu'daki yaygın yaşam pratiklerinden biridir. Doğum yapıp 40 gün geçtikten sonra çocuk ve anneyi arındırmak, kötü göz ve hastalıklardan, uğursuzluktan korumak amacıyla uygulanan ritüele 'Kırklama' denmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse kırklama ritüeli bir arınmadır (Erk, 1976, s. 102).

Araştırmanın yürütüldüğü yörede, lohusalık dönemi tamamlandıktan sonra kırk birinci günde 'kırklama' ritüeli uygulanmaktadır. Bu ritüelde 40 adet sembolik malzeme kullanılmaktadır. Bölgenin tarımsal yapısına bağlı olarak, özellikle arpa ve buğday

üretimi göz önünde bulundurularak 40 adet arpa okunmakta ve suya atılmaktadır; bu su ile hem bebek hem de anne yıkanmaktadır. Arpanın yanı sıra, 40 adet küçük taş da suya eklenerek ritüel tamamlanmaktadır. Kırklama işleminin ardından, bir gün sonra anne ve bebek, ‘kırkın uçurulması’ adı verilen bir uygulama kapsamında bir eve misafir edilmekte ve törenin tamamlanması sağlanmaktadır. Bu ritüeller hem sembolik anlamları hem de toplumsal katılımı ile doğum sonrası sürecin kültürel ve toplumsal boyutlarını yansıtmaktadır.

Bu konudaki katılımcı yorumları şu şekildedir:

Benim kaynanam derdi ki tespihi suya koy. Sonra o suyla çocuğu yıkıyordu. Sonra bana diyordu bu suyu al sende yıkan. Kalan suyu da evde taşla, yere serpiyordu. Yani bu evden kırk gitsin diye (K20).

Hoca kırk tane taş okuyordu. Sonra onu temiz beze koyardık. Onu suyun içine koyup onla banyo ederdik. Kalan suyu da dibe köşeye serperdik kırkımız çıktı diye (K15).

Kırk Çıkarma, arpa sayıyorlardı. 40 tane arpa tanesi. Arpayı okuyorlardı. Onu da mendile düğümlüyorlardı. Suyun içine atıyorlardı. Yıkanınca, o suyla yıkanıyorlardı. Hem çocuğu hem anneyi hem de ev o suyla temizlenirdi. Suyu eve serperlerdi, evden de çıksın kırk diye. Arpaydı eskiden adetler öyleydi. Başkası okuyordu bilen biri (K2).

Kırk tane arpa okurlardı. Sonra onu suya atıp o suyla yıkanırdı (K12).

40 küçük taş toplanır her birine 3 kez ihlas süresi okunur sonra onları bir suyun içine bırakırlar makas, kalem, para tespih gibi eşyalarla beraber sonra o suyu hem bebeğin banyo suyuna hem annenin banyo suyuna karıştırırlar. Bebek ve anne o suyla yıkanır ve temizlenir (K23).

Sonuç olarak, kırk çıkarma ritüeli, doğum sonrası lohusalık döneminin tamamlanmasını simgeleyen ve anne ile bebeğin toplumsal ve kültürel olarak korunmasını sağlayan önemli bir uygulamadır. Ritüelin hem sembolik hem de uygulamalı öğeleri, yöredeki halkın kültürel değerlerini ve toplumsal normlarını yansıtmakta, kuşaktan kuşağa aktarılan geleneksel bilgilerin sürdürülmesini sağlamaktadır. Ayrıca kırk çıkarma, toplumsal katılımı ve dayanışmayı pekiştirerek, doğum sonrası dönemin hem bireysel hem de toplumsal boyutlarını bütüncül bir şekilde düzenleyen işlevsel bir kültürel mekanizma olarak değerlendirilebilir.

5.1.3.5. Göbek Bağı

Doğumdan sonra belli bir süre içinde bebeğin göbek bağı kendiliğinden düşmektedir. Bu dönem halk arasında hassas bir süreçtir. Bunun yanında göbek bağı düşünceye kadar bebeğe banyo yaptırılmaması inancı yörede hakimdir ve bu inanış yöre halkı tarafından benimsenmiştir. Bu inanca göre banyo yaptırılınca göbek bağının ıslanarak geç düşmesine hatta intihap kapma riskinin olduğuna inanılır. Bu nedenle göbek bağı düşene kadar bebek silinerek temizlenir.

Günümüzde baktığımızda genç anneler arasında bu inancın giderek önemini kaybettiği hatta göbek bağı düşmeden her gün banyo yaptırdıkları görülmektedir. Bu durumun kuşaklar arasındaki farklı bakış açılarını ve modern tıbbın geleneksel uygulamaların önüne geçtiğini göstermektedir.

Göbek bağı düştükten sonra rastgele bir yere atılmadığı, göbek bağının istenilen iyi bir yere gömüldüğü görülmektedir. Bu durumun geleceğe dair bir yönlendirme amacı taşıdığı düşünülür. Türk halk toplumlarında yaygın olan, yörede yapılan görüşmeler sonucunda da göbek bağı gömülürken bir mekân belirlenmektedir. Bebeğin öğretmen olması okuması istenilen bir durum ise okul bahçelerine, imanlı camiye bağlı olması isteniyorsa cami bahçesine, eve bağlı olması isteniyorsa kapı önüne gömülüymüş.

Bu konudaki katılımcı yorumları şu şekildedir:

Göbek bağına yere bastırıyorlardı. Normal dalda bir yere bastırıyorlardı. Eskiden öyleydi. Bağlıyorlardı göbeği sonra göbek bağı düşünce bastırıyorlardı. Yer önemli değildi neresi olursa. Düşünce diyorlardı günahdır onu bir yere bastıracaksınız (K2).

Batıl inançlardır ama kızların göbek bağına evlerin kapısına evlerine bağlı olsunlar diye erkeklerin ise camiye bağlı olması için camiye bastırıyorlardı (K22).

Ben göbek bağına gömülmesindeki amaca hiç inanmıyorum. Bazıları evlerde saklıyor bazıları atıyor (K10).

Göbek bağı ile ilgili ritüeller, yalnızca biyolojik bir olgunun ötesinde, çocuğun gelecekteki kimliği, toplumsal konumu ve aile beklentileriyle ilişkilendirilen sembolik bir anlam taşımaktadır. Bu yönüyle göbek bağı uygulamaları, toplumun değerlerini yansıtan ve kültürel sürekliliği sağlayan önemli ritüeller arasında yer almaktadır.

5.1.3.6. Diş Hediği

Çocuğun ilk dişinin çıkmasıyla birlikte gerçekleştirilen kutlamaya “diş hediği” ya da “diş buğdayı” olarak adlandırma yapılmaktadır (Boratav, 1973, s. 155). Yapılan diş hediği geleneğine bakıldığında “kutlama, armağanlaşma, ikramlaşma seçenekleri ile dolu olan diş buğdayı kutlamasının temel amacı bebeğin gelişim evrelerinden birini gerçekleştirdiğini duyurmak, bu sevinci akraba ve dostlarla paylaşmaktır” (Altaş, 2018, s. 9). Bebeğin dişinin çıktığını kutlamak için yapılan bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu konudaki katılımcı yorumları şu şekildedir:

Bebeğin dişi çıkınca yapılırdı. Komşulara dağıtıyorduk. Fasulye, üzüm buğday, katıyorduk. Fındık olursa fındıkta katıyorduk. İlerden bir fasulye katardık. Şimdi her şey var katılıyor. Komşular hediye verirdi karşılığında. Kaplara şeker, yumurta gibi şeyler koyarlardı (K2).

Bebeğin dişleri daha rahat çıksın diye kaynatılıp konu komşuya dağıtılır. Komşularda o tabağı hediye veya para koyup geri gönderirler (K23).

Benim oğlumda rahmetlik kaynanam yapmıştı. Bebeğin dişi çıkınca yapılıyordu. Hedik yapıp dağıtıyorduk. Üzüm, fasulye koyardık biz başka bir şey koymazdık. Verdiğimiz kişilerden isteyenler hediye gönderiyordu, bir şeyler koyuyordu (K12).

Genellikle bebeğin ilk dişinin çıktığı zaman yapılan kutlama amacıyla yapılan tören. Diş hediği yapılır. Buğday, nohut, ceviz, fındık, renkli şekerlerle hazırlanır (K22).

Ben hiç duymamıştım. Günümüzde yapılan bir şey değil (K24).

Katılımcıların görüşlerine göre, diş hediyesi uygulaması genellikle bebeğin dişlerinin kolay ve sağlıklı çıkmasını sağlamak amacıyla gerçekleştirilen bir ritüel olarak algılanmaktadır. Ancak saha çalışmaları, bu geleneğin geçmişe kıyasla günümüzde daha az uygulandığını göstermektedir.

5.1.3.7. Göz Aydınlığı Ziyaretleri

Bebek doğduktan kısa bir süre sonra “göz aydınlığı” ziyaretleri yapılır. Akrabalar, yakın çevre, komşular hem anneye geçmiş olsun dileklerini sunmak için hem de bebeği görmek için evde ziyarete giderler. Hayırlı olsun, Allah analı babalı büyütsün, vatana millete hayırlı evlat olsun gibi cümlelerle iyi dileklerde bulunulur. Ziyarete gelirken anneye ve bebeğe hediyeler götürülür. Daha çok bebeğe zıbın, kıyafet, para gibi hediyeler

götürülürken, anneye yazma, çorap, kıyafet tarzı hediyeler götürülür. Komşular, akrabalar lohusa döneminde gidiyor ise yemek ya da tatlı yapıp götürmektedir. Bunların yanında aile üyeleri daha büyük hediyeler almaktadır. Bebeğin babaanne-dedesi veya anneanne-dedesi altın, künne, beşik, kendi elleriyle ördükleri kıyafetleri götürmektedir.

Bu konudaki katılımcı yorumları şu şekildedir:

Ben doğum yaptım, kaynanam ve kaynatam bebeğe künye yaptırıp taktılar (K23).

Ben evlenmeden annem başlamıştı bebek kazağı, yeleği örmeye. Evlendim çocuğum oldu hepsini getirdi verdi (K26).

Evlendiğimizde durumumuz yoktu. Beşik alamadık. Sonradan babam aldı getirdi beşiği. Şimdi durumumuz iyi her şeyi alabiliyoruz (K22).

Doğum sonrasında gerçekleştirilen ‘göz aydınlığı’ ziyaretleri, bu süreç içerisinde düzenli olarak devam etmektedir. Doğum gerçekleştiren birey için çevresindeki aile ve yakınlar hem destek sağlamak hem de geleneksel ritüelleri yerine getirmek amacıyla çeşitli yardımlarda bulunmaktadır. Toplumsal dayanışmanın en güzel örneği olan bu davranışlar toplumumuzda hala devam etmektedir. Bu durum akrabalık ve komşuluk bağlarının devam ettiğini göstermektedir. Doğum yapan bireyin yalnız hissetmemesi hem fiziksel olarak hem de psikolojik olarak hızlı toparlanmasına yardımcı olmak istenmektedir. Yeni doğum yapan bireye ve ailesine maddi ve manevi destek verilerek kendilerini toparlamaları istenir. Bu durum böyle devam edip gider ve daha sonra da yardım edilen aileler başkalarına yardım etmektedir.

5.1.3.8. Bebek Mevlidi

Kırk gün geçtikten, anne ve bebek iyice toparlandıktan sonra bebeği toplu görmeye gelinmesi için aile tarafından mevlit okutulur. Bu mevlitte bilen biri tarafından Kur’an-ı Kerim okunur, gelen misafirlere yemek ve tatlı ikramında bulunulur. Hazırlanan hediyelekler dağıtılır. Daha sonra bebek gelen misafirler içerisinde gezdirilerek herkesin görmesi sağlanır. Bebeğe hediye getirenler hediyelerini takdim ederler. Daha çok para toplanır. Bunun yanında kıyafet gibi küçük hediyelerde toplanmaktadır. Gelen misafirler iyi dileklerini sunarak mevlitten ayrılırlar.

Bu konudaki katılımcı yorumları şu şekildedir:

Eskiden böyle bir şey yoktu. Sadece kırkı uçurulurdu okunurdu o kadar. Şimdi yapılıyor. Hediyeler dağıtılıyor (K12)

Şimdi köylerde bile bebek mevlidi yapılıyor. Masalar kuruluyor, resimler çekiliyor, bebeğe özel hediyelikler yapılıyor. Buralarda bile çok arttı bu uygulamalar (K25).

Bebek mevlidi ritüeli, doğum sonrasındaki dini ve toplumsal uygulamaların bir parçası olarak, hem ailenin mutluluğunu ve şükran duygusunu ifade etmesini sağlamaktadır hem de toplumsal dayanışmayı ve kültürel sürekliliği pekiştirmektedir. Bu ritüel, bireysel deneyimlerin toplumsal ve dini çerçevede anlamlandırılmasına aracılık ederek, doğum sonrası sürecin hem sembolik hem de toplumsal boyutlarını bütüncül şekilde ortaya koymaktadır.

5.2. EVLİLİK

Gelenek ve görenekler, her toplumun kendi kültürel yapısı içinde şekillenmiş ve yöreye özgü çeşitliliği yansıtan önemli kültürel birikimlerdir. Geçmişten günümüze uzanan bu kültür, toplumsal yaşam biçimlerini biçimlendirmiş olup, düğün törenleri ve uygulanan ritüeller gibi çeşitli sosyal pratikleri de kapsamaktadır. Dolayısıyla gelenek ve görenekler hem toplumsal düzenin hem de kültürel sürekliliğin korunmasında merkezi bir rol oynamaktadır.

Evlilik, bireyin hayatındaki dönüm noktalarından biri olarak kabul edilir. Hem bireysel hem de toplumsal anlamda önemli sonuçlar doğurmaktadır. Evlilik sadece iki insanın bir araya gelmesini değil aynı zamanda kültürel ve sosyal sorumluluklar gerektiren birlikteliklerdir. Nitekim yaşamın sürekliliği ve devamlılığı evlilikten geçer. Evlilik törenleri ise yaşayış tarzı, coğrafi şartlar, maddi ve manevi güç, mensup olunan dinin şartlarına göre değişiklik gösterebilir.

Türkler, düğün kültürünün zenginliği bakımından dünyada önde gelen isimlerdendir. Düğün törenleri kendilerini belli edecek bir kültürel zenginliğe ve güzelliğe sahiptir. Böyle zengin bir kültüre sahip olmalarının altında yatan şey asırlar boyu sahip oldukları farklı coğrafyalarda yaşamış olmalarıdır. Türk düğün kültürü denildiğinde, akla çeşitli ve zengin geleneksel uygulamalar gelmektedir. Bu durum düğün kültürde yer alan geleneklerin ait olduğu yörenin kültürel dokusuyla şekillenmesidir. Bu bağlamda Çıldır ilçesi düğün törenleri kendi kültürel dokusuyla şekillenmiş gelenekler, ritüeller ve toplumsal dayanışmayla özdeşleşerek özgün düğün kültürünü ortaya koymuştur. Zamanla kültürün getirdikleriyle yoğrulmuş ve günümüze ulaşmış birçok uygulama hala canlılığını korumaktadır.

Çıldır, Ardahan iline bağlı Doğu Anadolu bölgesinde doğunun en ucunda sınır şehri içerisinde yer almaktadır. Ardahan, birçok farklı kültüre ev sahipliği yapmış kültürel çeşitliliği fazla olan bir bölgedir. Bu çeşitlilik bugün bile önemli olaylarda ev sahipliği yapmaktadır. Bu yüzden bölgede yapılan düğün törenlerinde uygulanan çok çeşitli gelenekler karşımıza çıkmaktadır. İnsanı gibi düğün törenleri de içten, samimi ve hareketli geçmektedir. Düğünlerde hala canlılığını koruyan bu uygulamalara ilişkin katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular aktarılmaya çalışılmıştır.

5.2.1. Evlenme Biçimleri

Evlilik biçimleri, toplumun sosyal yapısı ve kültürel normları çerçevesinde farklılık göstermektedir. Evlilik iki başlık halinde incelendiğinde, iç evlilik (endogamy) ve dış evlilik (exogamy) olarak ikiye ayrılmaktadır. Toplumsal yapılar içerisinde aynı grup içinde yapılan evliliklere iç evlilik, aynı soydan olmayan farklı gruplardan evliliklere dış evlilik denilmektedir (Kottak, 2002, s. 423-426). Yöreye baktığımızda yapılan akraba evliliklerine iç evlilik, kaçarak veya görücü usulü evliliklere dış evlilik diyebiliriz. Geçmiş zamanlarda yapılan evliliklerin çoğu akraba ve tanıdık evlilikleri olurken, günümüzde yapılan evlilikler daha çok dış evliliklere örnek verilebilir.

Bu konudaki katılımcı yorumları şu şekildedir:

Akraba değildi, benim ablamın kayınının kızıydı. Akraba evliliği iyide iyi değil de her şeye katlanıyor olmuyor işte evlilik. Akrabaya veriyorlar. Ben seni torunuma aldım, senin kardeşine de benim torunumu verdim olmuyor işte, olmuyor yok. İyi değil o (K3).

Akraba evlilikleri, tıpta da diyor buralarda da diyorlar ki yani çocuklar sakat doğarmış, bele bir anormal olurmuş. Yüzde doksanı istemiyorlar. Görücü usulüde oda güzel bir şey ama gidersen iyi birine. Görücü usulü evlenmeler sülalemizde var (K21).

Akraba evliliği vardı. Amcası kızını alanlar vardı. Bende bir kızımı verdim akrabaya. Vermek istemiyorduk ama sürekli geldiler sevmiş kızı mecbur verdik. Görücü usulünde, gören yoktu birbirini. Eskiden kimse birbirini görmüyordu (K2).

Yörede yapılan görüşmeler sonucunda, geçmişte evliliklerin çoğunlukla akraba evliliği veya görücü usulü ile gerçekleştiği tespit edilmiştir. Günümüzde ise, kırsal alanlarda dahi bireylerin birbirlerini tanıyarak, görerek ve severek evlenme oranının arttığı gözlemlenmektedir.

Sev seni seveni

Misre sultandır

Sevme seni sevmeyeni

Hakire yektendir (K3)

Bizde diyoruz özleri görsün özleri evlensin. Uşaklara niye diyelim. Özü beğensin özü evlensin öz günahı öz boynuna. Yüreğinle sevsin ben torunuma kaç kere dedim. Dedim oğlum bak yüreğinle olsun sev, bu öyle iş ki bu ölümcül dünya boyunca bir yastıkta baş geçireceksin. Kaç kere dedim (K2).

Geçmişte evlilik kararları genellikle aileler tarafından alınmakta ve evlenecek bireylerin görüşleri çoğunlukla dikkate alınmamaktaydı; düğünler, aileler arasında verilen kararlar doğrultusunda gerçekleştiriliyordu. Günümüzde ise, bireylerin kendi istek ve duygularıyla evlenmelerine yönelik anlayış yaygınlaşmış olup, evlilik kararlarında bireysel tercihlerin önemi artmıştır. Bu değişim süreci, eğitim düzeyinde yaşanan yükseliş, bireyselleşmenin güçlenmesi ve toplumsal yapıda gözlemlenen modernleşme gibi etkenlerle açıklanmaktadır.

5.2.2. Evlenme Çağı Yaşı

Geçmişte yörede evlilik yaşı genellikle 14–15 civarında belirlenmekteydi. Eli iş tutan genç kızlara görücü gelmesi yaygın bir uygulama olup, evlilik kararı büyük ölçüde aileler tarafından şekillendirilmekteydi. Erken yaşta evlenmek toplum tarafından olumlu bir davranış olarak değerlendirilmekteydi. Ancak bazı durumlarda yaş sınırında esneklikler gözlenmekte ve evlilik yaşı 20–25'e kadar çıkabilmekteydi. Bu istisnalar, bireyin eğitimine devam etmesi, ekonomik koşullar veya kardeşlerin evlenme sırası gibi sosyal ve ekonomik faktörlerle ilişkilendirilebilmekteydi. Bununla birlikte, özellikle geleneksel kırsal kesimlerde aile büyüklerinin karar verme yetkisi, erken yaşta evlilik uygulamasının uzun yıllar devam etmesine yol açmıştır.

Bu konudaki katılımcı yorumları şu şekildedir:

Bence küçük yaşta evlenmek iyi değil. Kişilik ve kimlik oturmadan evlenmemeli (K23).

Küçük yaşta evlilik hiç iyi değil. Sorumluluk alabilmek çok zor. Biraz daha olgunlaşmak gerektiğini düşünüyorum (K10).

Bir genç kızın 20 yaşında evlenmesi iyi. Küçük yaşta evlenirse elinin ilerisini bilmez gerisini bilmez (K17).

Şimdi çok küçükte değil de 20-22 yaş arası en geç 25 arası avantajı var. Dedeler derdi ki erken kalkan ile tez evlenen yanılmaz. Çocuğun yetişir kolundan kaldırır. Hem de çok güzel olur yani aile düzeni de güzel olur. Dezavantajı da dünyanın bin bir türlü hali var sene bir hastalık gelir rahatsızlık gelir çocuğun yetişmez kolundan tutan olmaz. Bakanın olmaz. Yani çocukları yetiştirdiğimizde gaye odur. Vatana millete memlekete ailesine bir sahip çıksın (K21).

Günümüzde, artan eğitim düzeyleri ve bireyselleşme eğilimleri ile, yöre halkı arasında evlilik yaşı geçmişe kıyasla önemli ölçüde yükselmiştir. Evlenmek isteyen çiftler, öncelikle kendi iradeleri doğrultusunda karar almakta; bu süreçte bireysel tercihlerin önemi vurgulanmaktadır. Bu karar alındıktan sonra, ailelerden rıza alınmakta ve yalnızca onay süreci tamamlandıktan sonra evlilikle ilgili diğer aşamalara geçilmektedir. Bu durum, geçmişte aile büyüklerinin karar verme yetkisinin baskın olduğu geleneksel uygulamalardan, modernleşme ve bireyselleşmenin etkisiyle daha katılımcı ve özerk bir karar alma sürecine geçildiğini göstermektedir.

5.2.3. Evlilik Aşamaları

Evlilik insan yaşamında önemli bir geçiş evresidir. Evlilik aşamaları her yörede olduğu gibi Çıldır ilçesinde de geleneksel değerler çerçevesinde icra edilmektedir. Sosyal hayatımızı büyük ölçüde etkileyen geleneklerden biri düğündür. Düğün, insanın geçiş dönemi kabul edilen evlilik hareketinin getirdiği önemli bir geleneğin adıdır. Sosyal âdetlerimiz arasında düğünler önemli bir yer kaplamaktadır. Buna, sonradan düğün olarak benimsenen sünnet eğlencelerini de ilave ederek kapladığı alanın daha da genişlediğini görürüz (Yakıcı, 1991, s. 33). Kültürümüzde yeri oldukça önemli olan düğün törenine yöremizde de büyük bir önem verilmekte, uygulanırken özen gösterilerek birçok geleneğe bağlı kalınmaktadır. Bu uygulamalar şu şekildedir.

5.2.3.1. Eş Seçimi

Evlenme yaşına gelmiş bireyler için evlilik, toplumsal ve kültürel açıdan önemli bir olgu olarak kabul edilmektedir. Evlenecek kişilerin belirli bir yaşa ulaşmış ve evlilik olgunluğunu kazanmış olmaları beklenmektedir; erkek adayın askerlik hizmetini

tamamlamış, kadın adayın ise erginlik dönemine erişmiş olması toplumsal bir gereklilik olarak görülmektedir. Yörede, askerlik hizmetini tamamlamamış erkeklere kız verilmesinin güç olduğu, her iki tarafın da uygunluğunun evliliğin gerçekleşmesi için temel şart olduğu ifade edilmektedir. Geçmişte, evlenecek çiftin rızası alınmadan aileler evlilik kararını verirken, günümüzde bu uygulamanın yerini çiftlerin kendi iradelerine dayalı karar alma süreci almıştır.

Bu konudaki katılımcı yorumları şu şekildedir:

Kız görmezden etmezden alınıyordu, kız ve erkek birbirlerini görmüyordu (K2).

Benim düğünüm yapılırken ben yoktum. Askerdeydim düğünümü yaptılar (K3).

Benim iki tane çocuğum var. Ben gittim gelinlerimi beğendim ama çocuklarım İstanbul'daydı onları çağırdım onlar geldi konuştu gördü beğendi. Ben aslını, asaletini, ailesini beğendim ondan gittim baktım ettim. Ama yine oğullarım geldi kendileri konuştu anlaştı. Sonra düğünlerini yaptık (K7).

Nişanlımı ben gördüm ilk. Sonra konuşmaya başladık bir süre. Aileme söyledim. İlk başta karşı çıktılar ama sonra nişanlandım. Seneye düğünümüz var (K10).

Şimdilerde ise değişen toplum yapısıyla birlikte kız ve erkek önceden görüşüp konuşabilmektedir. Her iki tarafında düşünceleri ve kararları doğrultusunda hareket edilmektedir. Oğlanın veya kızın istediği bir eş adayı yok ise ailesi bu duruma el atmaktadır. Bayramlarda, düğünlerde oğlana uygun görülen bir eş bakmaya başlanır ya da yakın akraba ve tanıdık ailelere sorularak durum belirtilir.

5.2.3.2. Görücülük

Geçmişte yörede evlilik süreçlerinde görücü usulü uygulamalar yaygındı; bu süreçte damat aday genellikle görüşmeye götürülmez, aileler giderek kız tarafını değerlendirir ve karar verirlerdi. Görüşme sırasında konuşmalar yapılır ve karar vermek için süre talep edilirdi; karar olumlu veya olumsuz olabilirdi. Olumlu kararın alınmasının ardından isteme, söz, nişan ve düğün gibi evlilik aşamaları izlenmekteydi. Günümüzde ise, uygun görülen kız evine aile büyükleri tarafından ziyaretler gerçekleştirilmektedir. Bu ziyaretlerin temel amacı, kızın davranışlarını ve karakterini gözlemleyerek evlilik için uygunluğunu değerlendirmektir. Olumsuz bir durum söz konusu değilse, evlilik önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır. Yörede, evlenecek hem kızın hem de erkeğin rızasının alınması toplumsal olarak önemli bir ilke olarak kabul edilmektedir.

Geçmişte akraba evliliği ve görücü usulü evlilikler yaygın olup, aileler kendi soylarından güvendikleri bireylerle evlenmenin daha uygun olduğunu düşünmekteydi. Bu nedenle kuzen evlilikleri oldukça sık görülmekteydi. Görücü usulü evliliklerde karar, ağırlıklı olarak aile büyüklerinin uyumu ve onayına dayandığı için evlenecek bireyler birbirlerini ancak nişan veya evlilik sonrasında tanıyabilmekteydi. Zamanla, artan eğitim düzeyi, bireyselleşmenin güçlenmesi ve toplumsal değerlerdeki değişimlerle birlikte bu geleneksel uygulamalar azalmış; günümüzde bireylerin kendi istek ve tercihleri doğrultusunda evlenmeleri ön plana çıkmıştır.

Bu konudaki katılımcı yorumları şu şekildedir:

Akraba evliliği vardı. Benim amcam amcası kızını aldı. Akraba evliliği iyi. Aile içinden tanıdığın bildiğin biriyle evlenmek daha iyi (K11).

Kendi amcamın oğluna gittim. Yok yok akraba evliliği hiç iyi değil (K16).

Dışarıya vermemeye çalışıyorlardı. Kendi bildiğim tanıdığım olsun diyorlardı. Bende görücü usulü ile evlendim. Hiç görmeden anne baba kararıyla evlendim (K1).

Görücü usulü evlenmek daha iyi. Akraba evliliği çoktu. Ama iyisi de vardı kötüsü de. Akrabanın iyisi de var kötüsü de var (K12).

Ben görücü usulü evlendim. Akraba evliliği görmedim, görücü usulünde de bir şey anlamadım. Görücü usulü iyi olur mu. İsteyen var sevdiğin var. Babanın önünde konuşamıyorsun ki. Şimdi diyorsun ben bunu sevmişim buna gideceğim. Bizde öyle şey yoktu. Sevdiğinde olsa baban kime derse ona giderdin (K4).

Şimdi ne akraba evliliği var ne de görücü usulü evlilik. Seven sevdiğine gidiyor. Ben bunu sevdim bunu istiyorum diyorlar anneye babaya onunla evleniyorlar (K25)

Katılımcı görüşleri, yörede evlilik uygulamalarının geçmişten günümüze önemli bir değişim gösterdiğini ortaya koymaktadır. Eskiden ailelerin kararlarının belirleyici olduğu görücü usulü ve akraba evliliklerinin yerini, günümüzde bireylerin kendi iradeleriyle evlilik kararı alması almıştır. Bu durum, artan eğitim düzeyi, bireyselleşmenin güçlenmesi ve toplumsal değerlerdeki dönüşüm gibi faktörlerle ilişkilendirilmektedir. Böylece evlilik süreci hem bireysel tercihlerin hem de toplumsal onayın dengelendiği bir yapı hâline gelmiştir.

5.2.3.3. Kız İsteme

Görücü gidildikten, olumlu sonuç alındıktan sonra görev ailelere düşmektedir. Aileler gereken hazırlıkları tamamlar, eş dosta haber salınır ne gerekiyorsa yapılır. Aile büyükleri ile yanlarında hatırı ağız iyi laf yapan sevilen tanıdık birkaç kişi ile kız evine gidilir. Buna yörede elçi gitmek denilmektedir. Bir grup halinde istenilen kız evine elçi gidilir, sohbetler edilir ve aile büyüğü gelme sebeplerini belli eden cümleler söyleyerek niyetin ne olduğunu belli eder. Allah'ın emriyle kızınızı istemeye geldik gibi sözler söyleyerek neden geldiklerini açıkça belli eder. Kız tarafı ise hemen cevap vermez ve birkaç gün düşünmek için zaman ister. İstekli olduklarını belli etmemek için bu önemlidir. Aynı zamanda kız evi naz evi geleneğinin göz önüne getirilmesi nedeniyle bu yapılmaktadır.

Söz kesiminde ya da söz kesildikten sonra nişan-nikah arasında en önemli konulardan biri maddi konuların konuşulmasıdır. Bundan dolayı kız evine ne kadar takı verileceği, oğlan evine düşecek masraflar, kıza ne çeyiz verileceği konuşulur.

Kız tarafı düşünüp taşındıktan sonra ve kızlarının rızasını alarak oğlan tarafına haberini bir aracı vasıtasıyla ulaştırır. Oğlan evine giden bu kişi müjdeci sayılır hediyelerle ve büyük iltifatlarla karşılanır. Böylece iki aile arasında hısımlık başlamış olur. Bu haberden sonra oğlan ailesi beklediği cevabı alarak hazırlıklara koyulur.

Bu konuda görüşme yapılan katılımcılardan bir kişinin yorumu şu şekildedir:

Onlar şimdi yok ki kızım, yoktur. O zaman kız ile oğlan severdi, sevmese de elçi yollardı, elçiler giderdi gelirdi. Bak kendini bir topla git bizde bir düşünelim taşınalım karar verelim. Oluyordu, bazıları olmuyordu sonra eski düğünler şimdi yok ki şimdi oğlan okuldasin sen birini sevdin hiç ama ey midir kötü müdür kim bilir. Oğlan ey midir nerelidir, biri Antepli biri Maraşlı ne tanıyor, aslı kim nesli kim (K3).

Sonuç olarak, kız isteme ritüeli yörede evlilik sürecinin en temel aşamalarından biri olarak görülmekte ve toplumsal kabulün sembolik bir ifadesi olarak işlev görmektedir. Geleneksel bağlamda aile büyüklerinin söz hakkı ön planda iken, günümüzde çiftlerin rızasının belirleyici hâle geldiği dikkat çekmektedir. Bu durum, toplumsal değerlerdeki değişimle birlikte kız isteme ritüelinin hem kültürel devamlılığı hem de modernleşen yapısı içerisinde önemini koruduğunu göstermektedir.

5.2.3.4. Beh Götürme

Kız isteme sürecinin ardından onay alındıktan sonra gerçekleştirilen bir diğer önemli aşama, kız evine hediyeler götürülmesidir. Çıldır yöresinde bu uygulama ‘beh götürme’ olarak adlandırılmaktadır. Geleneksel bağlamda beh götürme, gelin adayına çeşitli hediyelerin sunulması şeklinde gerçekleşmiş ve bu süreç evliliğe yönelik ilk somut adım olarak kabul edilmiştir. Söz konusu ritüelde aileler arasında karşılıklı hediyeleşme yoluyla sosyal bağlar güçlendirilmiş, aynı zamanda kız ve erkek tarafı arasında dostane bir ilişkinin temelleri atılmıştır. Tarihsel süreçte bu ziyaretler esnasında gençlerin birbirlerini ilk kez görmeleri de önemli bir unsur olarak öne çıkmıştır. Günümüzde ise beh götürme geleneğinin yaygınlığı azalmış olmakla birlikte, Çıldır gibi geleneksel özelliklerini koruyan kırsal bölgelerde varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Bu ritüel, yalnızca evliliğin toplumsal açıdan kabulünü değil, aynı zamanda kültürel devamlılığın da bir göstergesi niteliğindedir. Beh götürme sırasında yöreye özgü ve hazırlanması zahmetli olan tatlı kete kız evine götürülmektedir. Tatlı ketenin sembolik anlamı, evlilik sürecinin tatlılık ve huzur içerisinde ilerlemesine yönelik bir temenniye ifade etmektedir. Bu bağlamda tatlı kete, sadece bir yiyecek değil, aynı zamanda kültürel ve sembolik bir değer olarak görülmektedir.”

Bu konudaki katılımcı yorumları şu şekildedir:

Eskiden beh vardı. Erkek tarafı kıza hediyeler getirirdi. Her şey kesinleşince kıyafet, kumanya alıp kıza evine götürülürdü (K1).

Eskiden nişana beh derlerdi. Beh nişan götürme olarak yapılıyordu. Hediyelerle gidip nişan yapıyordu (K13).

Beh getiriyorlar aynı nişan gibi. Geline elbise, aileye kumanya, meyve getirirlerdi eskiden (K2).

Beh götürme şimdi de var ama bohça diyorlar. Geline ailesine hediyeler, tatlılar, kuruyemişler götürüyorlar. Bizim buraların bir de meşhur ketesi var. Oğlan tarafı yapıp kız tarafına götürür. Benim torunum evlenince gelinim yaptı götürdü (K32).

Bu konuda katılımcı yorumlarına bakıldığında geleneklerin hala var olduğu ancak günümüzde daha modern yapılarak isimlerinin farklı adlandırıldığı görülmüştür. Eskiden gelin evine götürülen hediyelere beh götürme denilmektedir. Günümüze baktığımızda nişandan önce ya da nişan günü getirilen süslenmiş gelin bohçasının getirildiği

görülmektedir. Daha gösterişli hazırlanarak tüller ve kurdeleler ile süslenerek gelin evine getirilmektedir.

5.2.3.5. Kesim Kesme (Söz Kesimi)

Kesim kesme takılacak takıların, alınacak eşyaların behden sonra görüşüldüğü bölümdür. Burada oğlan tarafından istenen altın miktarı ve hediyeler kararlaştırılır. Altının gramı, bilezik adedi ve takılacak diğer takılar kararlaştırılarak kesim kesilmektedir. Bilezik yanında geline saat, küpe, kolye de alınması istenmektedir. Aslında alınan bu altınlar kızın gelecekteki teminatı olacağı düşünülür. Bu kesim kesme ciddi konuların konuşulduğu her şeye karar verildiği aşamadır. Ortak olan istenilen şeylere karar verildikten sonra kesim işi tamamlanmış olur. İstenilen bilezik adedi söylenir burada kimse itiraz etmez bu duruma gücümüzün yettiği kadar alınacak denir. Oğlan tarafı gücünün yettiği kadar bunu yerine getirmeye çalışır. Bu ciddi bir sorumluluktur. Evlilik sürecinde taraflar arasında alınacak eşyaların belirlenmesiyle birlikte düğün hazırlıkları resmen başlamış ve evliliğe yönelik ilk somut adım atılmış olur.

Bu konuda görüşme yapılan katılımcıların yorumları şu şekildedir:

Eskiden görmeye gelirlerdi. Ondan sonra yüzük takarlardı. Sonra da görmeye hepsi gelirdi akrabaların (K11).

İlk tanışma oldu. Sana gelip yüzüğü takarlar. Şerbetini içer. Aradan zaman geçtikten sonra 15-20 gün sonra der ki ben götüreceğim gelinimi. Gelir eşyasını alır, altınını alır, kesimini keser. Ne istediklerini söylerler. Bileziği, küpesi, macarıdır. Eskiden macar vardı kesimini keser. Ne istediklerini söylerler. Bileziği, küpesi, macarıdır. Eskiden macar vardı bilezik falan yoktu (K12).

Resim 1. Yeni Beyrehatun Köyü İsteme ve Söz Kesimi

Resim 2. Meryem Köyü Söz Kesimi

Sonuç olarak söz kesimi, evlilik sürecinin resmiyet kazandığı ve iki ailenin akrabalık bağını kabul ederek toplumsal onayı pekiştirdiği bir aşamadır. Bu ritüel hem kültürel bir devamlılığı simgeler hem de evliliğe yönelik güven ve bağlılığın toplumsal zeminde görünür hale gelmesini sağlar.

5.2.3.6. Nişan-Nişanlılık

Kesim günü belirtilen tarihte oğlan tarafı, gelinleri için bir altın yüzük olmak üzere, tekrar elbise, ayakkabı, eşarp ve yakınları için de çeşitli hediyeler, meyveler alarak kız tarafına giderler (Korkmaz, 2015, s. 24). Nişan aile ve yakın akrabalar arasında kız evinde gerçekleştirilir. Ancak toplumsal değişim ve gelişmelerle birlikte ortaya çıkan yenilikler, nişanın çoğu zaman dğnle birleştirilerek tek bir tören şeklinde gerçekleştirilmesini beraberinde getirmiştir. Bu ailenin maddi gücünü simgeleyen bir olgudur. Çünkü nişanı kız tarafının yapması beklenir. Kız tarafının maddi gücü yettiği kadarıyla nişanın nasıl olacağı şekillenmektedir. Oğlan tarafı ise nişanda dağıtılacak kuruyemiş ve kuru pastaları karşılamaktadır. Nişan hazırlıklarının tamamlanmasının ardından törenin en önemli aşaması olan yüzük takma gerçekleşmektedir. Yörede bu ritüel genellikle aile içerisinde en yaşlı veya toplumda saygınlığı yüksek bir kişi tarafından yüzüklerin kesilmesiyle icra edilmektedir. Bu esnada yüzüklerin bulunduğu tepsiyi gelinin kız kardeşi ya da yakın bir akrabası tutar. Tepsiyi tutan kişiye bahşiş verilmesi geleneksel bir uygulama olup, bu durum esprili söylemler eşliğinde damat babasından alınan bir miktar bahşiş ile yerine getirilir. Bahşiş, tepsiyi tutan kişiye verilerek törenin sembolik bir boyutu tamamlanmış olur. Yüzüklerin takılmasıyla nişan resmiyet kazanırken, tören çoğunlukla aile arasında gerçekleştirilen mütevazı bir eğlence, yemek ikramı ve sohbetlerle devam etmektedir. Bu yönüyle nişan, evlilik sürecinin hem sembolik hem de toplumsal onayını temsil eden önemli bir aşamadır.

Bu konudaki katılımcı yorumları şu şekildedir:

Eskiden nişanlılık dönemi kısa oluyordu. şimdi 1 yıl bekleyen var 2 yıl. Ben 3 ay nişanlı kaldım. Nişanlıyken babam vefat etti. Erkek tarafı çok ısrar etti o zaman götüreceğiz diye. Yayla çıkıyor düğünü yapalım dediler. Bende abilerime dedim öyle verdiler (K18).

Nişan törenleri öyle yapılmıyordu. Sadece oğlan tarafı gelip yüzük takıyordu. Beh getiriyordu o kadar. şimdi bakıyorsun dğnl alėılı nişanlar yapılıyor (K8).

Ben nişanımı evde yaptım. Organizasyon tuttum. Her şey çok güzeldi. Şimdi düğünl  yapıyorlar. Ama ben istemedim düğ nl  yapmayı. Aile ve yakın akrabalar arasında k     bir nişan yaptık (K10).

Eskiden nişanlar şimdiki gibi değildi. Bende evde yaptım nişanımı. Geldi y     taktılar bu kadar. Normal kıyafetler giyindik. Şimdiki gibi      s     elbiseler yoktu (K30).

Resim 3. Sazlısu K     Eskiden Yapılan Nişan T  reni

Resim 4. Eski Beyrehatun Köyü Nişan Merasimi

Resim 5. Yeni Beyrehatun Köyü Nişan İçin Hazırlanan Hediyelikler

Resim 6. Yeni Beyrehatun Köyü Nişan İçin Hazırlanan Masa

Çıldır ilçesinde ve köylerinde yapılan nişan törenleri, geçmişten günümüze kadar önemli değişimler göstermiştir. Eskiden nişan törenleri daha çok gelenekselliğe bağlı, ailelerin ve köy halkının katılımıyla gerçekleştirilirdi. Geçmişte nişan törenleri, sembolik anlamların yoğun biçimde yer aldığı ritüeller çerçevesinde gerçekleştirilmekteydi. Kız isteme, şerbet ikramı, yüzük takma ve ardından gelen nişan yemeği gibi aşamalarla ritüel bütünlüğü sağlanmaktaydı. Bu süreçte aile büyüklerinin onayı belirleyici unsur olarak öne çıkmaktaydı. Oysa günümüzde nişan törenlerinin daha sadeleştiği, modernleştiği ve bireyselliğin ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, ritüellerin bir kısmı terk edilmiş, bir kısmı ise sembolik düzeyde sürdürülmüştür. Bireyselliğin artmasıyla birlikte çiftlerin karar süreçlerindeki etkinliği de belirgin biçimde yükselmiştir. Söz konusu dönüşüm, kültürel değerlerdeki değişim ve yaşam tarzlarının farklılaşmasıyla yakından ilişkilidir. Sonuç olarak, Çıldır'daki nişan törenleri geleneksel unsurlarını korumaya

devam etse de modernleşmenin etkisiyle daha sade bir yapıya bürünmüş ve bireyselliğin ön plana çıktığı bir nitelik kazanmıştır.

5.2.4. Düğün (Toy) Hazırlıkları

Bu dönem hepsinden daha hareketli ve daha coşkulu geçmektedir. Evlilik için en önemli adım düğün törenleridir. Evlilik evlenecek kişinin ailesinin yaşamında bir odak noktasıdır. Gerçekten de yaşamda sadece iki aşama vardı: evlenmeden önceki kısa çocukluk dönemi ile daha uzun olan evlilik dönemidir (Delaney, 2001, s. 152). Yaşamın daha fazla zamanı evlilik içinde geçmektedir. Bu yüzden evlenecek insanlar için bir eş seçimi her şeyden daha önemlidir.

Evlilik yıllar süren hazırlıklar, harcanan çok miktarlarda zaman, enerji ve para demektir. Düğün bu hazırlığın anlık bir sonucu, evliliğin açık ifadesi ve köydeki en önemli kutlamadır (Delaney, 2001, s. 152-153). Bu yüzden yörede düğünlere çok önem verilmektedir. Hazırlılar haftalar öncesinden başlamaktadır. Yapılan hazırlıklara özen gösterilerek düğünün en güzel şekilde geçmesi sağlanmaktadır.

Çıldır yöresinde daha çok toy (düğün) olarak adlandırılan dönem iki aile içinde çok telaşlı ve hareketli geçmektedir. Her iki taraf içinde mutluluk kaynağıdır. Ancak bu kız evi için biraz da hüznün, ayrılık ifade ettiği için kız annesi ve yakın akrabaları biraz buruk olmaktadır. Bu burukluğu belli etmeyerek kızlarının en mutlu gününde ellerinde geldiğinde hareketli ve coşkulu geçirirler. Bu yörenin düğünleri hep hareketli geçmektedir. Bölgeye özgü oyunlar çokça sergilenmektedir. Yaşlısıyla, genciyle, köylüsüyle herkes oynar ve eğlenir. Yöresel oyunlara daha çok ağırlık verilmektedir.

Düğün sürecinde dikkat çeken bir diğer unsur sağdıç belirlenmesi ve bu kişilerin üstlendikleri sorumluluklardır. Geleneksel uygulamalarda hem damadın hem de gelinin birer sağdıçı bulunmakta ve bu kişiler düğün hazırlıklarında eksikliklerin giderilmesinde önemli roller üstlenmektedir. Gelinin sağdıçının bulunmadığı durumlarda ise yörede ‘yenge’ olarak adlandırılan kişi bu görevi üstlenmektedir. Yenge, gelinin düğün boyunca yanında yer alarak onu yalnız bırakmamakta ve düğünün sorunsuz şekilde tamamlanmasına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda sağdıçlık ve yengelik, düğün ritüellerinde hem işlevsel hem de sembolik açıdan önemli roller üstlenen geleneksel unsurlar olarak değerlendirilmektedir.

Tüm hazırlıklar tamamdır artık. Damat tarafı gelin evine gelerek, gelini evden çıkarmak için toplanır. Gelin evden davul zurna eşliğinden çıkartılır. Gelin evden çıkmadan önce varsa erkek kardeşi yoksa babası tarafından beline kırmızı kurdelesini bağlanarak evden çıkması sağlanır. Bu kurdele simgesel olarak bir anlam taşımaktadır. Gelin çıkarken kız tarafından bir genç ‘kapı basma’ olayını gerçekleştirir. Kapıyı tutarak açmaz ve damat tarafından belli bir miktar para alır ve kapıyı açarak gelini çıkartır. Gelin evinden dualar eşliğinde ve davul zurna ile ayrılır. Yanında gelinin yengesi gider ve gelin baba evinden çıkarak oğlan evine doğru yola çıkar.

Gelin, damat evine girerken gerçekleştirilen ritüeller arasında kurban kesilmesi ve bu kurbanın kanının sembolik olarak kullanılması dikkat çekmektedir. Bazı durumlarda kurbanın kanı gelinin alına sürülmekte, kimi zaman ise gelinin eli kana bulaştırılarak evin giriş kapısına dokundurulmaktadır. Bu uygulamanın temelinde, yeni kurulan eve bolluk, bereket ve uğur getirme inancı yer almaktadır. Dolayısıyla söz konusu ritüel, evliliğin yalnızca bireysel bir birliktelik değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel değerlerle bütünleşmiş bir yaşam alanı oluşturma süreci olduğunu göstermektedir.

Gelin önünde yöresel oyunlar oynanarak coşkuyla karşılanmaktadır. Tam içeri girerken başından kuru meyveler ve para dökülür. Bunun yapılan uygulamalar eve bereket ve bolluk getirmesi için yapılmaktadır. Daha sonra gelin eve girerken önüne bir porselen tabak ters konularak kırılması beklenir. Bunu ilk vuruşta kırması oldukça önemlidir. Gelinin kuvvetli ve becerikli olmasının işareti olarak görülen ve inanılan bir durumu ifade etmektedir. Evin kapısına geldiğinde eline Kuran’ı Kerim verilerek yeni evinin kapısından içeri girer. Bu sırada damat evinde düğün başlamıştır. Oyunlar oynanır, yemekler dağıtılır. Düğün uzun saatler devam eder.

5.2.4.1. Nemer

Oğlan tarafının düğüne yakın bir zamanda gelin evine götürdüğü hediyelerden oluşan kısımdır. Bu sefer kız evine kadınlar toplanırlar. Bir diğer adı da “Saçı Yığnağı” olan bu toplantıda köyden gelen kadınlar bir tür sosyal yardım mahiyetinde, gelin adayı kıza hediyeler getirirler. Bunda asıl olan oğlan tarafında Nemer’e gelen kadınların davet edilmesi hadisesidir (Korkmaz, 2001, s. 25). Şimdilerde çeyiz olarak adlandırılan nemerde götürülen eşyalar gelen misafirler önünde açılarak sergilenir. Çeyizin dolu ve

güzel olması istenilen bir durumdur. Oğlan ailesi tarafından hazırlanan bu eşyaların hepsi açılarak sergilenmektedir.

Resim 7. Sazlısu Köyü Serilen Nemer

Bu konudaki katılımcı yorumları şu şekildedir:

Eskiden nemere çağırılırdı. Kız evinde açılan çeyizin gösterilmesi için. Birkaç gün sürerdi. Köydekiler gelir kızın çeyizine bakar tepsisine para atarak oradan ayrılırdı (K12).

Kızın düğününe bir gün kala köyde gezerlerdi bir tepsiye bir ayna bir de yazma koyarlardı. Nemer arıyorlardı köyde, bu köyde yapan var yapıyor gidiyorlar kapılara tepsideki aynaya bakıyor sonra tepsiye para, pirinç, hediyelik koyup gönderiyorlardı (K14).

Nemer toplanmasındaki amaç toplumsal dayanışmanın var olduğudur. Bir bakıma evlenecek olan kıza maddi ve manevi destek verilmesidir. Gelinin eşyalarına bakmaya giden eş, dost ve akrabaların gelinin tepsisine koydukları bir miktar parayla maddi destek verilmesi amaçlanmaktadır. Bu uygulama gelin ve ailesi için bir destek sayılırken, aynı zamanda toplumun birlikte hareket etmesini yansıtır. Verilen paranın miktarı çok önemli değildir; önemli olan şey iyi niyettir ve dayanışma ruhunun olduğunu göstermektedir. Bu

yönüyle nemer, sadece maddi bir katkı sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda geleneklere bağlılığı göstererek sosyal ilişkilerin devam ettiğini onaylamaktadır.

Ancak bu geleneğin de diğer gelenekler gibi zamanla şekil değiştirdiği görülmektedir. Özellikle modernleşme ve bireyselleşmenin artmasıyla birlikte, nemerin sadece sembolik bir görev olmaya başlaması, toplum içindeki dayanışma ruhunun kaybolmasına neden olmuştur. Eskiden herkesin katkı sağladığı bir yardımlaşma örneği sayılan bu gelenek, artık sadece gösteriş için yapılmaktadır. Nemer geleneği Çıldır köylerinde halen güçlü bir şekilde devam etmektedir. Sonuç olarak, nemer toplama geleneği ekonomik ve kültürel düzeyde evlenecek gençlere destek olmak için yapılan, toplumsal dayanışmanın önemli göstergesidir. Toplumun bu gelenek ve değerlere sahip çıkması toplumsal dayanışma ruhunu kaybetmemesi gerekmektedir.

5.2.4.2. Kına Gecesi

Çıldır ilçesinde kına geceleri, düğün sürecinin en duygusal aşamalarından biri olarak görülmekte ve geleneksel sembolik öğelerin yoğun biçimde yer aldığı ritüeller arasında değerlendirilmektedir. Düğünden bir gün önce gelinin baba evinde gerçekleştirilen kına gecesi hem eğlencenin hem de hüznün bir arada yaşandığı bir törendir. Bu gece, gelinin baba evinde geçirdiği son gece olması nedeniyle özellikle kız tarafı için duygusal bir anlam taşımaktadır. Tören sırasında gelin için yöresel türküler ve maniler söylenmekte, bu da hem toplumsal hafızayı canlı tutmakta hem de kültürel sürekliliği pekiştirmektedir.

Gelin, kına gecesinde özel olarak belirlenmiş geleneksel ya da o güne özel dikilmiş kıyafetler giyer. Genellikle kına gecelerinde kırmızı renkte bindallı tercih edilmektedir. Çünkü kırmızı renk kına geceleri için sembolik değer taşımaktadır. Bu süreçte yaşanan dönüşümlerle günümüzde mavi, yeşil, siyah renkte bindallılar tercih edilmeye başlanmıştır. Ancak kına yakılırken gelinin başına örtülen örtü kırmızı renkte olmaktadır. Gelinin ellerine kına yakılırken, törene katılan aile büyükleri, akrabalar ve gelinin arkadaşları tepside mumlar yakarak gelinin arkasında dizilir ve kına salonuna eşlik ederler. Kına yakımı sırasında çeşitli duygusal müzikler çalınmakta ve bu esnada gelin ile annesinin ve yakınlarının duygusal olarak etkilenmesi, çoğu zaman ağlamaları amaçlanmaktadır. Bu ritüelin temel amacı, gelinin baba evinden ayrılmasının getirdiği duygusal süreci kolektif olarak yaşamak ve aynı zamanda tören aracılığıyla toplumsal

bağları pekiştirmektedir. Dolayısıyla kına yakımı, sadece bir eğlence değil, kültürel ve duygusal sembolizmin yoğun biçimde deneyimlendiği bir geçiş ritüeli olarak değerlendirilmektedir.

Kına yakılırken gelin avuçlarını açmaz, kına yakan kişi tarafından gelinin kayınvalidesi çağırılarak avcuna altın koyması istenir. Altın konulduktan sonra gelin elini açarak kınası yakılmaktadır. Kına yakıldıktan sonra gelinin eline işlemeli eldivenler geçirirler. Bunun yanında damadın küçük parmağına da kına yakıldığı yörede yaygın olan bir uygulamadır. Kına yakıldıktan sonra eğlence kısmı başlar. Yöresel oyunlar oynanır, halaylar çekilir.

Resim 8. Yeni Beyrehatun Köyü Kına Gecesi

Ritüel mekânının hazırlanmasından, gelinin bindallı mı sıradan bir elbise mi giyeceğine kadar her bir ayrıntıyı, ritüel düzeneği yere kadar her şeyi gelin ve yakın çevresi hazırlamaktadır. Kına gecesi yapısal olarak ana çatısını korumakla birlikte, her yinelemede hem söyleme hem harekete dayanan yapısını yeniden üretmektedir. Akraba

ve arkadaşlardan kurulu kadınlar topluluğu tarafından gerçekleşen kına geceleri eğlenceli ve duygusal geçmektedir (Yılmaz, 2020, s. 173).

Kına geceleri daha çok kadınlar arasında yapılmaktadır. Gelin kına gecesine uygun gösterişli yöresel kıyafetler giyerek kına gecesine düzenlenir (Bulut, 2019, s. 65). Modernleşmenin etkisiyle artık kına gecelerine erkeklerde katılmaktadır. Bu törenlerde kadın erkek ayrımı eskisi gibi yapılmamaktadır.

Bu konudaki katılımcı yorumları şu şekildedir:

Kız tarafı yapar kına yağı şenlik kız evinde olur kıza ve erkeğe kına yakılır düğün için ön eğlence gibidir ekstra olarak şah kaldırma töreni yapılır (K23).

Bir gün erkeğin kınası sonra kızın kınası sonra düğün oluyordu. Düğünden önce erkek tarafı geliyordu. Kızın kınası oluyordu. Öyle çalgılı değil. Aralarında yapıyorlardı, gelin ve yakınları ellerine koyuyordu kına (K2).

Kınayı koyarlardı. Eskiden elinin her yerine koyuluyordu. Elinin içine de para, altın koyarlardı. Sabaha kadar bağlı kalırdı elde o kına. Kınayı yıkatmazlardı. Uğursuzluk getirir derlerdi. Kendi kendine dökülürdü elden (K4).

Kınalarda organizasyonlar kuruluyor. Gelin daha ön planda artık. İsteddiği şarkıları çaldirıyor. Bir liste yapıyor bunlar çalınsın diyor. Şehirde yapılan her şey artık köylerde de yapılıyor bence (K5).

Kına gecesine de yapıyorlardı ama yoktu öyle eskiden çok. Bir iki adam gelirdi kadınlar kendi evimizin milletiyle yapardık (K15).

Katılımcı yorumlarına göre, geçmişte kına geceleri günümüzdeki gibi gösterişli bir biçimde değil, daha çok aile arasında sade bir tören olarak icra edilmekteydi. Bu sade kına geceleri, gelin ve ailesi için doğal ve samimi bir ortamda gerçekleşmekteydi. Ancak günümüzde bu gelenek önemli ölçüde değişime uğramış; köylerde dahi büyük organizasyonlar ve geniş katılımlı törenlerle kına gecesine ritüeli gerçekleştirilir hale gelmiştir. Bu durum, modernleşme ve toplumsal değişim süreçlerinin geleneksel ritüeller üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır.

5.2.4.3. Kına Çerezi

Çıldır ve genel olarak Doğu Anadolu bölgelerinde kına gecesinde çerez dağıtılması, eskiye dayanan ve anlam yüklü bir gelenektir. Bu uygulama yörede misafirperverliğin

önemini gösterirken bunun yanında kına gecesinin şenlikli ve paylaşım ruhunun bir parçası olarak değerlendirilir.

Kına gecelerinde dağıtılan çerezler genellikle erkek tarafı tarafından temin edilmektedir. Erkek tarafı, getireceği çerezin miktarını gelin ailesiyle önceden görüşerek belirler. Gelin ailesi, törene katılacak misafir sayısını tahmin ederek erkek tarafına gerekli miktarı bildirir. Belirlenen miktardaki çerez, kına günü erkek tarafı tarafından gelin evine getirilir. Kına yakılmasının ardından, gelinin yengesi ve yakın akrabalarından birkaç kişi, getirilen çerezleri misafirlere dağıtarak törenin bir başka ritüel boyutunu yerine getirir. Bu uygulama, kına gecesinin hem toplumsal dayanışma hem de ritüel düzenin sağlanması açısından işlevsel bir unsur olduğunu göstermektedir.

Kınada çerez dağıtılması geçmişten günümüze kadar gelmiş bir gelenektir. Bugün dahi Çıldır ve çevresindeki birçok köyde, düğünlerin ve kına gecelerinin vazgeçilmez bir parçası olarak yaşatılmaktadır.

Resim 9. Kına İçin Çerezlerin Paketlenmesi

5.2.4.4. Şah Bezeme Geleneği

Evlilik gelenek ve görenekleri yöreden yöreye değişiklik gösterse de her biri kültürel birikimi yansıtmaktadır. Bu kültürel birikimler nesiller boyu aktarılarak bugün bile birçoğunun varlığını koruduğu görülmektedir. Bu bağlamda düğün törenlerinde yapılan geleneksel bir yere sahip “Şah Kaldırma Geleneği” Anadolu’nun birçok şehrinde Terekeme Türkleri tarafından uygulanmaya devam etmektedir. Daha çok Kars, Ardahan ve Iğdır illerinde yaşayan terekemeler tarafından yapılmaktadır. Düğün geleneklerinin vazgeçilmezlerinden sayılan bu gelenek günümüzde yapılmaya devam eden geleneklerimizdendir.

Bu geleneğin icra edilmesi sırasında gerçekleştirilen uygulamalar ele alındığında, geleneğin çok eski Türk geleneklerindeki uygulamalarla arasındaki çeşitli benzerlikleri ortaya çıkmaktadır. İcra edilen uygulamaların Türk kültüründeki anlamları göz önünde bulundurulduğunda bu uygulamaların rastgele bir olay örgüsü olmadığı ve anlamlı bir bütünlük içinde gerçekleştirildiği görülmektedir (Altunbasak, 2016, s. 121). Eski Türk geleneklerinde görülen törenlerdeki kültürel kabullerle benzerlik gösterdiği yönler bulunmaktadır. Şah ağacında olan ürünlerle üremeye ve bolluk berekete vurgu yapılmaktadır. Şah tepesine takılan elmanın doğurganlığı temsil ettiği bilinmektedir. Bu bağlamda eskiden gelen inanışların sembolleştirilmesinin bir sonucudur. Düğüne renk katmasının yanında mutluluk ve huzur getireceğine de inanılır.

Resim 10. Sağdıç Evinde Şah Hazırlanması

Resim 11. Çıldır Merkez Kına Gecesinde Şah Kaldırılması

Bu geleneğin uygulandığı köylerde "Şah" 70 cm uzunluğunda olup, yanlarına malzemeleri asmak için 7 veya 9 dal çakılan ağaçtan yapılma bir sembolik ögedir. En son düğün kimin evinde yapılmışsa bir sonraki düğüne kadar orada saklanır. Şah, düğünlerde meyve ve şekerlerle belli bir usule göre süslenir (Kemaloğlu, 2013, s. 66). Düğün yapanlar şahı evlerinde tutarlar. Bir sonraki düğün sahibi şahı en son düğün yapılan evden alarak süsler. Bu döngü böyle devam etmektedir.

İlk önce şah ağacı yapılır. Şah ağaçtan yapılma 70 cm uzunluğunda 7 veya 9 dallı geometrik şekildir. Şah bezenirken Türkler için önemli kabul edilen 3-7-9 ve 40 sayılarına dikkat edilir, Şahın dallarına 7, 9 veya 40 çeşit meyve, şeker vs. asılır (Çiftçi, 2015, s. 61). Şah hem erkek şahı hem de kız şahı olmak üzere iki farklı şekilde hazırlanır. Ama bölgede daha çok kız şahı ön plandadır. Kız şahı kına gecesinde sağdıç ve arkadaşlarının bir araya gelerek sağdıç evinde hazırlanmasıyla gerçekleştirilir. Şahın bezenmesi için başlıca kullanılması gereken ürünler kuruyemiş, elmadır. Kuruyemişler iplere geçirilir ve şah ağacına asılır. Elma ve nar ise doğrudan şah ağacına geçirilir (Altunsabak, 2016, s. 122). Asılan her şeyin farklı bir sembolik özelliği vardır. Elma doğurganlığı simgeleyen en önemli meyvedir. Bu yüzden bölgede yapılan şah uygulamalarında elmayı görmek mümkündür.

Çeşitliliğin fazla olması hem verilen öneme hem de ailenin maddi gücüne işaret etmektedir. Maniler ve türküler söylenerek şah hazırlanmaya başlanır. Şah hazırlandıktan sonra gelin evine götürülmek için hazır hale getirilir. Kına günü şah sağdıç evinden çıkartılarak gelin evine getirilir. Hazırlanan şah sağdıç tarafından gelin evine götürülmek için dışarı alınır. Şahı evden çıkarırken şahın üstüne kırmızı duvak örtenlerde vardır. Ya da üstüne dantel işlemeli bir bez atılır. Şahı yönetme işi bilen evli bir kadın tarafından yapılır. Şah sağdıç evinden çıkarılıp davul zurna eşliğinde coşkuyla gelin evine getirilmektedir. Damat, gelin, köyün gençleri ve köy halkından oluşan bir grup tarafından şah gezdirilerek gelin evine getirilir. Şahın önüne kimse geçmez, şahın arkasında gelin ve damat arkasından bir grup oluşturularak toplu bir şekilde yürütülür.

Resim 12. Yeni Beyrehatun Köyü Sağdıçın Evinden Şah Çıkarma

Resim 13. Sağdıçın Evinin Önünde Şah Oynatma

Resim 14. Yeni Beyrehatun Köyü Şahın Sağdıç Evinden Gelinin Evine Götürülmesi

Bu grup içinde gelin ve damatta yer almaktadır. Kız evi önünde şah gelin ailesi tarafından oyunlarla davulla karşılanır. Sağdıç bunu başında gezdirdikten sonra getirip gelin yengesinin önüne koyar. Gelinin yengesi bunun anlamını anlayarak gönlünden ne koparsa sağdıca bahşiş verir ve ‘Kız Şah’ını alır. Şah yenge tarafından iyi niyet dilekleriyle “Kına Gecesi’nde bozulur. Gecedeki kızlara gelinlere ve çocuklara dağıtılır (Korkmaz, 2015, s. 26).

Terekeme Türklerinde görülen ve hala varlığını koruyan ‘şah kaldırma’ geleneği bugünlere gelmiş kültürel bir değerdir. Bu kültürel değere sahip çıkılmış ve kökü eski Türk geleneklerine dayanan bu uygulama unutulmamıştır. Genel olarak bereket, huzur ve mutluluk getirdiğine inanılan bu inanç sisteminde toplumun sembolleştirdiği bir yapı haline dönüşmüştür. Çıldır ilçesi ve köylerinde, düğün törenlerinde geleneksel bir uygulama olarak varlığını sürdüren şah kaldırma geleneği, hâlen halk tarafından sürdürülmektedir.

Resim 15. Yeni Beyrehatun Şahın Gelin Evinde Karşılansısı

Bu konudaki katılımcı yorumları şu şekildedir:

O şahı şimdi biz beziyoruz. Bu şah bir çerez mahiyetindedir. Bunların sadakası şeklinde peygamber efendimizin zamanında varmış. Buda bir gelenek görenek haline gelmiştir. Nerede terekeme Türk var ise, Kafkasya'dan gelen halkta bu şah geleneği vardır (K21).

Şah senin sağdıcın kimdi Gülşah o seni götürür evine bir şah beziyerler ki her şey her meyve bele düzülür alta. Bir de bir horoz bezemişler ağacın başında tahta. Oğlanın sağdıcı gelir kızı götürecekler gelin kaynatası davul zurna sağdıçla beraber oğlanın yengesi gelir kızın kolundan tutar, yengesi oğlan yengesi, kız yengesi de ayrı kızın tarafı o gelen oğlanın tarafı o gelir onun bir eksiği var mı onları yapardı. Ordan çıkarlardı şahın önünde güleşirlerdi, güreş yapardılar. Şahın önünde kurşun atılardı şaha bakım horozu vurabilecek mi nerde vururdu, kimi vururdu kimi de vurmazdı. Köylüler damatta babasının evinde o gelmezdi (K3).

Bende şah yapmak isterim. Sağdıcın evinden buraya kadar davul zurnayla bütün yolları gezmek isterim, çok seviyorum böyle şeyleri ve isterim (K5).

Eskiden herkes şah bezerdi. Onu oynatırdı. Her düğünde vardı. Şimdi bakıyorum sadece isteyenler yapıyor. Eski önemi ve gösterişi kalmadı (K15).

Resim 16. Çıldır Merkez Şah Kaldırma Geleneği

Çıldır’da şah kaldırma geleneği, sadece bir düğün ritüeli olarak değil; toplumsal dayanışmayı güçlendiren, kültürel devamlılığı ve sosyal rollerin yeniden inşasını mümkün kılan, kolektif şuur oluşturan toplumsal pratiktir. Bu yönüyle kültürel gelenek, bireyselliğin ötesinde toplumsal işlevi olan ve yerel kimliğin korunması için hizmet eden gelenektir.

Şah kaldırma, özellikle kırsal alanlarda toplumun bir araya gelmesini, bireylerin ortak kültürel değerler etrafında birleşmesini sağlamaktadır. Bu geleneksel ritüel aracılığıyla genç kuşakların geçmişle bağ kurarak geleneksel sorumluluk bilincinin oluşmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla şah kaldırma geleneği, yalnızca geçmişin bir yansıması olarak değil; aynı zamanda geleceğe aktarılan, varlığını koruyan kültürel yapıdır.

5.2.4.5. Atlı Yığma

Atlı yığma geleneği, arabaların olmadığı ve ulaşımın atlarla sağlandığı dönemlerde, gelin almaya atlarla gidildiği için bu şekilde adlandırılmıştır. Eskiden Çıldır ilçesinde, 'atlı gitme' ve 'atlı yığma' tüm düğünlerde yapılan, kültürel değerlerin sembolik bir yansıması olan geleneksel uygulamalardır. Atlı yığma, damat tarafının bir gün önceden gelin evine gelerek bir gece kalmasına denilirmiş. Bu bir gün kalma olayına “oturak” adı verilirmiş. Oturağa gelenleri köy halkı aralarında anlaşılarak yemeğe davet etmekteymiş. Bu durumun ulaşımın zor olduğu için yapıldığı düşünülmektedir. Günümüze baktığımızda atlı kına günü veya düğün günü gelmektedir. Arabaların peş peşe konvoy oluşturarak gelin evine gelmesi olarak devam etmektedir.

Bu konuda katılımcı yorumları şu şekildedir:

Atlı düğünü gelir gelinin yevyesini verir. Kaç atlı gelecek 10 atlı 5 atlı ya bir koyun ya bir inek bir teneke yağ 20 kilo pirinç 10 kilo şeker 5 kilo çay böyle verirdiler. Oğlan sahibi verirdi, kıza atlıya giderdi. 15 20 atlı 40 atlı bir gün kalırdı orda. Gittiği gün yok o zaten kalır ertesi günde kalırdı. Daha ertesi gün gelirdi. Bir gün oturak vardı. Köye gittin mi şimdi benim evime atlı geldi. Komşular herkes gelir ya atlı götürür. İki atlı götürür atınla alır giderdi. Evinde gidene kadar ona hizmet ederdi. Sabah olunca da atlı binerdi gelinde binerdi çıkar giderdi. O zaman araba yoktu, at arabası vardı. Atla ata bindirir götürürler, at arabasından giderdi. Atlıda çok getirdim ben gittim arabada çok geldi, kışında hızla at hızla. Elbet daha zordu. Ardahan'dan oyanı Türkesen köyü var ordan gelin getirdik biz buraya oda yani ben zannederim benden beş yaş mı altı yaş mı küçüktü. O gelin kocası trafik kazasından öldü. Sonra kayına çevirdiler. Evet kayın evin içinde yer verdi. Koymadı babasının evine çocuğuna da o baktı. Büyüttü çok burada kaçı oldu ki böyle (K3).

Atlı gelirdi. Bana 3-4 kişi geldiler. Bir gece bizde kaldılar. O gece ben hepsinin çoraplarını aldım yıkadım yine aynı yere koydum. Hepsininkini tanıdım. Şimdi olsa tanıyamam. Hepsini getirdim yerine koydum geri. Onlarda şaşırdı nasıl tanıdım aynı yerine koydum diye. Sabahta kalktık kahvaltı verdik yola vurduk (K20).

Atlarla gidiyorduk o zaman. Yaz da olsa kışta olsa atlarla giderdik. O zaman araba yok. Ulaşım yok. Hep atlarla ulaşım olurdu. Kırk atlı isterlerdi eskiden. Kırk atlı giderdi gelin evine. Herkes toplanıyordu. Köylüler misafir ediyordu atlıları, atlarıyla birlikte

götürüyorlardı. Bazen bir gün bazen iki gün kalıyorlardı. Yiyiyorlardı, içiyorlardı. Düğünü yola vurup geliyorlardı (K32).

Topluluk ruhunu pekiştiren bu gelenek, beraber hareket etmeyi, köy halkı arasındaki iş birliğini artırarak, gençler arasındaki aidiyet duygusunu pekiştirirdi. Herkesin birlikte rol aldığı, kolektif bir şuur oluşturan kültürel etkinlikti.

Günümüzde bakıldığında bu gelenek, arabalarla oluşturulan konvoylar şeklinde yaşatılmaktadır. Artık atlar yerini araçlara bırakmış, toplumun birlikte hareket etme, coşkulu katılım sağlama ve birlikte kutlama yapma gibi toplumsal işlevleri hâlâ devam etmektedir. Değişen sadece araçlar olmuş, kültürel değerleri büyük ölçüde koruduğu görülmektedir. Bu durum, geleneklerin yalnızca biçim değiştirdiğini, geleneksel rollerin yaşatıldığını ve toplumun sosyo-kültürel bağlarının sürdürdüğünün önemli bir göstergesi olmuştur.

5.2.5. Düğün (Toy)

Anadolu'da düğün, köy halkının tamamını bir araya geldiği büyük bir olaydır. Herkesin katıldığı bu toplu törenler, iki gencin evlenmesinin halk tarafından onaylanmasını sağlamaktadır. Düğünün haberleri, önceden dağıtılan düğün davetiyeleriyle duyurulmaktadır. Düğün günü geldiğinde yardımlaşma ve dayanışma başlamaktadır. Halkın kimisi yemeği yapmaya yardım eder, kimisi düğüne katkı sağlar. Köy halkı, düğün törenlerinde gelin ve damat evine hem maddi desteği verir hem de manevi olarak yanında bulunur. Düğün hazırlıklarında, misafirlerin ağırlanmasında, çeyizlerini serilmesinin de ve benzeri şeylerde akrabalar ve komşular kendilerine bir rol biçerler ve bunu yerine getirmek için ellerinden geleni yaparlar (Topçu, 2019, s. 39).

Bu şekilde düğünler, sadece bir evlilik töreni değil, aynı zamanda köy halkının birlik ve beraberliğinin göstergesi hâline gelmiştir. Eski kültürel değerlerin izlerini taşıyan yöre düğünlerinin hala geleneksel yönlerini kaybetmediği görülür. Düğünler icra edilirken köy halkına ve akrabalara düşen görevleri yerine getirmek için büyük çaba sarf edilmektedir. Düğün törenleri hem eğlence içinde geçerken hem de kültürel mirasın temel taşıyıcıları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Resim 17. Sazlısu Köyü Eskiden Yapılan Bir Düğün

Bu konudaki katılımcı yorumları şu şekildedir:

Buradaki gençler hep işte çalışmak için büyük şehirlere gidiyor. Sonra orada buluyor evleniyor. Büyük salonlarda yapılıyor düğün. Buradaki gibi mi. Orada gidip gördükleri düğünlere özeniyorlar. Bizim yörenin düğünleriyle alakası yok (K26).

Göç değiştirdi her şeyi. Büyük şehirlere göç edenler oradaki modern gelenekleri getirip köylerde uyguluyor. Modern organizasyonlar kuruluyor köylerde söz, nişan, kına ve düğün günleri için. Hepsinde ayrı konsept oluyor (K25).

Gençler bir dönem göç ediyor büyük şehirlere. Orada belli bir süre çalıştıktan sonra buraya geliyor. Burada düğün yapıyor. Ama büyük şehirlerde gördüğü şeyleri köy düğünde uyguluyor. Kendi özünden ayrılıyor ve gelenekler unutulup gidiyor (K31).

Köylerde gerçekleştirilen düğünlerdeki eski geleneksel uygulamaların zamanla kaybolduğu gözlemlenmekte, bu değişim ve dönüşümler Çıldır ilçesinde de kendini göstermektedir. Genç nesil, düğünlerde modern yaşamın getirdiği yenilikleri, toplumsal dayanışma ve kolektif katılım ruhunu koruyarak uygulamaya başlamıştır. Bu durum, kültürel geleneklerin dönüşüm sürecine girdiğini ve modernleşme ile geleneksel ritüellerin bir arada var olabildiğini göstermektedir.

5.2.5.1. Sağdıçlık

Yöre düğünlerinde önemli bir yeri olan sağdıçlık, iki türlü karşımıza çıkmaktadır. Kına gecelerinde gelinin sağdıcı ön plandayken, düğünlerde damadın sağdıcı ön plandadır. Gelinin sağdıcı, şahın yapılması, gelinin yanında bulunması, kına gecesini organize etmesi gibi birçok görevi yerine getirmektedir. Kına gecesi boyunca gelinin yanından ayrılmayarak ona yardımcı olmaktadır. Erkek sağdıcının görevleri de buna benzer şekildedir. Düğün töreni boyunca damadın yanında olur. Bahşiş verilmesi gereken yerlerde bu para sağdıçtan istenir. Sağdıç bir veya birden fazla olabilir. Bu tamamen gelin ve damadın isteğine göre şekillenmektedir.

Bu konuda katılımcı yorumları şu şekildedir:

Eskiden vardı. Gelinin de sağdıcı olurdu damadında. Yardım ederlerdi her şeye (K12)

Benim düğünümde eşimim sağdıcını kaçırdı bizimkiler. Çok eğlenceli oluyor. Sağdıcın başına bir şeyler getirirlerdi eskiden düğünlerde. Ayakkabısını çalarlardı, kaçıırırlardı (K30)

Bende yakın arkadaşımın sağdıcıyım. Şahını yaptım bizim evden çıktı. Hep yanımdaydım. Yardımcı oldum her konuda (K25).

Resim 18. Damat, Sağdıcı ve Yakın Arkadaşları

Resim 19. Gelin ve Sağdıç

Resimlerde görüldüğü gibi sağdıçların belirlenmesi için kollarına kırmızı sağdıç yazılı kurdele takılmaktadır.

Çıldır yöresinde sağdıçlık geleneği, toplumsal yapının düğün ritüellerine yansımaları gösteren işlevsel bir örnek olarak kabul edilir. Sağdıçlık görevi, düğünlerin düzen içinde sürdürülebilirliğini sağlaması, geleneğin yalnızca biçimsel değil bunun yanında pratik bir değer taşıdığını ortaya koymaktadır. Bu durum, yöre halkının dayanışma, iş birliği ve toplumsal rolleri yerine getirme konusundaki anlayışını yansıtmaktadır. Sağdıç sayısının gelin ve damat tarafından belirlenmesi ise, geleneksel yapı içinde bireysel iradenin bir esneklik barındırdığını gösterir. Bu bağlamda sağdıçlık, yalnızca geçmişten miras kalan bir ritüel unsuru değil; aynı zamanda kültürel sürekliliği sağlayan, günümüze uyum sağlayabilen toplumsal pratik olarak değerlendirilmelidir.

5.2.5.2. Yenge Gitme

Yenge gitme geleneği, Çıldır ve Ardahan yöresinde düğün törenlerinin önemli ritüel unsurlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Bu gelenek, gelinin baba evinden alınarak damat evine götürülmesi sürecinde yengelerin aktif rol üstlendiği törenleri

kapsamaktadır. Katılımcıların aktardığı bilgilere göre, geçmişte yenge gitme ritüelinin önemi daha belirgindi. Örneğin, oturağa gelen atlı bir gece misafir edildiğinde, yenge gelin evinde ağırlandı ve bu süreçte yengeyi yatağa dikme gibi geleneksel uygulamalar gerçekleştirilmekteydi. Bu ritüeller, düğün sürecinde toplumsal dayanışma ve kolektif katılımın sağlanması açısından önemli işlevler taşımaktadır.

Bu konuda katılımcı yorumları şu şekildedir:

Yenge gelin gelirken gelirdi. Şimdi bu gece kızın kınası var. Oğlan tarafından yenge gider. Yenge gider kız tarafında kına oynatır. Erkek tarafından yenge para toplardı. Kız tarafına gidince de o parayı orada harcıyordu. Gelin tarafına bahşiş dağıtıyordu adetlere göre (K12).

Bizim zamanımızda yengeyi yatağa dikme vardı. Her yerden yenge sıkıştırılırdı. Kız evi naz evi bizden kız almak öyle kolay değil gibisinden söylemler olurdu (K2)

Şimdide var yenge gitme. Ama eskisi gibi popüler değil. Yenge sadece gelin ve damadın yanında durarak onlara destek olmaktadır (K24).

Eskiden gelin giderken yanında yenge giderdi. Gelin orada kendini yalnız hissetmesin diye (K29)

Bana yenge geldi. Evlendikten sonra birkaç günde yanımda kaldı. Sonra o giderken bende gitmek istedim. Yaşım çok küçüktü. Dedim ben burada nasıl duracağım. Götürmedi beni alırsın öyle şey olur mu dedi (K15).

Yenge, eskiden bir gecelik konukluğunda sadece bir misafir olarak değil, aynı zamanda kültürel bir elçi durumundaydı. Damat tarafının bir temsilcisi olarak gelin evine gelir, gelin tarafının davranışlarını gözlemlerdi. Bu nedenle yengeye gösterilen misafirperverlik çok önemli olup kız tarafının itibarını göstermekteydi.

Ertesi gün gelin alınacağı zaman, yenge gelinin hazırlanmasında yardım ederdi. Duvak bağlanmasında, gelinin başının yapılmasında yardımlarda bulunurdu. Bu süreçte boyunca yengeye yapılan ikramlar, verilen hediyeler ve gösterilen saygı oldukça önemliydi. Bu tutumun yenge gitme ritüelinin ne kadar önemli olduğunu gösterirken bunu yanında akrabalık ilişkilerinin ne kadar güçlü olduğunu bize göstermektedir. Bugün bu gelenek yer yer sadeleşmiş ve bireyselleşmiş olsa da yörede yaşayan halk tarafından hâlâ yaşatılmaya çalışılmaktadır. Özellikle yaşlı kuşaklar tarafından önemle hatırlanmaktadır.

5.2.5.3. Düğün Yemeği

Yöre halkı düğün törenlerinde düğün yemeği vermektedir. Eskiden düğün törenlerinde düğün yemeklerini köyün bilen kadınları yaparken günümüzde aşçı tutularak yapılmaktadır. Düğün menüleri daha çok pirinç pilavı, kırmızı et, ayran ve tatlıdan oluşmaktadır.

Günümüzde bu gelenek, modern organizasyonlarla daha profesyonel hale getirilmiştir. Düğün sahipleri genellikle bir aşçı tutarak yemekleri standart menü halinde hazırlatıp misafirlere servis etmektedir. Ancak bazı köylerde hâlâ devam eden imece usulüyle hazırlanan düğün yemeklerine rastlanmaktadır. Özellikle büyük ailelerin veya geleneklerine bağlı köy halkının tercihi göre düğün yemeklerini köyden kadınların toplanarak yaptığı da görülmektedir.

Resim 20. Doğankaya Köyü Düğün Yemeği

Resim 21. Yeni Beyrehatun Köyü Düğün Yemeği

Resim 22. Yeni Beyrehatun Düğün Yemeğinin Aşçı Tarafından Yapılması

Resim 23. Yeni Beyrehatun Köyü Düğün Yemeğinin Köylüler Tarafından Yapılması

Sonuç olarak, düğün yemekleri Çıldır yöresinde hâlen uygulanmaya devam etmektedir. Zamanla değişen koşullara rağmen bu gelenek, toplumsal bellekte önemli bir yere sahiptir. Geçmişte uygulanan imece usulü yemek pişirme yöntemi yerini modern hizmetlere bırakmış olsa da temel amaç olan misafirin en iyi şekilde ağırlanması ve yeme içme kültürü ile sosyal dayanışma anlayışının sürdürülmesi devam etmektedir. Bu bağlamda, düğün yemekleri Çıldır kırsal yerleşimlerinde toplumsal birlikteliğin ve kültürel sürekliliğin önemli bir göstergesi olarak varlığını korumaktadır.

Genel olarak, düğün ritüelleri ve yemekleri, Çıldır yöresinde hem toplumsal dayanışmayı pekiştiren hem de kültürel sürekliliği sağlayan temel unsurlar olarak önemini korumaktadır.

5.2.5.4. Gelin Alma

Yörede eskiden olduğu gibi günümüzde de gelin alma coşkuyla yapılan ritüeller arasında yer almaktadır. Erkek tarafı eş, dost ve akrabaları toplayarak davulla zurnayla kız evine gelmektedir. Kız tarafı gelen atlıyı eğlence içinde karşılamaktadır. Atlı

geldikten sonra gelin tarafı yemek vermeye geçmektedir. Oğlan tarafının Toy Babası, aş evine gidip orada yemek yapan kadına bahşiş vererek yemeklerin tadına bakar. Buna ‘Kazan Kapağı Açma’ denir (Korkmaz, 2001, s. 25). Yemekler yenir davul zurna çalınarak eğlenilir ve daha sonra atlılar yolcu edilerek uğurlanır. Düğün sabahı tekrar gelerek gelin atlı ile götürülerek konvoylar tekrar oluşturulur.

Günümüzde ise gelin alma geleneği, kına gecesinin sabahı yapılmaktadır. Davulla zurnayla gelin evine gelinir. Gelin tarafı damat tarafını karşılayarak gelin alma işlemini başlatır. Öncelikle gelinin erkek kardeşine düşen görev gelinin kuşağını bağlayarak onu yolcu etmesidir. Üç kere kuşak bağlama yapılıyor gibi kırmızı kurdele gelinin belinden dolandırılır. En son bağlamaya geldiğinde düğüm atılmıyor denilerek toy babasından bahşiş alınır. Kuşağı bağlanan gelin dualar eşliğinde kapı eşiğine çıkartılır. Davul zurna çalar, erkek tarafı gelinin önünde oynayarak gelini evden alır.

Bu konuda katılımcı yorumları şu şekildedir:

Gelin alma coşkulu bir şekilde yapılır. Damat tarafı konvoyla davul zurna eşliğinde gelin evine gelir. Burada kapı basma yapılır. Gelin tarafından birisi kapıda durur ve bahşiş istenerek kapı açılır (K25).

Bir gece oturağa gelenler sabah olunca gelini alıp giderlerdi. Eskiden araba çok bulunmazdı. Araba bulan onunla götürürdü, bulamayanlar atlarla gelini götürürdü (K17).

Çıldır yöresinde gelin alma töreni, toplumsal dayanışmayı güçlendiren ve kültürel sürekliliği koruyan özgün bir ritüel olarak önemini sürdürmektedir. Bu tören, yöredeki aile ve akraba ilişkilerinin pekiştirilmesi ile, geleneksel değerlerin yeni kuşaklara aktarılmasında belirleyici bir rol oynamaktadır.

5.2.5.5. Gelin İndirme

Damat tarafına getirilen gelin arabadan indirilirken bahşiş istenir. Gelinin yengesi gelin inmiyor diyerek bahşiş ister. Gelin indiğinde ayağına kurban kesilerek kanından baş parmağa sürülerek gelinin alnına sürülür. Gelin eve girmeden önce kazan ters çevrilerek üstüne porselen bir tabak konulur. Gelinin bir vuruşa bunu kırması beklenmektedir. Buradaki amaç gelinin gücünün ölçülmesidir. Gelin tam eşiğe geldiğinde dam üzerine çıkılarak gelinin başından kuruyemiş ve bozuk para serpilir. Eline kuran verilen gelin

dualar eşliğinde yeni evine giriş yapar. Eve girerken şerbet içirilir. Bunun anlamı tatlı dilli hoş sohbetli olmasının istenmesidir.

Bu konuda katılımcı yorumları şu şekildedir:

Gelin kapıya gelince kaynatası önüne kurban keser. Kurbanın kanından gelin ve damadın alınına sürerler. Böyle yapılması gelinin nazardan korumasıdır. Bir de evliliğin hayırlı olması için yapılır (K20).

Gelin damat evine gelince önüne bir kazan ters çevrilerek üstüne porselen tabak konur. Gelinin bunu bir vuruşta kırması gerekir (K23).

Bende gelinime şerbet verdim. Tatlı dilli olsun diye yapılır buralarda (K29).

Sonuç olarak yörede düğün törenlerinde uygulanan bu geleneksel ritüeller, evliliğin bereketli, huzurlu ve nazardan uzak geçmesi için yapılan sembolik davranışlardır. Gelin kapıya indiğinde kurban kesilmesi, tabak konularak kırılması ya da tatlı şerbet içirilmesi gibi gelenekler, halk arasında köklü ve kültürel inanç ve alışkanlığa dayanır. Bu gelenekler, geçmişten günümüze kadar gelen düğün anlayışının bir parçasıdır. Bu uygulamalar hâlâ devam etmekte ve evliliğe iyi niyetlerle başlanmasını sağlamaktadır. Bu durum, yöre halkının kültürel değerlerini koruyarak yaşatma devam etmesi konusundaki kararlılığını da göstermektedir. Kültürel bellekte yer etmiş bu gelenekler kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze ulaştığı görülmektedir.

Resim 24. Çıldır Merkez Gelin İndirme

Resim 25. Şerbet İçirilmesi

Resim 26. Önüne Kurban Kesme, Tabak Kırdırılması

5.2.5.6. Nikah ve Gerdek

Nikah işlemi hem resmi hem de dini nikah olarak kıyılmaktadır. Şahitler huzurunda bu iki nikahta icra edilmektedir. Nikahlar kıyılıp düğün bittikten sonra gerdek gecesi başlamaktadır. Düğün töreninin son safhasıdır. Gelin ve damat odalarına sağdıçların, arkadaşlarının şamatasıyla giderler. Çift uyumadan önce şükür namazı kılar ve düğün süreci son bulur (Korkmaz, 2015, s. 28).

Yapılan görüşmeler sonucunda Çıldır ilçesinde yapılan nikah törenleri sade bir şekilde geçmektedir. Eskiden evlerde kıyılan nikahlar günümüzde il ve ilçelerin belediye salonlarında kıyılmaktadır. İlk olarak dini nikah sonrasında ise resmi nikah kıyımı yapılmaktadır. Yörede hâkim olan bir düşünce dini nikah kıyılırken çok dinlendirilmediğidir. Bu bağlamda dini nikah kıyılırken kimsenin kollarını ve ellerini birbirine buluşturmaması istenir. Bunun nedeni olarak bir şeylerin önünün kapatması, zorlaştırılması gibi anlamlar yüklenmektedir. Dini nikah kıyılırken gelin-damat, bir erkek tarafından bir de kız tarafından bir şahit ve imam olmaktadır.

Resim 27. Yeni Beyrehatun Köyü Dini Nikah Kıyılırken

5.2.6. Düğün Sonrası

Düğün sonrasında gelin, artık yeni ailesine katılmış olur ve bu geçiş, çeşitli kültürel ritüeller aracılığıyla pekiştirilir. Bu ritüel süreçleri, belirli bir sıra ve anlam çerçevesinde uygulanmaktadır.

5.2.6.1. El  pme

El  pme aile bağlarının önemli olduğu ıldır gibi kırsal yörelerde özenle devam ettirilmektedir. Düğün yapıldıktan sonraki 7-10 gün içinde evlenen çiftlerin el öpmeye gitmesi gerekmektedir. Günümüzde gençlerin balayına gitmesi gibi durumlardan bu süre uzayabilmektedir.

İlk olarak el öpmeye damat tarafına gidilmektedir. El öpmeye ilk olarak damat tarafına gidilmesinin amacı, ıldır yöresinde aileler arası hiyerarşiyi ve gelinin yeni ailesine bağlı olmasını, saygı duymasını ifade etmektir. Bu uygulama, toplumda oldukça köklü bir gelenektir. Bu bağlamda düğünden sonra yapılan ilk ziyaret olduğu için büyük önem arz etmektedir. Gelinin yeni ailesini kabul etmesi, toplumsal bir geçiş ritüeli niteliği taşıyan geleneksel bir uygulamadır.

Çıldır yöresinde el öpme, yalnızca geleneksel bir davranış olarak değil, aynı zamanda aile bağlarının güçlenmesinde rol oynamaktadır. Aile büyüklerine duyulan saygının gösterilmesi ve evliliğin toplum tarafından onaylanması açısından önemli bir ritüeldir. Bu davranış kalıbı, bireylerin toplum içindeki yerini pekiştirirken, aynı zamanda düğün ritüelinin saygılı ve anlamlı bir şekilde tamamlanmasına da katkı sağlar.

Bu konuda katılımcı yorumları şu şekildedir:

Düğünden sonra gelin damat el öpmeye gider. Bu her yerde vardır belki de. Benim gelinim benle yaşıyor. O yüzden hep beraberiz bizde el öpmeye gelme olmadı zaten beraberdik (K28).

Bizde gittik el öpmeye bir hafta sonra. İlk kayınbabamlara gittik daha sonra babamlara. İlk erkek tarafına gelinir. Çünkü bu sıra önemli. Gelin geldiğin ev öncelikli oluyor (K22).

İlk olarak erkek tarafına gidilir onların elini  per ki, artık onların evine gelin gitmiştir. Onlara hürmet gösterir (K20).

Benim abim İstanbul'da evlendi. Bir hafta sonra el öpmeye gelmediler. Seneye geldiler. Artık gençler köyde düğün yapmıyor bu yüzden gelmeyenler oluyor (K25).

Görüldüğü üzere, ekonomik nedenlerle köylerden göç eden gençler, düğünlerini genellikle büyük şehirlerde gerçekleştirmeye başlamışlardır. Bu durum, el öpme gibi geleneksel uygulamalarda esnemelere yol açmakta ve dolayısıyla toplumsal ilişkilere de yansımaktadır. Aile büyüklerine verilen önemin azalması, kültürel değerlerin kaybolma olasılığını ortaya koymaktadır. Buna rağmen, bu geleneğin Çıldır yöresinde yaşayan gençler tarafından hâlen yaşatıldığı ve yöre halkı için önemli bir kültürel değer niteliğini koruduğu gözlemlenmiştir.

5.2.6.2. Gelinlik Etme,

Türk toplumunda aile kavramı önemli bir yere sahiptir. Bu yüzden belirli bir yaşa gelen kişilerin evlenip aile kurması gerekli görülmektedir. Aile denince aynı evde yaşamını sürdüren çekirdek aile (anne, baba, çocuk) akla gelmektedir. Türk toplumlarında ise bu durum biraz farklıdır. Erkek çocuğun normal olarak annesiyle birlikte oturması ve ileride yardım etmesi için ona bir gelin getirmesi beklenir (Delaney, 2001, s. 208). Evlendikten sonra erkek ailesiyle oturulur. Bu yüzden kırsal kesimlerde kalabalık büyük ataerkil aileler oldukça yoğunluktadır. Akrabalık ilişkileri büyük bir öneme sahiptir. Evlilik ile daha geniş aileler ve yeni akrabalık ortaya çıkmaktadır.

Kadın evlilik ile yeni bir kimlik kazanmaktadır. Evlenirken eşinin ailesiyle de yakın ilişkileri başlamaktadır. Hatta geleneksel kırsal toplumlarda evlendikten sonra eşinin ailesiyle aynı evde yaşamaya başlamaktadırlar. Bu aynı ev içerisinde artık kadının yeni kimliği evin gelini olarak değişmektedir. Kocasının anne ve babası ona gelin ya da kızım demektedirler. Aile içinde insanların tümü ona ‘bizim gelin’ diyeceklerdir. Gelin ise kocasının ana babasına kaynana ve kaynata der, ama anne ve baba diye seslenir (Delaney, 2001, s. 191). Gelin ev içinde büyük aile içinde yaşamaya başlamaktadır.

Gelin eşinin ailesi ile yaşamaya başlayarak, aileye hizmet etme, işlerine yardımcı olma gibi roller verilmektedir. Kayınvalidesi ve kayınpederine karşı uyumlu ve saygılı davranması beklenmektedir. Kayınvalidesiyle daha yakın ilişkiler kurmakta ve gelin-kayınvalide rolleri verilmektedir (Sönmez, 2019, s. 1085). Gelin aile içinde sorumluluklarıyla yaşamak zorunda bırakılmaktadır. İşte bu bağlamda bakıldığında araştırmanın amacı, gelenekselliğe bağlı yaşayan kırsal toplumlarda gelin-kayınvalide ilişkilerini inceleyerek hala var olan toplumlarda bunun nasıl devam ettiğini görmektir.

Bu konu hakkında katılımcıların bazılarının yorumları şu şekildedir:

30 yıl ben kaynatama gelinlik ettim. Son zamanlarda yanında yemek yerdim ama konuşmazdım. Ölene kadar bu böyle devam etti (K20).

1 sene diyende ben kaynatamla söylemedim. Kayınlarıma, kaynatamın kardeşlerine bile gelinlik ettim. Kaynanamla konuşurdum. Ama kaynatama 1 sene gelinlik ettim konuşmadım (K15).

Bende ettim gelinlik etmedim mi ya. Kaynatam yoktu ama 4 kaynım vardı hiçbiriyle konuşmadım. Ben hiç konuşmadım. Şimdi gelinlik etme yok. Herkes herkesle konuşuyor ediyor (K11).

Gelinlik etme uygulaması, saygı çerçevesinde gelinin damadın anne ve babasına karşı gösterdiği davranışları ifade etmektedir. Geçmişte bu uygulamanın daha katı bir biçimde sürdüğü ve gelinin aynı masada yemek yememesi, konuşmasını sınırlaması gibi davranışları içerdiği bilinmektedir. Ancak yapılan saha araştırması, günümüzde bu geleneksel davranışların büyük ölçüde terk edildiğini ortaya koymaktadır. Yeni nesil gelinlerin söz konusu davranışları uygulamadığı ve çoğunlukla bu uygulamayı gereksiz veya anlamsız buldukları anlaşılmıştır.

5.2.6.3. Hayırlı Olsun Ziyaretleri ve Ev Görme

Düğün olduktan belli bir süre sonra yeni gelin evine ziyaretlerde bulunulur. Ardahan'ın Çıldır ilçesinde düğünden sonra uygulanan ziyaretler arasında “geline hayırlı olsun ziyareti” ve “ev görme” geleneği bulunmaktadır. Bu ziyaretler, toplumsal aidiyetin ve kültürel aktarımın bir parçası kabul edilmektedir. Düğün sonrasında gelinin yeni evine yapılan bu ziyaret, yalnızca bir tebrik olarak değil; aynı zamanda gelinin toplumsal yapıdaki kabulünün oluşması ritüelidir. Kadınlar arasında gerçekleştirilen bu hayırlı olsun ziyaretleri sırasında gelinle duygusal bir bağ kurulması amaçlanmaktadır. Aynı zamanda gelinin ev içindeki düzeni, becerikliliği ve misafirperverliği gözlemlenmektedir. Bu durumun, gelinin evine yapılan ziyaretler çerçevesinde “iyi gelin” olarak görülmesine katkı sağlamaktadır. Ziyarete gelenler, genellikle ev için küçük hediyeler getirerek hem geleneksel dayanışma ortamı kurulmasını hem de yeni yuvaya bereket getirmesini diler.

Bu gelenekler, kırsalda yaşamda kadınlar arasında sosyal hareketliliğin ve kültürel belleğin canlı tutulmasını sağlayan önemli pratiklerdendir. Gelin içinse bu süreç, yalnızca evliliğin değil, ayrıca yeni toplumsal rollerin kazanılmasını ve başlangıcını temsil etmektedir.

Bu konu hakkında katılımcıların bazılarının yorumları şu şekildedir:

Düğünden sonra toplanırız adettir bizim buralarda geline hayırlı olsun ziyaretine gidilir. Yeni gelinin evi görmeye. Kimse eli boş gitmez. Küçük büyük hediye alıp öyle gideriz (K30).

Buralarda çok gidilir yeni gelin ziyaretlerine. Herkes hediye alıp gider. Hem aradaki bağların güçlenmesi hem de gelini görmeye gidilir (K10).

Yeni gelin görmeye gidenlere gelin çeyizinden hediyeler koyar. Bu hediyeler genellikle patik, yazma gibi şeylerdir (K18).

Yeni gelin, evine gelen eş, dost ve akrabalara çeyizinden küçük ama anlamlı hediyeler (örneğin yazma, havlu, patik) sunmaktadır. Bu uygulama, gelinin misafirlere karşı cömertliğini ve yeni ailesinde benimsediği ev sahipliği rolünü sergilemesini sağlamaktadır. Ayrıca, eve gelenlerin hediyesiz gönderilmemesi anlayışına dayanan bu gelenek, gelinin yeni ailesi içinde eli açık ve gönlü zengin biri olarak tanınması açısından önem arz etmektedir.

5.3. ÖLÜM

Ölüm, geçiş dönemi adetlerinde en hüzünlü, dramatik olanıdır. Bireylerin hayatlarındaki en acı gerçeği sayılmaktadır. Yüreklere parçalayan bu olgu karşısında insanların tavrı eski zamanlarda nasıl ise değişmemiştir. Bugün uygulanan ölüm zamanı adetleri genel olarak aynı kalmıştır. Ölümün tarifsiz acı yaşatması ilk olarak gözyaşlarıyla kendini göstermektedir (Korkmaz, 2015, s. 29). Bu dönem 40 gün boyunca hüznün içinde geçmektedir. Her yerde olduğu gibi ölüm anı, ölüm sırası ve ölüm anında uygulanan adetlerin kültürel birikim içinde günümüze kadar ulaştığı görülmüştür.

Bu konudaki bir katılımcının yorumu şu şekildedir:

Bir demen, bir demen

Ay bala doldur içem zehri bir demen

Ömür gitti gün azaldı balam.

Cahil olmam bir demen, bir demen

Bu dağlar olmasaydı.

Çiçeği solmasaydı.

Bir ayrılık bir ölüm

Bu yoksulluk olmasaydı.

*Ayrılmışım özlerinden
 Doyamadım sözlerinden
 Ayrılmışam kavuşamam
 Küstürmüşem barışamam
 Göz açtım seni gördüm
 Yadelinen konuşamam (K3).*

5.3.1. Ölüm Öncesi

Halk düşüncesinde ölüm olgusu, çoğu zaman bilinçaltında taşıdığı kaygılarla birlikte çeşitli işaretler aracılığıyla anlamlandırılmaya çalışılmaktadır. Alışlagelmişin dışında gerçekleşen davranışlar, hayvanların ses ve hareketleri, gökyüzünde meydana gelen olağan dışı olaylar ya da hastanın ruhsal ve bedensel değişimleri, geleceğe dair bir işaret olarak yorumlanmakta ve çoğu kez yaklaşan ölümün habercisi şeklinde algılanmaktadır.

Ölüm olgusu, kimi zaman beklenen bir süreç olurken, kimi zaman da ani bir şekilde beklenmedik bir biçimde meydana gelebilir. Uzun zaman hasta olan bireylerin ölüme daha yakın olduğu genellikle çevresi tarafından kabul edilir. Bu tür ölümler “beklenen ölüm” olarak değerlendirilir. Buna karşın ani gerçekleşen ölümler, bireyin ve yakın çevresinin hazırlıksız yakalandığı, farklı tepkilerin ortaya çıktığı bir süreç olup bu durumun farklı ritüellerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kaza, ani hastalık gibi sebeplerden kaynaklanan ölümlerin büyük bir sarsıntı yarattığı bilinir. Bir de bu ölümün genç biri olması yakın akrabalarını ve çevresini büyük hüzne boğmaktadır. Ölüm öncesinde çok fazla hazırlık yapılmamaktadır. Hasta olan birinin ölümünün düşünülmesi ile uzakta eşi dostu varsa onların gelip son kez görmesi beklenir. Bu durum ölüm öncesi gerçekleştirilmesi gereken durumlardan biri sayılmaktadır.

5.3.2. Ölüm Anı

Çıldır yöresinde ölüm anı hem aile hem de toplum açısından önemli bir toplumsal olay olarak kabul edilmektedir. Ölüm evde gerçekleştiğinde, cesaretli bir kişi ölenin çenesini bağlayarak ağız açıklığını kapatır ve bedeni örter; bu uygulama hem ölenin onurunu korumak hem de bedende oluşabilecek fiziksel deformasyonları önlemek amacıyla yapılmaktadır. Ayrıca, ölü üzerine bıçak konması geleneği, ölünün şişmesini

engellemek ve ruhani bir koruma sağlamak amacıyla gerçekleştirilen sembolik bir uygulama olarak ifade edilmektedir. Ölümün ardından cenaze evinde eş, dost ve akrabalar toplanarak yas sürecine katılır; bu, toplumsal dayanışmanın ve acının paylaşılmasının bir göstergesidir. Yörede uygulanan geleneksel ritüeller, ölenin ardından yapılan dualar, ağıtlar ve belirli törenler aracılığıyla hem kültürel değerlerin korunmasını hem de toplum üyelerinin duygusal destek bulmasını sağlamaktadır. Bu ritüeller, bireylerin toplumsal ve kültürel aidiyetlerini pekiştirirken, ölüm sürecinin düzenlenmesinde ve toplumsal bellek açısından önemli bir işlev görmektedir.

Bu konu hakkında bir katılımcının yorumu şu şekildedir:

Annem hep öyle derdi, annem evde öldü bizde onun üzerine bıçak koyduk (K26).

5.3.2.1. Ölüm Anında Adetler

Çıldır ilçesi ve çevresindeki köylerde, ölüm anı toplumsal hafızada kutsal kabul edilmekte ve dikkatli bir şekilde yönetilmesi gereken bir geçiş dönemi olarak görülür. Bu süreç, sadece bireysel anlamda bir kayıp olarak görülmez, aynı zamanda toplumun ortak değerlerini benimseyerek harekete geçiren bir ritüeller zinciridir. Ölüm anında ve hemen sonrasında yapılan geleneksel uygulamalar, dini inançlar çerçevesinde yerel gelenekleri yansıtmaktadır.

Bu konu hakkında bir katılımcının yorumu şu şekildedir:

Dinimize göre bir komşuda cenaze oldu diyelim. İlk önce kolu komşu haberdar edilir. Duymayanlara haber verilir. Hasta biri ise öleceği anlaşılır ise hoca çağırılır. Başında kuran okusun diye, ya da bilen biri okur. Hastanın ağzından canı çıkana kadar. Diyelim vefat etti. Hak yerine koyuldu. Vefat edenin kefeni onu kaldıracak hoca suları eskiden dışarda ocak kurardık. Suları kızdırırdık. Şimdi gasilhaneler var. Orada yapılıyor. Bir de eskiden ıskat vardı. Yaşlı adamlardan fakir fukaran üç beş kişi hocayla otururdu. Günahını çıkartırdı. Ona da ölü sahibi üç beş harçlık verirdi. Yani bunun günahını aldı. Bu günahsız gidecek yani bu bunun günahını alır, o onun bu öyle devrolup gidiyordu. Ama şimdi bu kalktı (K21).

Ölüm gerçekleştiği andan itibaren, vefat eden kişinin ailesinin yerine getirmesi gereken belirli görevler bulunmaktadır. Çıldır yöresinde cenaze işlemleri, geçmişte uygulandığı biçimiyle büyük ölçüde devam etmektedir. Bununla birlikte bazı geleneksel uygulamaların yerini modern yöntemler almış olsa da bu durum yaygın değildir ve

geleneksel ritüeller hâlen toplumda baskın konumunu korumaktadır. Vefat anından itibaren yerine getirilmesi gereken başlıca geleneksel uygulamalar şunlardır:

5.3.2.2. Ölümün Duyurulması

Çıldır ilçesinde daha çok kırsal yaşam alanları olduğu için ölümün duyurulması ilçe ve köylerin kendi camilerinde sela verilerek duyurulmaktadır. Aile içinde birinin imama haber vermesiyle köy hocasının camiden ölümün duyurulmasını sağlamaktadır. Ölüm haberini alan komşular, eş-dost ve yakın köyler haberdar olarak cenaze evine gelmeye başlamaktadır.

Günümüze baktığımızda ölümün duyurulması aynı şekilde olduğu ancak sosyal ağların artmasıyla WhatsApp gruplardan ve sosyal medyadan paylaşım yapılmaktadır.

Bu konuda katılımcı yorumları şu şekildedir:

Babam İstanbul'da vefat etti. Köye getirdiler cenazeyi. Haberi alınca köyde imama haber ettik sela okusun diye (K20).

Köyümüzün dernek grubu var. Hatta dernek başkanı benim amcam sayılır. Köyden biri vefat ettiğinde bu ister köyde yaşayan biri olsun isterse de köyden ama İstanbul'da yaşayan kim olursa gruptan duyurulur (K31).

Çıldır yöresinde ölümün duyurulması hem aile hem de toplum açısından önemli bir ritüeldir. Bu süreç, toplumsal dayanışmanın ve yas sürecine katılımın sağlanmasına aracılık etmektedir. Ölüm haberinin aile çevresine ve akrabalara iletilmesi, cenaze hazırlıklarının organize edilmesi ve toplumun ortak bir biçimde acıyı paylaşmasını mümkün kılmaktadır. Sonuç olarak, ölümün duyurulması geleneği, yalnızca bilgi aktarımı değil, aynı zamanda toplumsal birlikteliğin ve kültürel değerlerin korunmasının temel bir göstergesidir.

5.3.2.3. Yıkama

Çıldır ilçesinde cenazenin yıkanması ritüeli hem dini bir gerekçe olan hem de temizlik anlayışına dayanan önemli uygulamadır. Ölüm anından kısa bir süre sonra, defin hazırlıkları başlamaktadır. Bu ritüellerin ilk aşaması olan yıkama işlemi yapılırken, belirli kurallar ve gelenekler çerçevesinde gerçekleştirilir.

Cenaze yıkama işlemi eskiden vefat eden kişinin evinin önünde bir çadır kurularak yapıldığı söylenmektedir. Yıkama işlemi ise bilen kişiler tarafından yapılmaktaydı.

Erkekleri erkek biri, kadınları da kadın biri yıkardı. Ancak günümüzde bu işlemlerin gasilhanelerde yapıldığı görülmektedir.

Bu konuda katılımcı yorumları şu şekildedir:

Cenaze, herkes yığılıp cenazeye gider. Kadınlar yığılıp ağlarlar. Kaldırıp götürüp yıkarlar. Hoca yıkardı, kadınları kadın hoca, erkekleri erkek hoca yıkardı. Cenaze yıkanır, sarılır, kefene koyulur, tabuta koyarlardı erkekler alıp götürürlerdi (K3).

Annem vefat edince üst köyden biri gelip yıkamıştı (K20).

Şimdi vefat eden kişi yıkanıp öyle geliyor. Sonra cenaze namazı kılınarak defnediliyor (K24).

Cenazenin defnedileceği zaman, uygulanan süreç farklılık göstermektedir. Eğer cenaze aynı gün defnedilecekse, önce vefat eden kişi yıkanır ve gerekli dini ritüellere uygun şekilde hazırlanarak eve getirilir. Bu, cenazenin aile ve toplum tarafından görülmesi ve son vedanın gerçekleşmesi açısından önem taşır. Öte yandan, cenaze ertesi gün defnedilecekse, vefat eden kişi morgda tutulur ve uzaktan gelecek akrabaların cenazeye katılımı beklenir. Bu durum, ailelerin ve akrabaların cenaze sürecine katılımını sağlamak ve toplumsal dayanışmayı korumak amacıyla uygulanmaktadır.

5.3.2.4. Defin Hazırlığı

Cenaze sonrası ön hazırlıkların tamamlanması ardından dini olarak yapılması gereken işlemler geleneksel yöntemlerle yapılmaya başlamaktadır. Bu hazırlıklar cenazenin yıkanması, defnedilmesi ve cenaze namazının kılınmasıdır (Örnek, 2014, s. 295). Çıldır ilçesinde yapılan hazırlıklarda cenazenin defnedilmesi için hazırlıklar şu şekildedir.

Cenazenin aynı gün kaldırılacağı zaman köy halkı mezar hazırlığı için mezarlığa gitmekte, kadınlar ise evde yemek işleri ile uğraşmaktadır. Mezar hazırlığı yapılırken köy halkının hepsi gitmekte ve toprak atmaktadır. Cenaze evdeyse köy imamı tarafından yıkanıp kefenlenmektedir. Morgdan gelen cenaze yıkanmış, kefenlenmiş halde gelmektedir. Abdestinin bozulmaması için kefenlenen cenaze sadece birinci derece aile üyelerine gösterilmektedir. Kefenlenen cenaze tabuta konarak defnedilmeye hazır hale getirtilir.

Bu konu hakkında bir katılımcının yorumu şu şekildedir:

Vefat eden biri olduğunda köylüler toplanarak mezarı hazırlamaya gider. Kadınlarda evde yemek yaparak cenaze evine götürür (K29).

Bu ifade, ölüm olayının sonrasında Çıldır köylerinde ortaya çıkan geleneksel dayanışma ortamını göstermektedir. Bu uygulamalar, yaşanan bireysel kaybın toplumsal düzen içinde nasıl karşılandığını ve kolektif sorumlulukların paylaşıldığını bize göstermektedir. Toplumsal açıdan bakıldığında, bu tür geleneksel uygulamalar geçiş ritüellerinin işlevsel boyutunu kapsamaktadır.

5.3.2.5. Cenaze Namazı

Cenaze yıkandıktan sonra cemaatin önündeki musalla taşına koyulur. Bütün Türk toplumlarında olduğu gibi Çıldır yöresinde de cenaze namazını erkekler kılar. İlk olarak niyet edilerek başlanır ve bu niyetle ölünün kadın, erkek veya çocuk olduğu açıklanır. Cenaze namazı kılındıktan sonra defin işlemi gerçekleştirilir. Cenaze kadın olunca yakınları kabre indirir ve namahrem olanlara gösterilmemeye dikkat edilir. Cenazelerin yüzü kibleye doğru olacak şekilde mezara konulur. Daha sonra tahtalar yerleştirilerek toprak atılmaya başlar. Son olarak imam duasını verir ve cemaat oradan ayrılır (Çapan, 2022, s. 89).

Cenaze namazı kılınırken sembolik öğelere rastlamak mümkündür. Cenazenin musalla taşına konulması ölüm ritüeli içinde sembolik öğelerin bulunduğunu bize göstermektedir.

Bu konuda katılımcı yorumları şu şekildedir:

Musalla taşında cenaze namazı kılınır. Cenaze namazı kılındıktan sonra defnederler. İmam eşliğinde (K1).

Cenaze namazını kılarız. Mezarlığa sadece erkekler gelir. Cenaze mezara konur ve herkes toprak atar (K25).

Cenaze namazına herkes katılır köyden. Mezarlığa kadar sırtta taşınır. Yakınlarının hepsi omuz verir ölene bugün de (K19)

Bu gözlemler, ölüm sürecinde toplumsal dayanışmanın ve yardımlaşmanın kritik bir işlev üstlendiğini ortaya koymaktadır. Cenaze hazırlıkları, taziye ziyaretleri ve diğer geleneksel uygulamalarda halkın aktif rol alması hem ailenin yükünü hafifletmekte hem

de toplum içinde bir aidiyet ve birlik duygusunun pekişmesini sağlamaktadır. Sonuç olarak, ölüm döneminde gerçekleştirilen toplumsal etkileşimler, yalnızca bireysel yas sürecine destek olmakla kalmayıp, aynı zamanda kültürel değerlerin ve toplumsal bağların sürdürülmesine de hizmet etmektedir.

5.3.2.6. Defin İşlemi

Cenaze namazı kılındıktan sonra artık defnetmek işlemine geçilir. Helallik istenir ve yakınları tarafından cenaze mezara yerleştirilir. Üstüne tahtalar dizilerek toprak atılmaya başlanır. Toprak atmak için herkes sıraya girer. Bir kürek olsa da herkes toprak atmaya çalışır. Dua verilir, baş sağlığı dilenerek mezarlıktan ayrılır.

Defin işleminde toplumsal roller çok önemlidir. Cenaze namazında herkesten helallik istenir ve eş, dost ve akrabanın helallik vermesi gerekmektedir. Toplumun vefat eden kişi üzerinde birtakım sorumlulukları vardır. Bu sorumluluklar kolektif bilinç içinde yerine getirilmeye çalışılır.

Bu konu hakkında bir katılımcının yorumu şu şekildedir:

Cenaze hazırlandı. Müselleye gidecek evinde helallik olur. Kapıyı bacayı dolandırırılar. Müsellede cenaze namazı kılındı tabi. Kabristanı hazırıldı. Konu komşu hazırlamış. Onun üstüne kapanacak tahtayı otunu hepsini hazırlıyorlar. İşte hoca cenaze namazını kıldırıdıktan sonra, 7 yerde komşu hakkı sorulur. Sonra götürüp hak yerine konur. Üstü örtülmeye başladığı zaman hoca bir Yasin okur. Millet âmin der. Ondan sonra hocada ölü sahibinden orda bir telgin verir. Çıkar gelirler. Başsağlığı duası verir ve komşular dağılır (K21).

Resim 28. Güvenocak Köyü Defin İşlemi

Defin işlemi yapıldıktan sonra 3 veya 5 gün akşamları mezar başında ateş yakılır. Bunun sebebinin olarak yabani hayvanların gelip mezarı eşmesinin önlenmesidir.

Bu konuda katılımcı yorumları şu şekildedir:

Defnettikten sonra mezar başında 1 hafta ateş yakılır. Kurt domuz gelip mezarı eşmesin diye (K1).

Yabani hayvanlar et kokusuna gelmesin diye ateş yakarlar mezar başında. Buralar gibi kırsal olan yerlerde bu işleme çok rastlanır (K14).

Defin işlemi, Çıldır yöresinde hem dini hem de kültürel açıdan büyük önem taşımaktadır. Cenazenin gömülmesi süreci, aile ve toplumun bir araya gelerek sorumluluk aldığı, dayanışma ve ortak değerlerin yaşatıldığı bir ritüel niteliğindedir. Bu süreçte toplumsal iş birliği hem yasın paylaşılmasını hem de kültürel normların nesiller boyu aktarılmasını mümkün kılmaktadır. Sonuç olarak, defin işlemi yalnızca bir mezar yerleştirme eylemi olmayıp, aynı zamanda toplumsal bağların güçlendiği ve kültürel sürekliliğin sağlandığı kritik bir toplumsal uygulamadır.

5.3.3. Ölüm Sonrası

Ölüm süreci, yalnızca vefat anıyla sınırlı kalmayıp, ölüm sonrasında da geleneksel roller ve kültürel değerlerin yaşatıldığı uygulamaları kapsamaktadır. Cenaze sonrası süreçte, akrabalara, eşe ve dostlara düşen görevler belirgin olup yas dönemi başlamaktadır. Çıldır ilçesi halkı, bu dönemde geleneksel tutumları sürdürerek ve kültürel değerleri gözeterek sürecin ritüel bütünlüğünü korumaya özen göstermektedir. Bu uygulamalar, ölen kişinin ailesi tarafından yürütülmekte olup, toplumsal dayanışma ve kültürel sürekliliğin sağlanmasında önemli bir işlev üstlenmektedir.

5.3.3.1. Cenaze Evi

Cenaze evi, yalnızca ölümün gerçekleştiği yer değildir. Toplumsal yasın yaşandığı, acının bireyler tarafından paylaşıldığı ve toplumsal dayanışmanın görüldüğü önemli bir sosyal mekândır. Çıldır ilçesinde, bir kişi vefat edince yalnızca hane halkı değil, tüm köy bu evi cenaze evi olarak kabul eder ve ona göre davranır. Bu süreçte elinden geleni yapmaya çalışarak aktif rol almaya çalışır.

Bu konuda katılımcı yorumları şu şekildedir:

Cenaze evinde, aslında cenaze olan günü yemek yiyilmez. O evde göz yaşı var. Su içilmez. Herkes o eve yemek getirir. Komşulardan gelen yemekler cenaze sahiplerine ve akrabalara verilir. Gelenlere hürmet edilir. Gelenlerin aç gitmemesi çok önemlidir. Uzaktan gelen akrabalar var ise onlar komşularda misafir edilir (K21).

Kızım eskiden cenaze olan evde 3 gün yemek yapılmazdı. Konu komşu yapar getirirdi. Şimdilerde öyle bir şey yok. Cenaze sahibi hayvan kesip yemek veriyor (K26).

Cenaze evinde kırk gün her şeye dikkat edilir. Evde yas devam eder ve hemen her şey normale dönmez (K30).

Cenaze evinde ölüm sonrasında başlayan 40 günlük yas dönemi, toplumda hem manevi hem de sosyal açıdan hassas bir süreç olarak kabul edilmektedir. Geleneksel uygulamalara göre, cenaze evinde bu süre boyunca televizyon gibi eğlence amaçlı araçlar açılmaz, ev sakinlerinin yalnızca yas sürecine odaklanması beklenirdi. Günümüzde ise, özellikle 1 hafta gibi kısa bir süre geçtikten sonra televizyonların açılması gibi uygulamalara rastlanmaktadır. Cenaze evinde yemeklerin hazırlanıp tüm katılımcılara ikram edilmesi, dayanışmanın sürdürülmesine hizmet etmektedir; ancak bu süreçteki uygulamalarda geçmişe kıyasla belirgin farklılıklar gözlemlenmektedir. Bu durum,

toplumsal yapı içerisindeki dayanışma anlayışının zamanla şekil değiştirdiğini, geleneksel değerlerin modern yaşam koşulları ve kültürel dönüşümlerle etkileşime girerek farklı biçimlerde uygulandığını göstermektedir. Sonuç olarak, cenaze evinde yaşanan bu değişimler, kültürel süreklilik ile modernleşme arasındaki dinamiği açıkça ortaya koymaktadır.

5.3.3.2. Ölü Yemeği ve Günleri

Defin işlemlerinden sonra hayır yemekleri verilir, lokma dağıtılır. Üç yemeği, haftası ve kırkı sırasıyla okutularak bu günlerde de yemek dağıtımı yapılmış (Bulut, 2019, s. 102). Ölüm sonrasında verilen 3. Gün yemeği, 7. Gün yemeği, 40. Gün yemeği ve 52. Gün yemeği Türk toplumlarında görülen kültürel süreçlerdir. Bu günlerin her birinin bir anlamı vardır. Ölümün 3. gününde yemek verilmesi ruhun bedenden ayrılıp kabire yerleştiği günü ifade etmektedir. 7. günde verilmesi kabirde ilk sorgulamasının başladığı günü ifade etmektedir. 40. günde verilmesinin sebebi ruhun kabir azabından kurtulduğu güne denk düşmesidir. 52. gününde verilen yemek ruhun tamamen öbür dünyaya geçtiği güne gelmesidir. Geçmişten günümüze gelen bu geleneksel inanmalar, bu günler üzerinde kalıplaşmış bir yapı oluşturmaktadır.

Ölen kişinin hayrına geçeceği düşünüldüğü için bu özel günlerde hayır yemeği verilir ve dualar okunur. Bu hayırların ölen kişinin ruhuna gittiği, yemeğe gelen halkın çeşitli cümleler kurarak ölüye dualar ettiği görülür. “Allah rahmet eylesin, Allah mekanını cennet eylesin, Allah günahlarını affetsin” gibi buna benzer cümlelerle hayır yemeklerine karşılık verilmektedir.

Bu konu hakkında bir katılımcının yorumu şu şekildedir:

Ölüyü hak yerine koyduktan sonra belli günler yemek verilir. Bu gelenek göreneklerimizde var. Vefat eden kişi hayrına verilir. Her ağızda bir dua olur. Bir dua eder birisi günahları varsa cenabı Allah ona bir ağız dolu dua edilirse onu affeder düşüncesi vardır. Eğer hali, vakti birisi bu ölü yemeğini yerine getirmezse ona derler ki anasına babasına bir kuran okutmadı da bir bardak su içirmedi. Onun için bu günler yemek verilmesi önemlidir. 3. günü bir anma töreni eskiden yapılıyordu. Şimdi 7. Güne bağlandı bu gelenek. 7. gün yemeği. Kazma kokusu diyorlar. 7. Günü o kazma vuran adamları komşularını da çağırıp bir yemek verirler. 40. gününde kırk gündür ölmüş gitmiş onun hayrına bir yemek verilir. Herkes dua etsin artık çürümeye yüz tutmuş diyorlar. 52.

Günde diyorlar ki et kemikten ayrılır. Etle kemik sanki pişmiş etten kemikten ayrılmış gibi
 52. *Günde et kemikten ayrılır o yüzden bugün kuran okunup yemek verilir (K21).*

Resim 29. Sazlısu Köyü Cenaze Yemeği

5.3.3.3. Taziye

Ölümün haftasından itibaren taziye süreci başlamaktadır. Taziyeye gelenler şeker, çay, bisküvi gibi ürünler getirirler. Yörede taziye süreci çok önemlidir. Köyden veya yakın çevreden taziyeye gelmeyen kişiler unutulmaz. Taziye verilirken ölen kişi ruhuna Fatiha suresi okunarak âmin denir. Taziyeye gelenler kısa bir ziyaret yaparak baş sağlığı dileyip müsaade isterler.

Cenazeden sonra taziye işlemleri devam eder. Eş, dost, akraba, uzak-yakın herkes baş sağlığı vermek için taziyeye gelmektedir. Yörede taziyeye gitmek büyük önem taşır. Taziye süreçleri toplumsal dayanışmanın yaşandığı en güzel örneklerdir.

Bu konuda katılımcı yorumları şu şekildedir:

Cenazeden sonra köyde herkes gelirdi kapıya, düzülürlerdi. Herkese başsağlığı verilirdi. Hoca okurdu çıkar giderlerdi. Sonra başka yerlerden gelirlerdi. Başsağlığı verirlerdi. Şeker getirirlerdi (K3).

Taziye ziyaretleri kadınların eve erkeklerin ise köy evlerine ya da taziye evlerine giderek verilir (K28).

Taziyeye gitmek önemlidir kızım ben İstanbul'da çalışırken bizim buralarda görev yapmış bir teğmene denk geldim. Eşi vefat etmişti bende gittim. Tanıştıyorduk bayadır. Gittim sonra dağılırken kızım bana dedi ki keşke sizin oralar gibi yapabilseydik bu işlemleri (K7).

Yöre halkının bu dönemde çeşitli ritüelleri yerine getirdiği görülmektedir. Çıldır ilçesinde daha çok kırsal yerleşmeler çoğunluktadır. Kültürel bellekte taşınan geleneksel uygulamalar unutulmadan bu günlere getirilmiştir.

5.3.3.4. Mezar Ziyaretleri

Mezar ziyaretleri en çok cuma günleri yapılmaktadır. Cuma günü sela verildikten sonraki ezana kadar olan sürede mezarlığı ziyaret edince vefat eden kişinin gördüğü inancı hakimdir. Bunun yanında ölümün 3., 7., 40, ve 52. günleri mevlit okutulduğu günlerde de mezar ziyaretleri sıkça yapılmaktadır. Bu ziyaretlerde Kur'anı Kerim okumayı bilen kişiler götürülmektedir.

Çıldır yöresinde mezarlık ziyaretleri hem manevi hem de sembolik uygulamaları içeren önemli bir gelenek olarak sürdürülmektedir. Mezarlığa giderken yanlarında su ve şeker götürülmesi, bu ritüelin temel öğelerini oluşturmaktadır. Su hem mezara dökülerek hem de kuşların içmesi için mezar oluklarına bırakılmaktadır; yörede bu kuşların su içmesiyle ölüye rahmet okuduğuna inanılmaktadır. Şeker ise mezarın üzerine bırakılmakta ve iki temel amaca hizmet etmektedir: öncelikle ölen kişiye ruhen fayda sağlanacağı düşünülmekte, ikinci olarak şekerin ağız tatlılığı ile duaların kabul edileceği inancı sembolik bir biçimde özdeşleştirilmektedir. Bu uygulamalar, mezarlık ziyaretlerinin yalnızca fiziksel bir görev değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel değerlerle yoğrulmuş bir ritüel olduğunu göstermektedir.

Resim 30. Yeni Beyrehatun Köyünde Yapılan Mezar Ziyaretleri

Resim 31. Yeni Beyrehatun Köyünde Yapılan Mezar Ziyaretleri

Resim 32. Yeni Beyrehatun Köyünde Yapılan Mezar Ziyaretleri

Bu konuda katılımcı yorumları şu şekildedir:

Dedemin vefatından sonra sık sık mezar ziyaretlerine gidiyoruz. Yanımızda hep su ve şeker götürürüz. Suyu mezara dökeriz. Şekerleri de üzerine serperiz (K24).

Mezar ziyaretlerine önem verilir buralarda. Hep gidilir Yasin-i Şerif okuruz (K15).

Çıldır yöresinde mezar ziyaretleri, yalnızca dini bir vecibe olarak algılanmamakta; aynı zamanda toplumsal belleğin, kültürel sürekliliğin ve geçmişe duyulan saygının somut bir ifadesi olarak değerlendirilmektedir. Katılımcıların aktarımlarına göre bu ziyaretler belirli aralıklarla düzenli bir şekilde gerçekleştirilmektedir ve her ziyaret, bireyler için yalnızca yas tutma eylemi olmanın ötesinde, bir dizi geleneksel ve sembolik uygulamayı da kapsamaktadır. Mezara su ve şeker bırakma, dualar okuma, ritüel semboller kullanma gibi uygulamalar, hem ölen kişinin ruhunun huzura kavuşmasına yönelik inançları hem de ziyaretçilerin toplumsal aidiyet ve kültürel kimliklerini pekiştiren davranışları içermektedir. Bu bağlamda mezar ziyaretleri, Çıldır yöresinde hem bireysel manevi deneyim hem de kolektif kültürel sürekliliği destekleyen bir sosyal pratik olarak işlev görmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada, Ardahan'ın Çıldır ilçesi örneğinde geçiş ritüellerinin günlük yaşam pratikleri içindeki yeri sosyolojik bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Yapılan alan araştırmasında, özellikle doğum, evlenme ve ölüm gibi yaşamın temel dönüm noktalarında gerçekleştirilen geçiş ritüellerinin, sadece bireysel bir yanının olmadığını aynı zamanda toplumsal yapının sürekliliğini sağladığı görülmüştür. Kültürel değerlerin yeniden üretildiği ve kuşaklar arası bağları daha fazla güçlendiren önemli toplumsal işlevlere sahip olduğu yapılan çalışma sonucunda tespit edilmiştir.

Çıldır ilçesinde geçiş ritüellerine baktığımızda hem geleneksel hem de modern öğelerin iç içe geçtiği bir yapı önümüze çıkmaktadır. Görüşmelerde elde edilen bulgular gösteriyor ki yörede icra edilen ritüellerin biçimsel bazı unsurları değişiklik gösterse de ritüellerin temel amacı bireyin toplumsal statüsündeki değişimin onaylanması ve kutlanmasıdır. Ritüellerin bu işlevi büyük oranda koruduğu görülmüştür. Örneğin, geleneksel düğün törenleri, modernleşme ve bireyselleşme etkisiyle biçim değiştirmiş olsa bile güçlü akrabalık ilişkileri devam etmektedir. Bu akrabalıkların pekiştirilmesi, toplumsal dayanışmanın sağlanması gibi toplumsal işlevler ritüeller aracılığıyla güçlü bir biçimde sürmektedir.

Özellikle yaşlı kuşaklarla yapılan derinlemesine görüşmelerde, geçmiş ile günümüz arasında kıyaslamalar yapılmış ve bazı geçiş ritüellerin zamanla zayıfladığı veya anlamını yitirdiği vurgulanmıştır. Buna karşılık, genç kuşaklarla yapılan görüşmeler gösteriyor ki gençler için ritüeller toplumsal onay almada hâlâ önem arz etmektedir. Bu durum bağlamında, ritüellerin yalnızca geleneksel miras olarak algılanmadığı, aynı zamanda sosyal bütünlüğü koruyan unsurlar olarak değerlendirildiğini görülmektedir.

Araştırmanın önemli sonuçlarından biri de geçiş ritüellerinin bireyin kimlik inşasında oynadığı roldür. Çıldır'da özellikle evlenme ritüelleri, bireylerin aile içindeki yerlerini göstermekle birlikte toplumsal yapı içindeki yerini de belirlemektedir. Evlenme dönemi sürecinde ailelerin karşılıklı etkileşimi, iletişimi, yemekli verilen davetler gibi uygulamalar, kültürel değerler içinde geleneksel sosyal rollerin yeniden harekete geçmesini sağlamaktadır. Bu, Çıldır gibi kırsal bölgelerde geleneksel ritüellerin yalnızca sembolik olarak değil, aynı zamanda toplumsal işlev taşıdığını göstermektedir.

Modernleşme, göç ve eğitim gibi unsurlar ritüeller üzerinde dönüştürücü bir etkiye sahiptir. Özellikle kentle bir bağlantısı olan aileler ve bireyler bazı ritüel uygulamaları icra ederken sadeleşmiş ya da yerini bireysel tercihlere bırakmıştır. Ancak yaşanan bu dönüşümler ritüelin tümüyle ortadan kalkması anlamına gelmemektedir. Aksine, geleneksel ritüelin yeni biçimlerde varlığını sürdürmesine olanak tanımaktadır. Bu durum, Victor Turner'ın "ritüellerin yeniden inşası" kavramı çerçevesinde değerlendirilebilir.

Bu bağlamda, Victor Turner'ın "ritüellerin yeniden inşası" yaklaşımı, geçiş ritüellerinin biçimsel olarak değişmesine ve dönüşmesine rağmen toplumsal olarak işlevsel sürekliliğini korumasını yönünden önemli bir bilimsel çerçeve sunar. Çıldır ilçesinde yapılan gözlemler ve derinlemesine mülakatlar, ritüellerin yalnızca geleneksel düzende değil, yeni toplumsal düzene de uyarlanarak sürdürüldüğünü göstermektedir. Örneğin, eskiden geniş katılımlı yapılan geleneksel düğün törenlerinin artık daha küçük, sade modern organizasyonlara dönüşmesine karşın, evlilik ritüelinin temel yapısı kız isteme, söz, nişan, düğün gibi aşamalardan geçmektedir. Bu da bize gösteriyor ki ritüelin sadece bir gelenek olarak değil, aynı zamanda toplumsal işlevleri yerine getiren bir yapı olduğunu göstermektedir.

Benzer şekilde, doğum ve ölüm geçiş dönemi ritüellerinde de hem bireysel hem de toplumsal dönüşüm izlenmektedir. Yapılan bebek mevlitleri ya da lohusa dönemi ziyaretleri gibi uygulamalar, artık daha çok sembolik düzeylerde yapılmaktadır. Ancak bu ziyaretlerin temel amacı toplumsal destek sağlamaktır. Ölüm dönemi geçiş ritüellerinde ise, taziye ziyaretleri ve cenaze sonrası yapılan mevlitler, dinin gereği olarak kültürel bir yükümlülük olarak görülmekte ve toplumsal yapı içerisinde anlamını korumaya devam etmektedir. Modern yaşamın getirileri bu ritüellerin uygulama biçimlerini dönüştürse bile, toplumsal yapı içerisinde bireylerin bu ritüeller aracılığıyla kolektif bir hafızaya katılım gösterme ihtiyacı devam etmektedir.

Göç olgusu da ritüellerin değişim ve dönüşümünü etkileyen temel faktörlerden biridir. Çıldır'dan büyük şehirlere veya yurt dışına göç eden yöre halkının, köy ya da ilçe ile olan bağlarını güçlü tutmak amacıyla özel günlerde memleketlerine dönüş yapmaları ve bu süreçte ritüellere katılım sağlamaları, geçiş ritüellerin yeniden üretildiğine dair önemli bulgular sunmaktadır. Özellikle bayramlar, düğünler ve cenazeler bireylerin geri dönmesini sağlayarak yeniden bağ kurma işlevini arttırmaktadır. Bu durum, ritüelin

sadece bir zaman ve mekâna bağılı olmayıp, aynı zamanda aidiyet duygusunun mekânın ötesinde bir bağ taşıyabildiğini bizlere göstermektedir.

Eğitim düzeyinin hızla artması ve bireylerin farklı kültürel ortamlarda eğitim almaya gönderilmesi de ritüellerin içeriklerinde değişiklik yaratmaktadır. Bu durumun gençlerin daha seçici bir tavır takınmalarına neden olmuştur. Genç kuşak geleneksel ritüelleri tamamen reddetmeyip sadece bu ritüellerin bazı yönlerini sorgulayarak değiştirmek istemektedir. Daha bireysel tavır takınarak ritüellere kişisel anlam yükledikleri bölümleri kendileri yaşatmayı tercih etmektedir. Bu da ritüellerin artık değişmez bir yapısının olmadığını gösterir. Bireylerin ritüelleri kendi yargılarına göre yeniden şekillendirdiklerini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Çıldır ilçesinde geçiş ritüelleri, modernleşme, göç ve eğitim gibi toplumsal dönüşüm süreçlerinden etkilenmiştir. Ancak bu etkilerin ritüelleri tamamen ortadan kaldırmayıp yeni şekiller kazandırarak modernleşme karşısında varlığını sürdürmesini sağlamaktadır. Bu da gösteriyor ki ritüellerin sosyolojik olarak değişen yapıları vardır. Günümüzde geçiş ritüelleri, hem bireysel kimlik oluşumuna katkı sağlamakta hem de kolektif şuurun toplumsal belleğin etkisiyle yeniden üretilmesinde önemli bir rol oynamaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- Ardahan Valiliği. (2025). *Çıldır'ın tarihi ve coğrafi yapısı*. Erişim adresi: <http://www.ardahan.gov.tr/cildir>
- Akın, B. (2018). Kültürel bellek ve müzik. *Eurasian Journal of Music and Dance*, 13, 101–117.
- Altaş, B. (2018). Kutlama ve armağanlarca kuşatılan annelik: Diş buğdayı, baby shower ve annelik ekseninde diğer ritüeller. *Mediterranean Journal of Humanitas*, 8(2), 1–31.
- Altunsabak, E. (2016). Karapapak Türklerinde şah kaldırma geleneğinin mitik çözümlemesi. *Milli Folklor Dergisi*, 112, 1–12.
- Berkes, N. (2002). *Türkiye 'de çağdaşlaşma* (23. basım). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Beydili, C. (2005). Alkarısı. *Türk mitolojisi ansiklopedik sözlük* içinde (ss. 32–33). Ankara: YurtKitap Yayın.
- Boratav, P. N. (1973). *100 soruda Türk folkloru: İnanışlar, töre ve törenler, oyunlar*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Bulut, M. (2019). *Göç, kimlik ve ritüel: Dikili 'de saha araştırması*. Ankara: Gece Akademi.
- Çapan, E. (2022). Ardahan İli Göle İlçesi Geçiş Dönemleri. (Yüksek Lisans Tezi). Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ardahan.
- Çıldır Kaymakamlığı. (2025). *Çıldır'ın tarihi ve coğrafi yapısı*. T.C. Çıldır Kaymakamlığı. Erişim adresi: <http://www.cildir.gov.tr/tarihce>
- Çetin, C. (2008). Türk düğün gelenekleri ve kutsal evlilik ritüeli. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 48(2), 111–126.
- Çiftçi, Ö. (2015). *Karapapak Türklerinin tarihi gelenek ve görenekleri* (Yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Çüçen, A. K. (2005). Kültür, uygarlık, evrensellik ve çok-kültürlülük. *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 4, 111-115.
- Delaney, C. (2012). *Tohum ve toprak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erbil, N., & Sağlam, G. (2010). Gebelikte bebeğin cinsiyetini belirleme ve tahmin etmeye ilişkin geleneksel inanç, uygulamalar ve bazı sosyo-demografik özelliklerle ilişkisi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 347-359.

- Erk, Z. (1976). Anadolu'da kırklama. *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, IV, 101–109. Ankara: Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi.
- Erkilet, A. (2023). Evlilik endüstrisi ve düğün törenlerinin toplumsal boyutu. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18(2), 30–50.
- Ersoy, R. (2021). Türklerde ölüm ve ölü ile ilgili rit ve ritüeller. *Türkoloji Dergisi*, 41, 110–120.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Goody, J. (2017). *Mit, ritüel ve söz*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Güvenç, B. (1984). *İnsan ve kültür*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Güzel, Ö. (Ed.). (2021). *Anadolu halk kültüründe inanış ve ritüeller: Teoriden pratiğe köken ve yansımalar*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- İçduygu, A., & Sirkeci, İ. (1999). *Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde iç göç*. Ankara: Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Yayınları.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve bugün şamanizm*. Ankara: Türk Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- Karaman, K. (2010). Ritüellerin toplumsal etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2010), 227–236.
- Kartal, A. (2023). *Türkiye'de evlilik ve evlenme kültürü: Toplumsal bağlar ve ritüeller*. Ankara: Kültür Araştırmaları Yayınları.
- Kemaloğlu, M. (2013). Tekerleme-Karapapak Türklerinin görenek gelenekleri (Muş-Bulanık çevresinden örnekler). *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 43–79.
- Kottak, C. P. (2002). *İnsan çeşitliliğine bakış* (S. N. Altuntek, B. Aydın-Şafak & D. Erdal, Çev.). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Kırzioğlu, F. (2008). *Çıldır köyleri seyahat notları-1*. [Yayımlanmamış çalışma / Yayıncı bilinmiyor].
- Kocaman, A. (2010). Kentleşme ve iç göç: Sosyo-kültürel uyum sorunu. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 45–60.
- Korkmaz, R. (2015). *Çıldır Folklor ve Etnografyası*. Ankara, Karadeniz Dergi Yayınları.
- Köse, S. (2021). Ritüel bellek. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14(33), 57–70.
- Kurtbaş, İ. (2021). *Ardahan değerlemeleri-3: Değerler, potansiyeller ve yaklaşımlar*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Mardin, Ş. (1991). *Türk modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Murtezaoğlu, S. (2012). Kültürel belleğin ritüel yoluyla kuruluşu. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 5(9), 344–350.
- Olgun, H. (2016). İbadet, ritüel ve kurban. *Milel ve Nihal*, 13(2), 82–99.
- Örnek, S. V. (1971). *100 soruda ilkelde din, büyü, sanat, efsane*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Örnek, S. V. (1977). *Türk halkbilimi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Örnek, S. V. (2014). *Türk halkbilimi*. Ankara: Bilge Su Yayınları.
- Parsons, T. (1951). *The social system*. Glencoe, IL: Free Press.
- Tanrıverdi, G. (2015). Lohusa kültürel özellikleri tanılama rehberi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 18(1), 68–77.
- Taş, H. (1996). Erzurum’da doğum ve çocukla ilgili eski adet ve inançlar. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1994* (ss. 187–205). Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Tekeli, İ. (1998). Türkiye’de içgöç sorunsalı yeniden tanımlanma aşamasına geldi. In A. İçduygu (Ed.), *Türkiye’de içgöç konferansı, Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997* (pp. 7–21). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Topçu, U. (2019). *Sarkışla Ortaköy Alevilerinde geçiş ritüelleri (doğum, evlenme, ölüm)* (Yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Turner, V. (2018). *Ritüeller-yapı ve anti-yapı* (N. Küçük, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Türkan, K. (2024). *Alevilikte geçiş ritüelleri: Karaözü Mahallesi örneği* (Yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Türk, H. (2021). *Kültür kuramı ve kavramı*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Üstün, K., & Vargün, B. (2022). Uluslararası göç ve Afgan göçmenler örneği. *Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Belgü Dergisi*, 6, 76–86.
- Van Gennep, A. (1960). *The rites of passage* (M. B. Vizedom & G. L. Caffee, Çev.). Chicago, IL: University of Chicago Press. (Orijinal çalışma 1909’da yayımlanmıştır)
- Yakıcı, A. (1991). Düğün kelimesi ve kültürümüzdeki yeri üzerine. *Millî Folklor*, 11, 33–36.

- Yeşil, Y. (2014). Türk Dünyası'ndan geçiş dönemi ritüelleri üzerine tespitler. 21. *Yüzyılda Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(9), 117–136.
- Yılmaz, A. M. (2002). *Gelibolu Yarımadası'nın geçiş dönemi adetleri üzerine bir inceleme* (Yayımlanmamış doktora tezi). Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Yılmaz, Ş. (2020). Kına gecesi ritüelinde anlamsal işleyiş: Çağrışımlar, düşün yapılar, dönüşümler. *Millî Folklor Dergisi*, 125, 163–176.
- Yüner, R. (2021). Alevî geleneğinde doğum ritüelleri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10(4), 3794–3817.

EKLER

EK 1. ORJİNALLİK RAPORU FORMU

**ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU**

**ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞINA**

Tarih: 26/09/2025

Tez Başlığı: Günlük Yaşam Pratiklerinde Geçiş Ritüellerinin Yeri: Çıldır İlçesi Örneği

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 116 sayfalık kısmına ilişkin, 13/08/2025 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %7 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- ☒ Kaynakça hariç
- 3- ☒ Alıntılar hariç/dâhil
- 4- ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Ardaahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nde belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı:	Filiz AYGÜN
Öğrenci No:	200300004
Ana Bilim Dalı:	Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Programı:	Sosyoloji Bilim Dalı
Statüsü:	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Doç. Dr. Berivan VARGÜN

Detaylı Bilgi: <https://www.ardahan.edu.tr/birim.aspx?id=1002003>

Telefon: 0-4782117522

Faks: 0-4782117523

E-posta: sbe@ardahan.edu.tr

EK 2. BİLİMSEL YAYIN VE ETİK KURUL KARARI

T.C.
ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Rektörlük

Sayı : E-67796128-819-2400036085
Konu : Bilimsel Yayın ve Etik Kurul Kararı
(Doç.Dr. Berivan VARGÜN)

25.10.2024

Sayın Doç. Dr. Berivan VARGÜN

Danışmanı olduğunuz Yüksek Lisans Öğrencisi Filiz ÖZHAL'ın "Günlük Yaşam Pratiklerinde Geçiş Ritüellerinin Yeri:Çıldır İlçesi Örneği" başlıklı tez çalışması ve bu çalışma kapsamında yapılacak araştırmalarda uygulayacağı görüşme soruları Üniversitemiz Etik Kurulu tarafından değerlendirilmiş olup, yapılan değerlendirme sonucu söz konusu tez çalışmasının Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kriterlerine uygun olduğuna karar verilmiştir.

Bilgilerinize rica ederim.

Prof. Dr. Mustafa YILDIZ
Bilimsel Araştırma Ve Yayın Etik Kurulu Başkanı

Belge Doğrulama Kodu: 3H4MEDA

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Takip Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/ardahan-universitesi-ebys>

Adres: Ardaahan Üniversitesi Yenisey Kampüsü Rektörlük Hizmet Binası , Çamışcaçık Mevkii, Ardaahan
75002
Telefon No: (0 478) 2117575
e-Posta: layek@ardahan.edu.tr
Kep Adresi: ardahanuni@be01.kep.tr

Faks No: (0 478) 2117509
İnternet Adresi: www.ardahan.edu.tr

Bilgi için :
Kabuliy Anas
Etik Kurul Raporörü
Telefon No: (0 478) 2117575
Direkt Hat:

EK 3. ARAŞTIRMA SORULARI

Adı:

Soyadı:

Yaşı:

Cinsiyeti:

Medeni Durumu:

Çocuk Sayısı:

Eğitim Düzeyi:

DOĞUM

1. Hamile kalmak için kullanılan geleneksel yöntemleriniz var mı?
2. Doğum öncesinde ne gibi uygulamalarınız var?
3. Hamilelerin yapmasını sakıncalı bulduğunuz durumlar var mı?
4. Aşermenin bebek üzerinde bir etkisi olduğunu düşünüyor musunuz?
5. Hamile kadını ve yeni doğan bebeği koruduğuna inandığınız malzemeler var mı?
6. Doğum sırasında yapılanlar nelerdir?
7. Yeni doğan bebeği korumak için neler yapılır?
8. Lohusalık döneminde hangi durumlara dikkat edersiniz?
9. Lohusalık döneminde olan bir kadına ailenin ve toplumun yaklaşımı nasıldır?
10. Alkarısı/Alsarısı hakkında ne düşünüyorsunuz?
11. Kırk çıkarma/Kırklama/Kırk uçurtma işlemini nasıl gerçekleştiriyorsunuz?
12. Kırk Çıkarma/Kırklama/Kırk Uçurma işleminde kullandığınız malzemeler nelerdir, neden bu malzemeleri tercih ediyorsunuz?
13. Kırklama işlemini yapan kişiyi seçerken nelere dikkat edersiniz?
14. Göbek bağının çocuğun geleceği hakkındaki etkisine inanıyor musunuz?
15. Çocuğa isim koyarken dikkat ettiğiniz durumlar var mı?
16. Bebeğe verilen isme aile büyüklerinin ne derece etkisi vardır?
17. Bebeğin cinsiyeti kadının aile içerisindeki konumunu etkiler mi?
18. Diş hediği uygulaması hakkında neler söyleyebilirsiniz?

DÜĞÜN

1. Kaç yaşında evlendiniz?
2. Size göre küçük yaşta evlenmenin avantajları ya da dezavantajları nelerdir?
3. Akraba evliliği ve görücü usulü evlilik hakkında neler düşünüyorsunuz?
4. Evlilikte geleneksel roller ve ritüeller hala güçlü bir şekilde devam ediyor mu?
5. Size göre gençler düğün geleneklerine nasıl bakıyor?
6. Evlilik aşamaları nelerdir?
7. Nişanlılık döneminde neler yapılır?
8. Kınayı gecesinde neler yapılır?
9. Çıldır da düğün törenleri nasıl gerçekleşir?
10. Düğünlerde gelin ve damadın ailesine düşen görevler nelerdir?
11. Düğünlerde köy halkına düşen görevler var mıdır?
12. Çıldır'daki düğünlerde yardımlaşma ve dayanışmaya ne kadar önem verilir?
13. Düğün günü neler yapılır?
14. Düğünlerde düğün yemeğini kim yapar, Çıldır da hangi yemekler verilir?
15. Düğünlerde giyilen geleneksel kıyafetler var mı?
16. Düğünlerde gerçekleştirilen ritüellerin dini bir boyutu var mı?
17. Şah bezeme nedir, neden yapılır, üzerindeki yiyecekler neyi simgeler?
18. Çeyiz götürme nasıl organize edilir?
19. Çeyiz açmadaki amaç nedir?

ÖLÜM

1. Cenaze defnedilmeden önce yapılan uygulamalar nelerdir?
2. Cenaze sırasında ağıt yakılması hakkında neler düşünüyorsunuz?
3. Ölü gömme adetleriniz nelerdir?
4. Cenaze defnedildikten sonra yapılması gerekenler nelerdir?
5. Ölüm sonrası anma törenleri nasıl düzenlenir?
6. Ölen kişinin ardından belirli günlerde yapılan uygulamalar nelerdir?
7. Ölümün 7, 40, 52. günlerinde anma törenlerinin düzenlenip yemek verilmesindeki amaç nedir, neden bugünler tercih edilir?
8. Cenaze evinde hangi durumlara dikkat edilmelidir?
9. Taziye süreci nasıl işler?
10. Taziye sürecinde ölen kişinin yakınlarına düşen görevler nelerdir?

11. Doğada gerçekleşen hangi tür olaylar ölümün habercisi kabul edilir?
12. Kişinin vasiyetinin önemi nedir?

GÖÇ VE DEĞİŞİM

1. Göç deneyiminiz oldu mu?
2. Çıldır ilçesine göç eden tanıdıklarınız var mı?
3. Göç ile Çıldır ilçesine gelen halkın gelenekleri uygulama şekli nasıldır?
4. Zamanla değişim ve göç hareketliliğinin gerçekleşmesi geçiş dönemlerini nasıl etkiledi?
5. Geçmiş ile günümüz arasındaki uygulamalarda farklılıklar oldu mu?
6. Zamanla unutilan gelenekleriniz var mı?
7. Önceden şahit olduğunuz, ancak yeni düğün törenlerinde olmayan geleneksel uygulamalarınız var mıdır?

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Filiz AYGÜN

Doğum Yeri ve Tarihi :

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi,
Sosyoloji Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi : Ardahan Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce (Orta Seviye)

Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar : Ardahan İl Tarım ve Orman Müdürlüğü
05/10/2015-10.06.2016

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar : Perakende Satış Elemanı BİM Birleşik Mağazalar
Anonim Şirketi 02/12/2020- 15.10.2022
Kısmi Zamanlı Öğrenci Ardahan Üniversitesi Kariyer
Planlama ve Mezun İzleme Uyg. Ve Arş. Merkezi,
06/12/2023- 31.05.2024
Büro Personeli Ardahan Çevre, Şehircilik ve İklim
Değişikliği İl Müdürlüğü 28.11.2024 – 30.06.2025

İletişim

E-Posta Adresi :

Tarih

Jüri Tarihi : 03/09/2025